

SYNOPSIS
METAPHYSICAE,
ONTOLOGIAM
ET
PNEUMATOLOGIAM
COMPLECTENS.

EDITIO QUARTA.

GLASGUAE,
IN AEDIBUS ACADEMICIS
EXCUDEBANT ROBERTUS ET ANDREAS FOVLIS
M DCC LVI.

1568/1582.

CAPITUM ARGUMENTA.

P A R S I.

CAP. I.	D E Ente et communibus re-	
	rum attributis. Metaphy-	
	fica quid sit. Ontologia et Pneuma-	
	tologia	Pag. 1
1.	Entia qua ratione innotescunt	3
2.	Ens, Essentia, Existencia conju-	
	gata	5
	Quid Essentia et Existencia	8
	Quatuor Existenciae indicia	9
	Rerum Essentiae quales	10
3.	Actus et potentia	11
4.	Nulla Idea Ente generalior	13
	Relationes, possibilia, impossibi-	
	lia. Denominationes Externae.	
	Negationes et privationes. En-	
	tia rationis. Radix possibilitatis	
		14, 15, 16, 17
5.	Sola Entis Idea est absoluta	19
CAP. II.	De Axiomatibus Metaphysicis	20
1.	Axioma quid. quo sensu inna-	
	tum	ib.
2.	Nullum principium omnium pri-	
	mum	22
3.	Axiomata indubitabilia	23
	Non in Deo cernuntur	24
	Axiomata parum utilia	25
	Duo utiliora	26
CAP. III.	De proprietatibus Entis	29

1. Unitas, Identitas, diversitas	Pag. 29
Mentium, Idearum	31
Individuationis principium	33
Rerum Corporearum	ib.
2. Veritas Logica et Ethica	34
Metaphysica	35
3. Bonitas sive perfectio	36
Phyfica, et Moralis	ib. 37
Perfectiones absolutae, et secundum quid	38
4. Ubi et Quando, an omnibus convenient	39
Variarum sententiarum	43
Quando permanens et successivum	46
CAP. IV. Entis divisiones	49
1. Independens et dependens	ib.
Dependentiae indicium	50
2. Ens necessarium et contingens	52
Necessitas Interna et Externa	ib.
3. Ens simplex et multiplex	55
4. Finitum et infinitum	56
De infinitis quaestiones	58
5. Causa et Causatum	59
Causae Logicae, morales &c.	63
Materiales, formales, finales	64
De Efficientibus axiomata	67
De Effectibus	69
Nulla causarum series infinita	70
6. Causae rationales, necessariae et contingentes	73
Libertas quid sit	74
7. Substantiae et accidentia	80

Qui veri modi	Pag. 81
Substantiae corporeae et cogitan- tes	ib.
CAP. V. De Categoriis	83
1. Substantia	ib.
2. Quantitatis genera, magnitudo, eaeque triplex	84
Tempus	85
Verae quantitates incertae	87
Numerus	88
3. Qualitates, Motus et Cogitatio	90
Quies et Figura	91
Gravitas et cohaesio	93
Omnis Qualitas subiecto con- grua.	94
4. Relatio non est res externa	ib. 95, 96
Non vanae earum Ideae	97
Numerorum Relationes clarissi- mae	98
5. Actio et passio	100
Quid Lex Naturae	ib.
6. Reliquae categoriae.	102

PARS II. DE MENTE HUMANA.

CAP. I. D E Animi viribus, primo de intellectu	103
1. Spiritus Substantia cogitans	104
2. Intellectus et voluntas	105
Sensationes earumque Causae	107
3. Directae et reflexae	ib.
Externae, et qualitates Primariae	

et Secundariae	Pag. 108
Gratae, molestae et mediae	109
Ideae comitantes Duratio et Numerus	111
Aliae visu et tactu sensiles	ib.
Omnium causa Deus	113
Mens in iis actiosa	114
Boni et mali prima notitia	ib.
4. Sensus interni sive conscientia	116
Ideae horum abstractae	ib.
5. Sensui reflexo grata <i>Novitas, amplitudo, similitudo, sonorum concentus, omnisque imitatio</i> , et rerum cognitio	117, 118, 119
Sensus communis, et affectuum contentio	119
Decori et honesti	120
haec vis innata	121
Sensus Laudis et Vituperii	123
Sensus ridiculi	124
6. Memoria, Ratio et imaginatio	125
Idearum conjunctiones	128
7. Bonum sensu judicatur	ib.
Quae voluptates praecipuae	130
8. Habitus	131
9. Judicia abstracta et absoluta	133
Quomodo penes nos	134
CAP. II. De voluntate	137
1. Appetendi vis duplex. appetitus sensitivus	139
2. Appetitus rationalis	140
Res mixtae quae appetuntur	141
3. Libertas quid	143

Quale imperium in appetitus Pag.

- Gaudia, moerores 149
 4. Appetitus sensitivus et passiones 150
 Causa vitiorum 151
 5. Motus benigni, tranquilli aut per-
 turbati 156
 Instinctus naturales 160
 6. Sensus molesti antecedentes aut
 subsequentes 162
 Imperium in passiones 163
 7. Passiones haud inutiles 164

CAP. III. An Spiritus sit a corpore diver-
 fus 167

1. Variæ sententiæ. notitia nostra
 exigua ib.
 2, 3. Ingens affectionum disparitas
 et repugnantia 169, 170
 4. Res eas esse diversas ostendit sen-
 sus internus 172
 5, 6. Res cogitans est simplex et ac-
 tuosa; corpus concretum et iners
 175, 176
 7. Nulla spirituum generatio aut cor-
 ruptio 178
 Locus spirituum 179

CAP. IV. De animi corporisque conjunc-
 tione, et statu separato 183

- 1, 2. Animi imperium in corpus su-
 um, et cum eodem conjunctio 185
 3. Immortalitas a Deo pendet 188
 Eam exigit Dei Justitia 189

P A R S III. DE DEO.

THeologia naturalis quid sit Pag. 195

CAP. I. Ostenditur Deum esse	197
1, 2. Ex mundi fabrica	198, 199
Duplex agendi genus	ib.
3. Deum esse docent, Corpora coelestia	200
et ipsa terra	202
4, 5. Animantium structura	204, 205, 206
et generum conservatio	206
6. Idem docent animi partes	209
7. Diluuntur argumenta contraria	213
8. Aliae plures rationes. aliquid aeternum est et primum	215
Materia non ens primum	216
Sententiarum comparatio	220
9. Argumenta Cartesii	ib.
CAP. II. De Attributis naturalibus	224
1. Attributa quæ innotescant. Communicabilia et incommunicabilia	ib. et 225
2, 3. Independentia, necessitas, et Unitas	226, 227
4, 5, 6. Infinitas. Deus Spiritus, simplex	228, 229, 230
Immutabilis	230
7. Immensus, aeternus	231
8. Incomprehensus	234

CAP. III. De attributis intellectualibus

Pag. 236

- 1, 2. Deus vivens, omnipotens, omniscius. Ideae divinae ib. et 237
3. Scientia infinita. *Simplicis Intelligentiae, visionis, media* 239, 240,

241

CAP. IV. De voluntate Dei

247

1. Voluntas Dei qualis. beatitudo non pendet ab externis 248
Bonitas gratuita. Voluntas libera ib.
2. Constat Deum esse bonum, ex mundi fabrica 250
et felicitatis exsuperantiâ 255
De origine mali 258
Deus optimus 262
- 3, 4. Justitia, Sanctitas, Veritas 263, 264, 265

CAP. V. De operationibus Dei 267

1. Operationes Quales ib.
2. Ex bonitate fluunt 268
Creatio prima et secunda 269
Conservatio 271
3. Dei providentiâ reguntur omnia 272
Nulla de Decretorum ordine Quaesitio movenda 274
4. Quâ regantur libera 275
5. Jus imperii divini 281
6. De Theologia revelata 282
Unde ei Fides 283

Case III. De... ..

1. The... ..
2. The... ..
3. The... ..

Case IV. De... ..

1. The... ..
2. The... ..
3. The... ..

1. The... ..
2. The... ..
3. The... ..

1. The... ..
2. The... ..
3. The... ..

1. The... ..
2. The... ..
3. The... ..

1. The... ..
2. The... ..
3. The... ..

—Ad haec sacra et sublimia accedas,
sciturus quae natura sit Diis, quae
voluntas, quae conditio, quae for-
ma; quis animum tuum casus
expectet, ubi nos a corporibus di-
missos natura componat.—Vistu,
relieto solo, mente ad ista respice-
re? Seneca de brevitae vitae.

MI

DE

H

PH

LE

ne

tiv

inc

ca

T

co

O

METAPHYSICAE SYNOPSIS.

P A R S I.

DE ENTE ET COMMUNIBUS RERUM ATTRIBUTIS.

C A P. I.

D E E N T E.

HAUD incommoda apud antiquos erat PHILOSOPHIAE partitio, in NATURALEM sive PHYSICAM, quae omnes continebat scientias speculativas, de rebus sive corporeis, sive incorporeis; MORALEM, Ethicam, scil. et Politicam; et RATIONALEM, quae Logicam complectebatur, et Rhetoricam. Omnem postea de ‘ communissi-

PARS I. *mis rerum attributis,* de Deo et Anima cognitionem, a Physicae finibus ad Metaphysicam, relegaverunt Aristotelici; qui METAPHYSICAM appellarunt *‘scientiam de Ente quod a materia est abstractum:’* atque in ea, omnem doctrinam de attributis communissimis, de generalioribus Entis divisionibus, de Deo et Mente humana, contineri voluerunt.

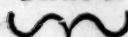
Ontologia et Pneumatologia.

Recentioribus quibusdam arripit alia veteris Physicae descriptio. ONTOLOGIAM, quam dicunt, *‘scientiam statuunt de ENTE et communissimis rerum attributis;’* nimis quidem exilem: deinde PNEUMATOLOGIAM tradunt; doctrinam, nempe, de

Deo et Mente Humana; et PHY- CAP. I.
SICAM, parcius acceptam, quae
est 'scientia de corpore.' Illa-
rum brevem exhibentes synopsis,
ad minus generalia, a generalio-
ribus, progredimur.

I. QUAMQUAM rem nullam Entia qua
ratione inno-
tescunt. attingere valeat mens nostra, nisi
Ideae sive notionis cujusdam, aut
propriae, aut analogicae, inter-
ventu; cum non ipsae Res, sed
Ideae, aut Notiones, proxime
menti objiciantur: Idearum ta-
men plurimas, ad res externas,
tanquam earundem imagines aut
repraesentationes, referre cogi-
mur ab ipsa natura. 'Sensationis
' praeteritae memoriam' retine-
mus, certi omnino eam antea ex-
stitisse; ejusque debilem quandam

PARS I.

 Ideam ubi volumus nos revocare posse, quando non amplius manet ipsa SENSATIO. Suppetit hinc certissimum indicium, Ideas quasdam esse rerum aliarum repraesentationes. SUI insuper retinet quisque CONSCIENTIAM, aut sensum istiusmodi, qui eum haud dubitare finit, an idem maneat hodie, qui heri fuerat, mutatis utcunque, aut aliquamdiu cessantibus cogitationibus: neque dubie ad sese refert priores suas sensationes, judicia, affectus et motus quoscunque quorum retinet memoriam. Hinc etiam Rei verae, ab Idea quavis diversae, suppeditatur notio aut informatio. A natura item, simili impellimur ratione, species quasdam

visu aut tactu perceptas, ad res CAP. I.
plane externas, quarum sint ima-
gines, referre. Quae omnia mon-
strant, Res esse veras, ab Ideis di-
versas, iisdemque subjectas; quae
Idearum objecta vulgo appellan-
tur.

Quum autem Idearum inter-
ventu res innotescant, Ideisque
voces adjungamus, quae earum
vice in sermone fungantur; se-
dulo in omni Philosophia caven-
dum est, ne ea quae Ideis aut vo-
cibus tantum conveniunt, rebus
etiam externis, aut Idearum Ob-
jectis tribuamus. Qua in re Scho-
lasticorum incuria miras plane de-
dit in Metaphysica turbas.

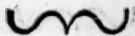
II. ENTIS ‘ Idea generalis
‘ et abstracta est omnino simpli-

*Ens, Essen-
tia, et Exis-
tentia, sunt
conjugata.*

PARS I. cissima, omnem respuens defini-
tionem: quae cum in omni
alia idea involvatur, de aliarum
omnium objectis univoce prae-
dicari potest. Omnis igitur verae
propositionis affirmantis objec-
tum est aliquid quod vere est aut
existit, eo tempore quod respicit
propositio. **ESSENTIA** et **EXIS-**
TENTIA, sunt voces Enti con-
jugatae; idem fere in Abstracto
significantes, quatenus ad objecta
referuntur, quod ipsum Entis no-
men. Neque ulla intelligi potest
Essentia in ipsis rebus, quae non
existat; neque Existentia est quid-
dam in ipsis rebus Essentiae su-
peradditum. Quum autem Re-
rum Naturas aut Essentias, nobis
repraesentare videantur nostrae i-

deae, complicatae praesertim, et multiplices quae attributa notiora, 'qualitates sensiles, potentias et relationes,' continent; complicatas hasce Ideas Essentias appellamus; quaeque solis ideis conveniunt, rebus ipsis saepe temere adscribimus. Quumque istiusmodi Ideas ipsa sibi saepe formet mens, nulla re externa excitante, ex simplicibus quas antea acceperat Ideis, quamvis satis novit nullam iisdem tunc temporis rem externam respondere; incaute sibi finxerunt quidam, 'Essentias quasdam, easque aeternas, fuisse sine existentia;' si quando autem subnascatur Res istiusmodi ideae similis, tunc censent Existentiam Essentiae supervenientem, veram

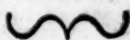
PARS I.

Rem efficere, sive Ens reale. Atque hinc, Essentiam et Existentiam dixerunt Essendi Principia, sive Entis constitutiva. Quicquid vero Essentiam habet veram, eodem tempore habet Existentiam, eodem sensu quo habet Essentiam, aut quo est Ens, aut Aliquid.

Quid Essentia, quid Existentia.

NON tamen omnino eadem significant hae voces: Essentia enim, ‘ primaria Rei attributa ‘ denotat;’ qualia in Ideis complicatis junctisque contineri solent, etiam ubi nullum est objectum. ‘ Existentiae notio semper ‘ est simplex;’ quaeque necessario menti suggeritur ab omni sensatione; atque ab illa sui conscientia, quae omnem cogitationem comitatur. Eandem etiam sug-

gerunt sensationes, quae natura
duce, externas res tanquam veras
depingere videntur: cum nemo
sentiens dubitet an ipse sentiat,
aut sit; atque num res corporeae
verae sint paucos dubitare finit
ipsa naturae vis. Generales hae
et abstractae essentiae, et existen-
tiae notiones, sunt simplices; Es-
sentiae singularis, aut minus ge-
neralis Idea saepe est complicata;
Existentiae semper est simplicissi-
ma; includens solum confusam
ad temporis partem aliquam, ra-
tionem; a qua omnis essentiae
notio est sevocata.

Res existere cernuntur vel
sensu interno, quo modo quisque
se esse novit; vel sensu externo,
qui naturali vi, alias quoque res

*Quatuor ex-
istentiae In-
dicia.*

PARS I. esse satis cuique affirmat; vel Ratiocinatione ex effectis, causis aut adjunctis sensu quovis cognitis; vel denique testimonio.

Rerum essentialia quales.

Quamvis intimae rerum naturae sive essentialiae nos lateant; varias tamen certa naturae lege, in nobis excitant ideas; quarum primarias quasdam, inter se necessario connexas, rei quae obiectae semper convenientes, aut ipsa potius attributa his ideis repraesentata, rei essentialiam appellamus. Horum attributorum, in ipsa re non aliud alio prius aut posterius; in nostra tamen cognitione saepe aliter se res habet; atque pro varia inquirendi via, varie. Unde unius ejusdemque rei plures possunt esse Definitiones, prout ex

hoc aut illo attributo caetera eruntur: quarum tamen aliae aliis longe commodiores.

CAP. I.

III. NULLA in re magis vocibus abutuntur scholastici, quam in doctrina de Actu et Potentia, quibus vocibus plurima confuse subjiciunt. Actus Physicus, qui est vis agendi, vel est primus vel secundus. Actus primus ipsa est agendi vis; Actus secundus, ipsa actio. Potentia Physica activa five actuosa, est ipse actus primus: Potentia passiva, est posse pati; five ea rei mutabilitas naturalis, unde naturae actuosae vi obnoxia est, ut per eam varie mutari possit.

‘ Actus metaphysicus est ipsa
‘ rei existentia,’ et nonnunquam
‘ qualitas quaevis ipsam perfici-

PARS I.

‘ens,’ praecipue agendi vires. Potentia huic opposita, dicitur ‘rei non existentis possibilitas;’ aut rei existentis status naturae alicui actuosae ita obnoxius, ut alio atque alio modo mutari possit. Deus igitur Ens primum, aliorum omnium Creator et Rector, nullique mutationi obnoxius, dicitur Actus purus: caetera autem omnia dicuntur, a primo, fuisse in potentia: cui quum supervenit Actus, facta fuerunt Entia realia, aut vera. In hoc ipso vero statu manet aliquid potenti-ale, quod vi Dei varie mutari possint aut destrui. His vocibus confusis non aliud subest, quam quod Ens primum sit aeternum sine initio, omnique perfectione ab-

solutum et immutabile, nullique obnoxium; caeterorum omnium ideas formari potuisse antequam ipsa fuerant: quumque sint, tamen potentia Dei mutari posse. Perperam hinc dixeris, 'actum et 'potentiam' esse Entis principia.

IV. VOCIBUS omnino abutuntur qui sibi fingunt Ideam aliquam esse Ente magis generalem. Imaginabile quod vocant, est vera notio, cui forte nullum est objectum. Quocunque autem sensu dixeris imaginabile aut aliquid, eodem sensu dicas Ens verum, sive de Ideis loquere, sive rebus subiectis. Neque medium est ullum inter 'Ens et merum 'nihil.' Quae recensentur, sunt 'Relationes, Possibilia, Impof-

*Nulla Idea
Ente gene-
ralior.*

PARS I. *‘* fibilia, Denominationes exter-
‘ nae, Privationes, Negationes et
‘ Entia Rationis.

Relationes.

RELATIONES sunt notiones quaedam, ex duarum rerum contemplatione ortae, quibus nullum est objectum diversum ab ipsis rebus comparatis, earumque affectionibus, et actionibus; quae omnia perspecta, suggerunt rationis aut habitudinis, quae inter res intercedit, notionem. Res comparatae dicuntur **TERMINI**, quorum alter est **SUBJECTUM** seu **RELATUM**, alter **CORRELATUM**. Comparandi causa, alterutrius actio forte aliqua, aut qualitas, aut affectio, cujus uterque participat, dicitur **FUNDAMENTUM** Relationes sunt verae I-

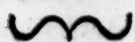
deae, quorum objecta extra mentem ex variis rebus verissimis conflantur; non vero aliquid a fundamento et terminis diversum.

POSSIBILIA sunt 'termini, *Possibilia.*
' aut Ideae complicatae, quarum
' partes inter se conveniunt.' Ubi
nullum est objectum, dicuntur
pure possibiles. Verae sunt Ideae,
quibus nihil veri respondet.

IMPOSSIBILIA sunt 'termini *Impossibilia.*
' ni complicati, quorum partes
' seorsim notant Ideas ita sibi in-
' vicem contrarias, ut conjungi
' nequeant.' Verae sunt voces,
veras Ideas separatim significan-
tes, et nihil amplius.

DENOMINATIONES EX-
TERNAE sunt 'adjectivae voces *Denominati-
ones exter-
nae.*
' passive significantes, veram ac-

PARS I.

‘ tionem aut qualitatem, in ali-
 ‘ quo oblique et confuse conno-
 ‘ tato, repraesentantes;’ in La-
 tino sermone tamen, non con-
 junctae cum substantivo nomine
 ipsius agentis, aut illius cui inest
 ea qualitas.

*Negationes,
 et Privatio-
 nes.*

NEGATIONES et PRIVA-
 TIONES sunt ‘ voces, notantes
 ‘ loquentis sententiam, aut noti-
 ‘ tiam, quod certa res non habeat
 ‘ qualitatem quandam veram.’
 Quae si huic rerum generi natu-
 ralis sit, vox eam abesse notans,
 dicitur PRIVATIO; sin secus,
 NEGATIO. Neutrius ulla vera
 est actio, affectio, aut praedicatum.

*Entia Ratio-
 nis.*

ENTIA RATIONIS sunt vel
 ‘ Ideae quibus nullum est ob-
 ‘ jectum;’ quae ENTIA RATIO-

NIS SUBJECTIVE dicuntur: vel CAP. I.
 ‘termini complexi, quorum par-
 ‘tes inter se pugnant;’ quae sunt
 ENTIA RATIONIS OBJECTI-
 VE. Haec omnia sunt vel verae
 Ideae, vel verae faltem voces: Ob-
 jecta ipsis propria nulla sunt.

V. In celebri illa quaestione, *Radix Possi-*
 an RADIX sive causa POSSIBI- *bilitatis.*
 LITATIS in rebus intrinsecus
 sita sit, an vero extrinsecus acce-
 dat; vel quaeritur ‘Ubinam sit
 ‘potentia quae cuivis Ideae Ob-
 ‘jectum efficere valeat conveni-
 ‘ens?’ Quae certe in solo Deo
 est reperienda: vel potius quaeri-
 tur, ‘Quonam criterio novimus
 ‘huic termino Objectum effici
 ‘posse congruum, illi non posse?’
 Hoc criterium in ipsis terminis

PARS I.

petendum; quorum si partes inter se constant, sunt Possibiles; cum apud Deum sit omnis potentia: sin secus, sunt Impossibiles; vel potius, termini nihil significant. Frustra vero roga- res, num istiusmodi termino pos- set esse res subiecta; cum termini nihil significant nisi Idearum in- terventu: huiusmodi autem ter- mino ex pluribus nominibus con- creto nulla subest Idea.

Quae autem fieri possint, vel non fieri, vix nostri est iudicii cer- to statuere; cum pro ingenii no- stri tenuitate, saepe nos lateat ea inter terminos magis complicatos repugnantia, quae haud illum la- teret qui pleniorum haberet re- rum notitiam. Ubi vero satis ap-

paret repugnantia, recte pronunciamus terminum esse Impossibilem.

CAP. I.

VI. DE Entis Idea hoc monemus, eam solam esse prorsus absolutam: caeterasque omnes, siue substantiarum, siue modorum aut attributorum qualiumcunque, aliquam sui Objecti ad alia habitudinem aut Relationem, vel distincte et clare, vel confuse et obscure, in se involvere; quod singulas percurrenti facile patebit.

Praeter Entis Ideam omnes, aliae relativae.

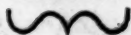
PARS I.

petendum; quorum si partes inter se constant, sunt Possibiles; cum apud Deum sit omnis potentia: sin secus, sunt Impossibiles; vel potius, termini nihil significant. Frustra vero roga- res, num istiusmodi termino pos- set esse res subiecta; cum termini nihil significant nisi Idearum in- terventu: huiusmodi autem ter- mino ex pluribus nominibus con- creto nulla subest Idea.

Quae autem fieri possint, vel non fieri, vix nostri est iudicii cer- to statuere; cum pro ingenii no- stri tenuitate, saepe nos lateat ea inter terminos magis complicatos repugnantia, quae haud illum la- teret qui pleniorum haberet re- rum notitiam. Ubi vero satis ap-

paret repugnantia, recte pronunciamus terminum esse Impossibilem.

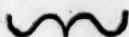
CAP. I.

VI. DE Entis Idea hoc monemus, eam solam esse prorsus absolutam: caeterasque omnes, siue substantiarum, siue modorum aut attributorum qualiumcunque, aliquam sui Objecti ad alia habitudinem aut Relationem, vel distincte et clare, vel confuse et obscure, in se involvere; quod singulas percurrenti facile patebit.

Praeter Entis Ideam omnes aliae relativae.

PARS I.

CAPUT II.

DE AXIOMATIS METAPHYSICIS.

*Axioma
quid.*

AXIOMATA METAPHYSICA dicuntur ‘ Propositiones generalissimae, per se perspicuae, atque immutabiles.’ Neque quidem omnis propositio per se perspicua est Axioma, nisi sit immutabilis; neque omnis immutabilis est per se perspicua.

*Quo sensu
innata sunt.*

Haec Axiomata ideo dixerunt antiqui Innata, quod hominibus naturale sit ea intelligere; quum eam rationis habeant vim, quae omnes fere ad earum notitiam perducet. Innata autem, recentiores quidam ea tantum dicunt, quae a primo animi ortu nota e-

rant et observata. Hoc sensu non sunt Axiomata haecinnata; quum illorum termini generalissimi ferius omnino in mentibus oriantur, post plures demum Idearum singularium comparationes, qualitatibus eas a se invicem discriminantibus sepositis. Neque quia omnes hisce Axiomatis prompte assentiant, efficitur ea a primo fuisse cognita, aut menti a primo impressa. Assentiuntur enim omnes propositioni cuius, etiam singulari, de re quavis sensibili quae obijcitur; ubi manifesta est inter Subiectum et Praedicatum, connexio, vel repugnantia: Ideas autem singulares et sensibiles, hi authores innatas esse nolunt.

II. NULLUM est humanae

PARS I.

*Nullum
principium
omnium pri-
mum.*

cognitionis principium omnium primum. Plurima enim axiomata pariter per se innotescunt, ut etiam propositiones plurimae minus generales: atque in omni demonstratione aut syllogismorum serie, terminus quisque extremus semel reperiri debet in propositione aliqua per se evidenti, alioquin nulla erit rationis conclusio.

*Veritatis
criterium.*

De veritatis criterio frustra laborarunt quidam; quum non alia reperiunda sit praeter ipsam rationis facultatem, aut menti congenitam intelligendi vim.

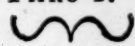
*Veritates
aeternae.*

Effata per se evidentia, ut etiam veritates demonstratae, ideo dicuntur aeternae et immutabiles, quod quocunque demum tempo-

re mens quaelibet ad eas considerandas se converterit, eum cernet inter subjecta et praedicata, vel nexum vel repugnantiam, quae in propositione enunciat. Neque hujus nexus aut repugnantiae alia causa quaerenda, quam quae ipsas Ideas formavit: quum in ideis quibusdam, aliae ita necessario sua natura implicentur, ut sine iisdem distincte et plene intelligi nequeant. Unde neque potentia Dei mutabilis est istiusmodi propositionum veritas; quum intelligi aut cogitari nequeat subjectum, quin et simul praedicatum includat.

III. De his Axiomatibus quem- *Indubitabilia.*
quam serio posse dubitare, non
est credibile. Si quis de omnibus

PARS I.

 dubitaret, is certe semper haereret. Neque hoc effatum, 'ego cogito,' quamvis omnium propositionum Absolutarum prima sit, alii cuius eruendae inserviret, apud eum qui de Axiomatis dubitaret; ne quidem, ad hoc ipsum colligendum, quod ipse sit. Multo minus ad conclusiones Abstractas valebit haec propositio absoluta. Ex abstractis enim solae oriuntur conclusiones Abstractae, et ex Absolutis Absolutae.

*Non in Deo
cernuntur.*

Quantumvis autem de horum Axiomatum veritate communis sit omnium consensus, ut etiam de veritatibus omnibus demonstratis, apud eos qui demonstrationes capiunt; minime somniantum est, omnes eam veritatem u-

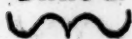
nicam in natura quadam communi contemplari, tanquam modum quendam ipsi inhaerentem. Ubi enim multi ideas habent prorsus similes, licet non easdem, similes etiam cernent inter eas nexus et cognationes: unde tantum efficitur omnes simili rationis vi esse instructos.

Nec minus errant qui tanti haec faciunt Axiomata, ut necessaria censeant, aut utilissima, in omni rerum cognitione. Singulares enim et minus generales propositiones, priores innotescunt, etiam citra Axiomatum opem; licet eorum subsidio, veritates antea cognitae aliis facilius exponantur.

*Axiomata
parum uti-
lia.*

Axiomata omnia per se innote-

PARS I.

scunt, ubi animus se ad ea contem-
planda converterit. Neque ex In-
ductione nascitur ipsis fides; quae
omnis ea ratione subnixa parum
firma esset futura, quam tamen
cernimus firmissimam.

*Duo utilio-
ra.*

IV. INTER Axiomata meta-
physica praecipue utilia sunt haec
duo, omnino verissima, ubi de re-
bus subjectis loquimur, non de
Ideis. ‘Omne Ens existit, et, soli
‘Enti vera qualitas, aut affectio,
‘aut actio, est tribuenda.’ Horum
ope, tollitur confusio Metaphy-
sicae solennis; ubi quae Ideis aut
vocibus sunt propria, rebus extra
mentem adscribuntur. Huic ma-
lo praecideretur saepe occasio, si
quis hoc sibi in Metaphysicis im-
peraret, ut ‘nomini cuivis adjec-

tivo suum adjungeret substanti-
vum,' quamvis Latini sermonis
ratio hoc non exigit.

Ex his Axiomatis, hoc assequi-
mur Corollarium: 'Omnes pro-
positiones abstractas et affirman-
tes, ubi de Rebus, non Ideis
agitur, esse hypotheticas;' ubi
intelligitur Existentia objecti, tan-
quam conditio antecedens, sine
qua non sunt verae.

Frustra hic loci congeruntur
Axiomata quaedam alia. 'Impo-
sibile est idem simul esse et non
esse: quodlibet est vel non est:
totum est majus sua parte: quae
conveniunt in uno tertio conve-
niunt inter se:' et similia plura:
quorum alia nullum praebent u-
sum; alia haud satis communia, ut

*Caetera pa-
rum utilia,
aut parum
communia.*

PARS I.

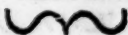
omni rerum generi convenire possint; quaedam tamen axiomata haud inutilia* deinceps tradenda.

* Vid. Cap. IV. 5. de Causis. Locum de Axiomatis eorumque utilitate, nuper persecutus

est Wolfius in Ontologia, diligentia quae quibusdam obscura videbitur.

CAPUT III.

CAP. III.

DE PROPRIETATIBUS ENTIS.

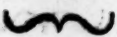
ATTRIBUTA ENTIS communissima sunt Ideae quaedam in ipsa Entis notione involutae et implicatae, quae cum ipso Ente reciprocantur, et de omnibus ejusdem inferioribus praedicari possunt.

Attributa Entis recensentur haec tria; UNITAS, VERITAS, BONITAS; quibus adjungunt quidam connexionem aliquam cum Spatio et tempore: sive UBI, et QUANDO.

UNITAS vel Specifica est, vel Numerica. prior dicenda potius est Similitudo; posterior, Identitas. Unitas Numerica satis nota

Unitas, Identitas, Diversitas,

PARS I.

 definitionem respuit. Neque alium praebet usum scholasticorum de Unitate doctrina, quam ut corrigat ipsorum de naturis universalibus errores. Unitatem dicunt proprietatem, ‘qua Ens ‘est indivisum in se, et divisum ‘ab omni alio.’ Quod nihil aliud sonat, quam quod nihil sit plura sui ipsius. Nulla autem de Identitate moveri potest quaestio nisi ubi duae occurrunt Ideae aliqua ratione diversae; ubi saltem res quaedam diversis observata erat temporibus, aut in diversis locis. Temporis vero, et Spatii partes quaevis, ab omnibus aliis Spatii et Temporis partibus sunt manifeste diversae, licet omnes sint simillimae. Si quidem dispares aut

diffimiles sint rerum Ideae; res CAP. III.
 simul easdem excitantes planif-
 sime novimus esse diversas.

De IDENTITATE autem oriuntur quaestiones, ubi agitur vel *Mentium, Idearum.*
 de ipsa mente, vel de Ideis, vel
 de rebus corporeis. Mentem suam
 eandem manere, sibi conscius est
 quisque, repetentia illa, sive Perceptione Interna, certissima, at
 ineffabili, qua novit suam mentem
 a mente quavis alia omnino diversam esse. Alteram vero mentem
 diversis temporibus observatam, esse eandem, argumentis tantum
 Probabilibus colligimus; quae tamen ad certitudinem proxime
 aliquando accedunt. Ubi diversis temporibus revocatur similis
 omnino Idea, Judicium, Sensa-

PARS I.

~~~~~
tio, mentisve motus aut affectio quaelibet, ex ipsis temporibus diversis, discrimina quaedam haec repetita capiunt; ut vix eadem dici possint cum prioribus, quibus sunt simillima. vix tamen tanta est haec diversitas, quanta inter corpora, eodem tempore diversa occupantia loca; aut corporis ejusdem motus prorsus similes diversis temporibus repetitos. Rerum corporearum, licet simillarum, vera apparebit diversitas, si in eodem tempore diversa loca possideant: sine quo indicio, haud argumentis certissimis constabit de corporum similium diversitate; Quae autem similia sunt corpora, aut dissimilia, Idearum ope quas excitant dijudicandum erit.

Haecenus de indicatiis unde I- CAP. III.
 dentitatem cernimus aut diverfi-
 tatem. Si quaeratur de causa cur *Individuationis Principium.*
 res sit una, aut de Individuationis
 principio in re ipsa: non aliud as-
 signandum, quam ipsa rei natura
 existens. Quaecunque enim cau-
 sa rem quamlibet fecerat aut crea-
 verat, eam unam etiam fecerat,
 aut individuum, quo sensu volunt
 Metaphysici. hujus tamen Unitatis
 plura sunt genera.

Res corporea ideo saepe dicitur *Aut rerum corporearum.*
 una eademque, quod omnes
 materiae partes easdem manere
 judicemus: quae Substantiae U-
 NITAS dicitur. Corpora autem
 organica et arte facta quaedam;
 ubi non curant homines Mate-
 riae Identitatem, eadem dicuntur

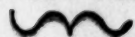
PARS I.

manere, ubi similis prorsus manet coagmentatio, aut structura artificiosa iisdem usibus idonea; licet indies mutetur materia, novis partibus in locum priorum succedentibus; quod omni corpori animato, iisque quae gignuntur e terra, contingere cernimus.

*Veritas apud
Logicos et
Ethicos.*

II. VERITAS, apud Logicos et Ethicos, aliquid utile, et cognitione dignum, sonat: apud Metaphysicos, non aliud, quam 'quod res quaeque talis sit, qualem Deus omniscius eam esse iudicat; aut, quod vere sit id ipsum quod est.' VERITAS LOGICA est 'propositionis convenientia cum rebus ipsis.' ETHICA, 'cum mentis sententiis.'

VERITAS Metaphysica apud

quosdam scriptores claros, idem CAP. III.
sonat quod Naturae Constantia, Veritas Meta-
Stabilitas, aut metaphorica quae- taphysica.
dam Soliditas et Amplitudo: quo
sensu, quod Infinitum, est etiam
verissimum; Finita quaeque mi-
nus vera; eorum saltem Veritas
arctis inclusa est limitibus, ultra
quos nihil veri habent. Ex ve-
rae qualitatis cujusque notione,
ad gradum ejusdem altissimum,
generali quadam et obscura noti-
one attingendum, facile mens af-
surgit; atque in proclive est cre-
dere, aliquam esse naturam ea per-
fectione summa et absoluta prae-
ditam. Quod ad durationem at-
tinet et extensionem, vix ac ne vix
quidem se cohibere potest mens,
quin sine ratiocinatione credat a-

PARS I. liquid esse et immensum et aeternum.

*Bonitas sive
Perfectio.*

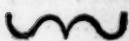
III. Hoc solum sensu dici possunt omnia BONA, quod Deum omnia consilio optimo constituisse credamus, in fines praestantissimos, quibus omnia aptissime inserviant: aut quod nulli rei desint sua attributa essentialia, quae metaphysicis Perfectiones dicuntur: quod cur Bonitas dicenda sit, aut quid afferat ad rerum cognitionem, nemo facile dixerit. PHYSICAM habere BONITATEM dicuntur ea, ' quae
' naturam quamvis percipientem
' beatam faciunt et conservant;
' eique sine detrimento sunt grata.' Res item viventes et sensu praeditae, ratione sui dicuntur

*Perfectio
Physica.*

Perfectae, cum eas habent affec- CAP. III.
 tiones et vires, queis se ipsae bea-
 tas facere aut servare possint. I-
 stiusmodi rerum genera alia aliis
 perfectiora, quo plures habent
 sensus viresque sublimiores vo-
 luptates percipientes. quarum u-
 bi nulla alicui deest, quae in hoc
 rerum genere reperiri solent; di-
 citur Perfectionem partium pos-
 sidere: quae quo maiores sunt,
 eo graduum Perfectione praestat.
 Aliorum vero habita ratione, cen-
 sentur Res vita, sensu, et rationis
 viribus praeditae MORALITER *Bonitas Mo-
ralis.*
 BONAE 'ideo praecipue quod eas
 ' habeant vires, et eam simul vo-
 ' luntatem constantem, aut Indo-
 ' lem, quibus et possint, et velint
 ' aliorum felicitati inservire.' Om-

PARS I.

nes enim eas sibi appetunt vires; eam indolem in alio laudant; eam sensu interno experiretur quisque, sibi sua facta, consilia et voluntatis recolenti, fore laetissimam*.

Quum autem plurima sint rerum viventium genera, diversis praedita sensibus, qui ex rebus longe diversis voluptatem capiunt; non eadem vires in omni Rerum genere Perfectiones censendae: quae uni generi utiles sunt et jucundae; alteri inutiles forent et pestiferae: Quaeque rei uni, summam quam capere possit, beatitudinem efficerent, eas alterum genus admittere non potest; aut, si admitteret, vilissimam

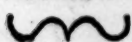
*Perfectiones
absolutae, et
secundum
quid.*

* Vid. Partis II. C. I. §. de recti et decori sensu.

ei voluptatem ministrarent. hinc CAP. III.
 orta est Perfectionum divisio in-
 signis, quod ‘ quaedam naturam
 ‘ quamcunque iis ornatam, bea-
 ‘ tam efficerent, nullamque im-
 ‘ perfectionem includerent;’ a-
 liae vero, ‘ naturis tantum humi-
 ‘ lioribus prodesse possint, im-
 ‘ perfectionem involventes, ei-
 ‘ que medelam afferentes aut le-
 ‘ vamen.’ Hae dicuntur PER-
 FECTIONES RESPECTIVAE,
 aut, Secundum Quid; illae, ve-
 ro, dicuntur PURAE et ABSOLU-
 TAE.

IV. INTER Entis attributa *Ubi, et
Quando, an
de omnibus
praedicari
possint?*
 communissima, viris quibusdam
 doctissimis annumerantur ‘ nexus
 ‘ quidam cum Spatio et Tempo-
 ‘ re;’ quae veras res esse conten-

PARS I.

dunt, si modo ulla nostris Ideis sit fides. vera videntur habere attributa: utrique sua propria est extensio, seu quantitas, in infinitum porrecta: utrique suae sunt partes immutabiles; quae, licet Res a se diversas sibi coexistere seque penetrare sinant, nullis tamen ejusdem secum naturae partibus sunt penetrabiles. Mutua inter Spatium omne et Tempus intercedit habitudo aut connexio: quum tempus quodvis idem sit in omni Spatio; et Spatium quodvis idem manere in omni Tempore videatur: cum utriusque parte aliqua connectuntur Res fere omnes: eorum ope cernitur Rerum simillarum diversitas verissima, cum partes Utrumque

habe
troq
jusv
tem
omn
bea
tum
qui
cor
esse
affe
qua
tio
par
tes
tib
se
co
fic
in

habeat omnino diversas: sine U-
troque intelligi nequit Motus, e-
jusve Velocitas: Diuturnitas au-
tem praecipuum dat voluptati
omni, aut dolori, ad vitam, vel
beatam, vel miseram, momen-
tum: sine utroque intelligi ne-
quit mundus corporeus, aut ulla
corporis affectio. Sine Tempore
esse nequeunt mentis humanae
affectiones ullae, aut actiones;
quae tamen neutiquam cum Spa-
tio videntur connexae. Neutrius
pars aliqua sine reliquis esse po-
test; vel interire reliquis manen-
tibus. An tamen sint Res per
se a Deo effectae; quo mundum
corporeum et res successivas ef-
ficere possit; an Dei infiniti Modi
infiniti, haud facile est certo ali-

PARS I.

quid statuere. Prior tamen sententiae, utcumque ita obscura ut mentis aciem fugiat, vero similior videtur; quia utrumque ex partibus constat vere diversis. In Tempore durare videntur omnia nobis nota, omnesque rerum affectiones: Temporis notio quaedam, omnem comitatur perceptionem, aut affectionem, cujus ipsa mens est conscia. In Spatio, existere videntur sola corpora, eorumque affectiones; non vero affectiones illae quae spiritibus videntur propriae: unde et facilius animo fingimus, nullum fuisse aliquando Spatium extensum, antequam Deus mundum effecerat corporeum; Durationem vero sive Tempus, vel initium habuif-

se, v
ne vi

Qua
alter
plan

E

Spat

den

pro

nih

gis c

tium

corp

corp

Ter

sive

•

confu

tenta

hum

rus i

taph

se, vel finem habiturum, vix, ac CAP. III.
ne vix quidem, fingere possumus.

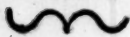
Quam autem connexionem cum alterutra habeat Natura Divina, plane nescimus.*

Philosophi quidam antiqui et *Sententia
priori di-
versa.*
Spatium et Tempus credidisse vi-
dentur notiones quasdam nobis
prorsus necessarias, quibus tamen
nihil externum responderet, ma-
gis quam Numerorum ideis. Spa-
tium voluerunt esse magnitudinis
corporeae ideam, aliis omnibus
corporum affectionibus detractis;
Tempus item, Continuationis
sive Successionis, quam in animi

* Hac de quaestione
consultantur, Lockius in
tentamine de intellectu
humano, Henricus Mo-
rus in Encheirid. Me-
taph. Cudworthius in

Systemate intellectuali;
S. Clericus, in Epistolis
ad Leibnitium, viri om-
nes clarissimi, doctissimi,
aliique scriptores satis
noti.

PARS I.

 motibus, aut in cogitationum serie observavimus, ideam similiter abstractam. Numeris quinetiam, magnitudinem quandam aut quantitatem, partesque et relationes, pariter ac Spatio et Tempori, ascribi; quum tamen fateantur omnes, nullum esse extra mentem Numerum a rebus numeratis diversum. Hac tamen ratione neutiquam rem expediemus: nemo necessario numerum sibi fingit ultra res quasque numeratas porrectum, imo cunctis rebus numerandis amotis superstitem; nemo numerum veris rerum externarum qualitatibus per se implicatum. Neque rerum situs, motusve, aut ipsam cogitationum successionem, aut denique rerum

aliar
Coe
tellig
liqui
respo
C
res v
detu
creo
cuj
et c
ligi
et a
gita
qu
tur
vis
nil
mi
cri

aliarum cum Tempore et Spatio CAP. III.
Coexistentiam, quae dicitur, in-
telligere potest quisquam, nisi aliquid veri extra mentem his ideis respondeat.

Quantumvis autem haec duo res verae esse credantur, nulla videtur causa cur magis unius rei credantur attributa quam alterius cujusque quae simul extenditur et durat. Neque ideo recte colligimus utrumque increatum esse et aeternum, quod neutrum cogitando mens amovere valeat: quum non magis a corporea natura colores amovere possunt qui visu gaudent; quibus tamen ideis nihil externum in ipsis rebus simile est. Magnum autem est discrimen inter necessariam quan-

PARS I. dam mentis impulsione ad quaedam sibi repraesentanda, et certam rationis conclusionem quod haec vere sint. Nullus quidem est in Philosophia locus ubi magis appareat ingenii humani imbecillitas, in iis comprehendendis quorum continuus fere est usus, quaeque semper in omnium sermone versantur, quam in hoc ipso loco de Spatio et Tempore.

Quando permanens et successivum.

Inani voce, sine ullo scientiae augmento, sonare videntur scholastici quum τὸ Quando dividunt in Permanens seu Simultaneum et Successivum; illud soli Deo ascribentes; ut etiam, quum τὸ Ubi dividunt in Circumscriptivum, quod corporibus convenit;

Definitivum, quod spiritibus creatis; et Repletivum, quod soli Deo, sine ulla extensione, omnia loca per essentiam replenti, adscribunt: quae intelligentiae nostrae vim et notionem fugere videntur.

CAP. III.

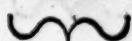
Qui autem viri docti fidenter contendunt axiomatis in philosophia necessarii loco habendum, 'Quod nullibi est non est,' ut etiam, 'nihil agere potest ubi non est per essentiam;' videant ipsi, an τὸ 'alicubi esse,' idem sonet quod vel 'per omne spatium diffundi,' quod 'soli infinito convenit,' vel 'per spatii partem diffundi,' quod solis figuratis et extensis conveniet; atque an non utrumque rem exigat ex partibus,

PARS I.

utcumque connexis, conflata: deinde, numnam horum alterutrum mentis qualitatibus, aut actionibus, judiciis, ratiocinationibus, amori, odio, desideriiis, gaudiis, moeroribus, conveniat. Videant etiam, numnam verborum involucris decipiantur; quod per adverbia Ubi, Usquam, Quando, nominum Temporis, et Spatii extensi, usum vitare fatis habeant.

CAPUT IV.

CAP. IV.

DE ENTIS DIVISIONIBUS PRAECIPUIS.

ENTIS prima divisio est in *Entis Dependens, sive factum; aut Independentia; haec, perfectio summa.* et INDEPENDENS, quod a nullo factum aut creatum erat. Independentia, perfectionem arguere videtur, Absoluta, absolutam; Respectiva, respectivam. Immo Independentia absoluta et plena perfectionum infinitatem arguere videtur: cum intelligi nequeat, Rem omnino primam, cujus natura nullius arbitrato limitata aut circumscripta fuerat, vel unum quemvis prae alio finitum perfectionum modum possidere; vel ad unius generis perfectiones restrin-

D

PARS I.

gi, ne alias etiam possideat. Summam ergo perfectionem habet, quod omnino primum est, unde et alia omnia orta.

Haud recte videntur viri quidam docti suam de Independentia sententiam exposuisse, quasi ulla naturae primae perfectio aut attributum, ipsi naturae causa fuerat aut ratio cur exstiterit; cum illa omnem essendi, ut vocant, et causam et rationem respuat. Neque in natura quam nondum repraesentavimus existentem, intelligi potest attributum quodvis, aut interna quaevis Necessitas, hoc efficiens aut exigens ut ipsa res existat.

Dependentiae indicium.

Concludunt igitur Metaphysici; 'eam omnem NATURAM

‘esse DEPENDENTEM, cui ne-
 ‘cessarius est omnino modus ali-
 ‘quis, ex certo modorum genere,
 ‘si modo omnium modorum isti-
 ‘us generis pariter sit capax.’ Si
 enim fingeretur esse independens;
 unum aliquem, ex hypothese, mo-
 dum habuerat, ante ullam causae
 cujuscunque actionem aut elec-
 tionem: hic igitur unicus modus
 cum rei istius natura aut essentia,
 prae reliquis ejus generis modis,
 magis erat connexus: aliorum i-
 gitur ejusdem generis modorum
 non pariter capax esset, nec eos
 quosvis pariter admitteret. Cor-
 pus autem omne aliquem locum,
 aliquam figuram, statumque item
 vel motum necessario habet; ne-
 que sine hujusmodi affectionum

PARS I.

aliqua esse potest: ad omnia tamen loca est indifferens; omnes figuras, et motum omnem vel quietem, pariter recipit: res igitur est dependens et effecta.

Ens necessarium et contingens.

II. PRIORI affinis est alia ENTIS divisio in NECESSARIUM et CONTINGENS, sive potius VOLUNTARIUM. NECESSARIUM est 'quod non a voluntate pendet;' estque terminus voluntario aut precario oppositus.

Necessitas interna et externa.

Necessitas alia est Interna, quae et Antecedens dicitur, in ipsa rei natura sita; qualis inter terminos abstractae propositionis sive evidentis, sive demonstratae, reperitur connexionis Necessitas; quae absoluta etiam dicitur, in omni loco et tempore eadem manens:

alia est Externa Necessitas, Subsequens, sive Hypothetica, quae rem aliam prius positam, aut hypothesein, necessario consequitur.

PERCEPTIO dicitur NECESSARIA, 'quae nobis vel invitis ob-

'venit;' VOLUNTARIA, contra,

'quam mutare, praepedire, aut

'sistere possumus. JUDICIUM

'est NECESSARIUM; cum ea est

'objecti natura, quae a nulla cau-

'sa ita mutari possit, ut iudicium

'non sit verum:' aut, cum ea

'cernitur terminorum connexio,

'aut repugnantia in propositione

'declarata, quae compertum fa-

'ciat, propositionem semper fore

'veram.' Haec propositionum

abstractarum necessitas, in omni

oco et tempore eadem manet:

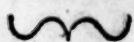
PARS I.

atque argumenta quibus ostenditur, per metaphoram dicuntur causae; Causae scilicet cognoscendi. **ESSENDI NECESSITAS**, unde Entia dicuntur necessaria, notat Existentiam a voluntate non pendentem: quae si ab humana voluntate non pendeant, respectu Hominum dicuntur haec Entia Necessaria. Si a nulla omnino voluntate pendeat Existentia, dicitur **NECESSITAS ABSOLUTA**: quum scilicet, res illa intelligitur ab aeterno per se fuisse, atque adeo stabilis et perfecta, ut neque sua sponte intereat, neque ulla aliena vi perire possit. Eadem etiam dicitur Necessitas intrinsecus; distincta a necessitate extrinsecus proveniente, et ex hypothe-

fi; quum res ideo tantum sunt CAP. IV.
 necessariae, quod pendeant ab im-
 mutabili Dei voluntate, vel se-
 quantur necessario ex aliis rebus
 prius positis. Ex rei autem cujus-
 vis necessitate absoluta colligi tan-
 tum potest, eam esse aeternam
 per se: vix tamen inde erui posse
 videntur alia ejus attributa, aut
 perfectiones; nisi Necessitatem
 Judicii confunderet quisquam
 cum Necessitate ipsius Rei. Ne-
 que ullum Rei attributum ipsum
 subjectum antecedere, aut ei esse
 rationem essendi, dicendum est.

III. Entia dividuntur in SIM- *Ens simplex*
 PLICIA et MULTIPLICIA. *et multiplex.*
 Simpliciora sunt Animi sive Spi-
 ritus; de quibus alias: eorum-
 que is simplicissimus qui non mo-

PARS I.

do partium omnium expers est, verum omnes suas virtutes cum natura ita necessario connexas habet, ut ei nihil adventitium obtingere possit, nihil novi obvenire. Multiplicia vel sunt Composita, ubi partes naturali quodam nexu aut unione conjunguntur, qualia sunt corpora animata et vegetantia. alia pure multiplicia, ut acervus: aut moles corporea nuda cohaerendi vi praedita; quae hac sola ab Ente per aggregationem distinguitur; cui tamen non deest sua unitas metaphysica.

*Finitum et
Infinitum.*

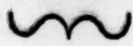
IV. ALIA est ENTIS Divisio; in FINITUM, et INFINITUM. Finitum ex ipso nomine patet. Infinitum est, “quod omni finito majus;” aut, “quod

“ omnem ad finita respuit habi-
“ tudinem finitam.” Finita ap-
parent omnia quae sensu perci-
piuntur. Infinitatis notionem
acquirimus, non solum ex eo,
quod in certis rebus, Numeris,
nempe, Magnitudinibus, et Tem-
pore, mens semper progredi pos-
sit; videatque in addendis novis
partibus, in Idea augenda, aut am-
plificanda, ut etiam in quantitate
quavis dividenda, ubi ad partes
prorsus minimas perveniri ne-
quit, mentis progressum impediri
non posse; quae Infinitas, qui-
busdam potentialis dicitur: ve-
rum praecipue, quod in spatio
contemplando, cernat mens, nul-
libi fines intelligi posse, ultra quos
non porrigatur; quodque cer-

PARS I.

 tissimum sit aliquid semper fuisse
 sine initio; et durationem prae-
 teritam fuisse infinitam. Hanc
 Infinitatis notionem, ad longe a-
 lias res transferimus; ad Poten-
 tiam, nempe, Sapientiam et Bo-
 nitatem; cum tanta haec esse
 volumus, quanta omnino esse
 possunt.

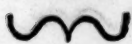
*De Infinitis,
 quaestiones
 difficiles.*

De INFINITIS, plurima acri-
 ter agitantur. Haec videntur ve-
 rosimilia: ' PLURES ejusdem ge-
 ' neris Res infinitas undequa-
 ' que, vix esse posse. INFINI-
 ' TUM, infinito, qua ratione est
 ' infinitum, magis esse non posse.
 ' INFINITA, prout infinita sunt,
 ' multiplicari non posse; nec, ad
 ' partes finitas, ullam habere posse
 ' rationem finitam; quamvis res

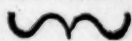
‘ una ratione infinitae, alia finitae, multiplicari et dividi possint, si modo ullae sint Res istiusmodi.’ In hisce quaestionibus, quae mentis nostrae vires omnino superant, si quis morari velit, eum tantum fructum capiet, quod suae tenuitatis magis sibi conscio ingenii arrogantia omnis retundetur.

V. ALIA ENTIS Divisio est, *Causa et causatum.* in CAUSAM et CAUSATUM. I-
dea Potentiae, Vis, Efficaciae, Actionis, Causalitatis, est simplex; quae oritur cum cernimus, ex rerum quarundam vicinia, earumve motu, aut in alias res impulsu, novos in nobis sensus, et in rebus istis aliis motus novos, aut formae mutationes, continuo se-

PARS I.

qui. Immo, nostri propositi conficii experimur, conatu nostro Ideas in mente varie mutari, et in corporis nostri membris motus excitari. In hisce autem eventibus, non solum cernimus mutationem expetitam sequi; verum ipsam percipimus animae nostrae aliqualem Energiam, sive efficaciam. Actionis igitur aut Efficientiae notio, simplicioribus plane annumeranda, notat aliquid longe diversum, ab eo quod res aliae earumque mutationes alias subsequantur; aut quod haec illam tempore antecesserat, aut antecedere solita sit: quantumvis nos saepius non aliud habeamus Efficientiae indicium. Cognitis deinde corporum affectionibus iis

quae sensus feriunt, duritie, nempe, inertiae vi, gravitate, mobilitate, et figura; ex ipsa harum qualitatum vi et natura colligere possumus, quasnam mutationes, in aliis rebus, aut in se, corpora, quibus insitae sunt hae qualitates, motu suo aut conflictu efficere possint. Quum vero causarum naturae nobis parum sint perspectae, exigua etiam est efficientiae notitia, et saepius rerum usu et experientia, quam certis ratiocinationibus intelligimus, quales effectus ex datis quibuscunque causis sint sperandi, aut ex quibus causis dati effectus orti sint. Tanta quidem hac de re hominum est ignorantia, quod quamvis vere nos aliquid in cogitationibus no-

PARS I.

stris immutandis, atque in desideriiis et appetitionibus, agere conficii simus; incerta tamen est omnis alia hominum efficacia, vel in ipsis corporibus suis movendis et regendis; de quo alias*.

*Corporum
vires.*

Quod ad eas quae aliis corporibus tribuuntur vires aut attractus, ex quibus oriri videntur Gravitatis, partiumque Cohaesio, Elasticitas, aliaque ejusmodi, an eae ipsis corporibus necessario per se insint, aut cum materiae inertia cohaerere possint; an contra, † continua naturae longe disparis et incorporeae vi, rato quodam ordine, secundum certas leges efficiantur; in eo disputant

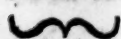
* Vid. Partis II. c. IV. 1.

† Hac de re consultatur Malebrancius, et Newtonici quidam.

viri doctissimi: quo modo, etiam CAP. IV.
 de motus inchoati continuatione,
 ejusque post corporum conflictus
 communicatione. Quae praeci-
 pue ad vim quandam et consilium
 naturae a corpore longe diversae,
 confugiendum esse docent argu-
 menta, in eo fundantur; quod
 aliae atque aliae innumerae na-
 turae leges longissime diversae
 constitui potuisse videantur, atque
 sine ulla repugnantia intelligi, pa-
 riter ac illae quae cum summa
 omnium salute et utilitate obti-
 neri videmus.

De Causis Logicis, quae cog- *Causae Lo-*
 noscendi dicuntur, quales sunt *gicas, mora-*
 praemissae conclusionum; aut *les, &c.*
 Metaphysicis, quae ab effectis
 non vere distinguuntur, qualia

PARS I.

sunt attributa facilius cognita, unde alia oriri videntur, nihil hic dicendum. Causae Morales vocantur, quae pro suis voluntatibus, aut animi affectionibus, ea egerint aut omiserint, unde boni aliquid aut mali, vel sponte et sua natura, vel aliarum causarum qualiumcunque quas incitaverint, aut cohibere neglexerint, interventu nasciturum, provideri licuerat. Negationibus igitur et Privationibus suae non desunt causae morales magis quam rebus veris.

Causae Materiales et Formales, impropriae.

Quae dicuntur CAUSAE MATERIALES, FORMALES, et FINALES, hoc nomen per metaphoram sortiuntur; sola EFFICIENS proprie dicitur CAUSA.

Materia nihil agit; licet ex ea, CAP. IV.
aut in ea Causa vera aliquid efficiat. Forma non efficit, verum effecta est.

FINIS est 'res quaedam grata *Causae Finales.*
'et expetita, cujus consequendae
'spe incitatur Agens ad agendum;' voluptas forte, aut ea quae Voluptatem praebent. Voluptas non per se quicquam agit; ejus tamen spes et appetitio hominem movet, ut velit ea agere, quae voluptati consequendae videntur idonea.

Qui igitur propter Finem agit, prius illi notus erat Finis, et desideratus: insita illi erat *φιλανθρωπία*, sive suae felicitatis appetitio; aut, benigna quaedam animi erga alios affectio. Immo qui finem

E

PARS I.

 sui causa expetit, illi res expetita sensu quodam, omnem ratiocinationem praecedente, grata erat constituta; non enim de Finibus ultimis, aut tantum de subsidiis, aut Mediis quae dicuntur, locus est ratiociniis. Si quis autem alterius gratia rem expetat, in eo etiam necessario praecesserat affectus aliquis benevolus erga illum cujus gratia rem cupit. FINIS ULTIMUS est 'quicquid propter se est expetendum.' Unde, cuivis homini sunt plures Fines ultimi; inter quos quidem fieri potest contentio, aut comparatio, ut sciri possit, quisnam majus habeat ad vitam beatam momentum. In ea contentione, exiguus est ratiociniis locus: cum quae-

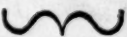
stio sensu potius dirimenda sit, ^{CAP. IV.}
 vel externo, vel interno, qui doceat, quatenam maximam praebent voluptatem: vel, rerum usu, qui monstret quatenam sint voluptates stabiles magis et diuturnae.

De CAUSIS EFFICIENTI- *De efficien-*
 BUS haec traduntur Axiomata, *tibus axio-*
mata.
 vera omnino, aut vero simillima.

‘ 1. Omnis causa est Res vera sive
 ‘ existens. 2. Omnis causa suo
 ‘ effectui prior est, si non Tem-
 ‘ pore, saltem Natura.’ id est,
 ut illa existat, non exigitur rei
 effectus existentia; haec autem
 existere nequit, si non existat cau-
 sa. Res enim vi effectrici praedi-
 ta, non ab effectui suo pendet;
 licet Causae denominationem ab
 effectui sortiatur. ‘ 3. Nulla res

PARS I.

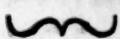
‘ fui est Causa. 4. Neque plures
‘ res sibi mutuo sunt Causae:’
‘ sive, ‘ in causis non est circulus.’
‘ 5. Ubi primum agit Causa, sine
‘ ullo temporis intervallo, verus
‘ ejus effectus existit;’ licet non
totum illud eventuum systema,
quod longa forte actionum serie
efficere statuerat. ‘ 6. Nulla est
‘ in re facta vera praestantia seu
‘ perfectio, quam non possidebat
‘ ipsa Causa;’ si non simili modo,
praestantiore tamen, aut saltem
aequali. 7. ‘ Nihil quicquam a-
‘ get Causa quaevis, quae neque
‘ per suam indolem, et naturam,
‘ nec praesentem dispositionem
‘ in datis quibusvis adjunctis, ad
‘ hoc prae alio efficiendum, ad
‘ nunc agendum potius quam

‘ cessandum, determinata est, sed CAP. IV.
 ‘ utrique parti indifferens manet.’

Haec, assensum nostrum rapere videntur, per se, sine ulla ratiocinatione.

Ex his colligunt Metaphysici. *De effectibus.*
 1. ‘ Rei factae aut creatae duratio-
 ‘ nem continuam, aequae ac pri-
 ‘ mam existentiam, causae effec-
 ‘ tricis virtuti acceptam esse refe-
 ‘ rendam; sive exigatur continua
 ‘ causae actio; sive tanta rei crea-
 ‘ tae tributa sit a primo naturae
 ‘ stabilitas, aut perfectio, ut pro
 ‘ tempore statuto durare possit.
 ‘ 2. Nullus effectus, saltem nul-
 ‘ lus qui ab humana vi pendet, di-
 ‘ utius manet quam donec causa
 ‘ operatur.’ Non mirum hoc vi-
 debitur ei, qui hominum efficaci-

PARS I.

am perspexerit; quae omnis, solis cogitationibus et affectionibus suis varie mutandis, et motibus in corpore suo inchoandis aut dirigendis, impenditur; qui autem in corpore motus excitatur, saepe sine ulla vi nostra continuatur: quaeque membrorum nostrorum ope, contiguus imprimitur corporibus vis, ea nobis invitis, sine nostra efficacia, durare videtur.

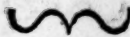
Nulla Causarum series infinita.

‘Causarum efficientium serie’ em infinitam esse non posse, ‘sine Causa prima et independente,’ quae ostendunt argumenta, sunt vero simillima: quod, scilicet, quisque in ea serie Terminus sit dependens et effectus; tota ergo series effecta est. Cum tamen nihil sit extra seriem, a qua

tota series pendeat aut efficiatur: CAP. IV.
quodque, de quaque seriei parte
verum sit, a causae alicujus effi-
cacia provenisse quod sit, potius
quam non sit: de tota igitur serie
hoc verum erit, ejusdem causam
aliquam externam fuisse. His
addi potest, quemque in ea serie
Terminum, dempto ultimo, esse
et causam et causatum; et pro
quoque termino, esse Effectio-
nem unam, et rem Effectam; ad-
dito autem termino ultimo, res
effectas fore plures quam fuerant
actiones efficientes: quod est ab-
surdum. Quum tamen argumen-
ta horum quibusdam paria et si-
millima, illud nempe de toto in-
finito verum esse colligentia, quod
de quaque parte est verum, ad e-

PARS I.

 vertendam Spatii et Temporis infinitatem adduci possint; hisce solis niti argumentis, in quaestione illa gravissima, an sit DEUS, neque tutum videtur, neque necessarium; quum tantae potentiae et solertiae, per universum hunc mundum, tot ubique reperiantur vestigia, quae ducant ad Naturam quandam longe praestantissimam, sapientissimum et potentissimum mundi conditorem. Hanc autem naturam praestantissimam, a priore causa fuisse ortam, nulla potest esse suspicio; multo minus istiusmodi Rerum fuisse seriem infinitam; cum quaeque in ea serie causa, hujus mundi conditori, virtute saltem par fuisse credenda esset. qui igitur mundum

factum fuisse credens, ad istius-
 modi causarum seriem, ne uni-
 cum Deum aeternum agnoscat,
 confugerit, cum Res tanta vir-
 tute pollentes, etiam manentibus
 eorum operibus, olim interiisse
 haud credibile sit; nae, ille sibi
 Deos innumeros, in Dei unius lo-
 cum subrogabit.

CAP. IV.

VI. CAUSARUM etiam cele-
 bris est divisio, in RATIONA-
 LES, NECESSARIAS, et CON-
 TINGENTES. *Causae rati-
 onales, ne-
 cessariae, et
 contingentes.* Contingentia ve-
 ro, et Casus et Fortuna, non ve-
 ram naturam efficacem denotant:
 adhibentur enim haec nomina,
 cum effectus ita vel a causis natu-
 ralibus oriuntur, ut eos providere
 nequeamus; vel a Causis liberis,
 ubi nullum nobis apparet incita-

PARS I.

mentum, quod causam ad alterutram partem certo permoveret; neque indicium quodvis, unde spectator electionem praesagire possit. Contingentia igitur omnia, vel a Causis necessariis, vel liberis efficiuntur. Causae porro necessariae, quae sine consilio aut voluntate agere videntur, Instrumenta potius sunt putanda, quae funguntur, potius quam faciunt; cumque agere aut impellere videntur, ipsae etiam aguntur, et impelluntur. Res igitur consulto agentes solae, veram habere in se vim, aut aliquid vere efficere videntur.

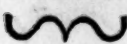
*Libertas
quid?*

De Causarum consulto operantium LIBERTATE, ardua est quaestio: an scilicet his com-

petat ' Vis quaedam sui flectendi CAP. IV.
 ' et convertendi, qua ad hoc vel
 ' contrarium volendum, se pari-
 ' ter movere possint: ' quae CON-
 TRARIETATIS LIBERTAS di-
 citur: ut si quis dicat, se posse vel
 quod sibi jucundum videtur, vel
 quod sibi videtur molestum et no-
 citurum, quia nociturum est ap-
 petere, et consecrari; vel ' ea sal-
 ' tem vis, qua ad agendum aut
 ' non agendum, volendum vel
 ' non volendum, semet inflectat;'
 quae, CONTRADICTIONIS est
 LIBERTAS. Stoicis placuit, De-
 sideria nostra et Aversationes ex-
 citari, ab iis Boni aut Mali spe-
 ciebus quae menti occurrunt, u-
 na cum ipsius mentis indole et
 affectionibus; idque secundum

*Stoicorum
ratio.*

PARS I.

 stabilem quandam naturae nostrae legem: Ipsam deinde mentis Indolem, a naturae prima constitutione, institutione deinde, et moribus conformari. Judicia denique et opiniones, secundum oblata in rebus ipsis boni aut mali indicia, pro ea quae tunc temporis menti inest sagacitate, cautione aut diligentia, semper formari: volitiones etiam et actiones, ex animi affectibus, motibusque puris aut perturbatis, semper provenire: Haec autem omnia actionum Antecedentia necessaria, ab ipso Deo constituta fuisse et praevisa. CAUSAS igitur eas dicunt LIBERAS, ‘ quae agere possunt ‘ quod volunt, et abstinere ab iis ‘ quae nolunt; utcunque demum

‘ad volendum aut nolendum im-
‘pulsae erant.’ vim enim illam
sui inflectendi, quam quidam, ne-
que ab agentis indole, bonive aut
mali specie, neque ab agentis ju-
dicio, dirigi fingunt, absurdam
statuunt et inutilem; cui nullus
recte relinquitur locus, nisi ubi
invitamenta occurrunt in utram-
que partem paria: quod rarissime
evenit. Quumque ita se res ha-
bet, nullam virtutis aut vitii spe-
ciem haberet in utramvis partem
ea sui conversio. Atque si quis
hac vi utens, contra ea quae sibi
videntur praeponderantia invita-
menta egerit, actio stolidi fuerit
si non improba. De hac tota
quaestione, optime quisque judi-
cabit, qui semet excusserit, ut per-

PARS I.

cipiatur; an non, in omni agendi
 proposito deliberato, (nam ubi
 motu animi turbido, improvidi
 abripimur, nos hoc sensu liberos
 esse, pauci contendunt) speciem
 quandam boni adipiscendi, aut
 mali repellendi respiciat, a qua ad
 volendum mens movebatur: in
 rebus item prorsus paribus, an
 non ideo unam prae aliis eligat,
 quod haec primo occurrerat; aut,
 quia fictam quandam et imagi-
 nariam boni speciem, huic parti
 quam amplectitur, adjunxerit.
 Urgent in hac re Stoici, *μηδὲν ἀ-
 ναντίως* oriri: si autem quicquam
 nunc efficeretur a causa quae in-
 differens esset, et huic aut illi parti
 aequa, neque ad alteram, vel per
 suam indolem et naturam, vel ad-

juncta quibuscum comitata ponitur, inflecteretur, huic mentis conversioni aut proposito nulla esset causa. CAP. IV.

Regerunt tamen alii, eam esse causarum rationalium naturam, ut se ad hanc aut illam partem flectere valeant; ipsasque esse sui flectendi aut vertendi causas; ipsisque hoc a natura datum. Largiuntur, eas sua judicia aliqua fere semper sequi. Duas tamen esse species praecipuas, quae voluntatem movent, honesti nempe officiique, aut jucundi utilisque; ad harum autem utramvis penes ipsos esse se flectere et convertere.*

VII. ENTIA denique divi-

* Vid. Part. II. c. II. | pra laudati Cap. de Potentia; alique scripto-
3. et part. III. c. III. 3. | res passim occurrentes.
legatur Lockii libri su-

PARS I.

*Entia divi-
duntur in
Substantias,
et Acciden-
tia.*

duntur, in SUBSTANTIAS, et MODOS, sive ACCIDENTIA. neque sine causa. Substantiae prima notio, eaque fere simplex, cuique subnascitur ex eo quod sui manentis quisque conscius sit, mutatis subinde cogitationibus, sensationibus et affectibus quibuscunque; neque se alium quam prius fuerat, suspicari possit; licet mutantur hae mentis affectiones. Visu item et tactu percipimus corpora, manente eorum quantitate sive extensione, mole, gravitate, soliditate, novos induere colores, novas figuras, et motum quiete mutare. Unde, ‘Rem
‘ per se manentem, licet muten-
‘ tur affectiones,’ SUBSTANTI-
AM dicimus: ‘ Affectiones autem

‘mutabiles, ACCIDENTIA.’

CAP. IV.

MODI PRAECIPUI, substantiis suis vere aliquid adjicientes, videntur movendi vires, MOTUS, et FIGURAE, in rebus corporeis; et, OPERATIONES, aut PASSIONES, PERCIPIENDI, INTELLIGENDI et VOLENDI, in mentibus nostris.†

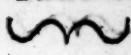
*Qui modi
verissimi.*

SUBSTANTIAE sunt, vel, EXTENSAE; vel, COGITANTES: Utriusque plura forte sunt genera a primo sibi invicem disparia. Si quid veri sit in Spatio, ab omni corpore diversum est: immo inter ipsa corpora, fuere forte a primo discrimina quaedam insignia, quae nos latent. Rerum

*Substantiae
corporeae et
cogitantes.*

† Vid. S. Clerici epistolae contra Dodwellum, ejusque defensores, | de Re sentiente a corpore diversa.

PARS I. item cogitantium genera, a se invicem longissime diversa, forte sunt innumerabilia, quorum alia longe aliis praedita sunt sensibus et viribus, vitaeque degendae rationibus prorsus contrariis apta; a conchyliorum immobilium animabus vilissimis, ne de stirpibus dicamus, ad summos angelorum ordines, ipsumque Deum. Atque licet communi spiritus aut animae nomine haec omnia vocentur, haud tamen temere iudicandum eorum omnium similem esse naturam, aut gradu tantum a se invicem differentem.

In corpore et magnitudine, rebusque extensis versatur Physica et Mathematica, in Spiritibus Pneumatologia.

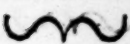

DE PRAEDICAMENTIS, ENTIS-
QUE AFFECTIONIBUS GENE-
RALIBUS.

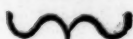
I. **G**ENERALES Entium Af-
fectiones praecipuas at-
tingemus, percurrento Decem
Categorias, quas primus invenisse
dicitur Archytas, comprobavit
certe Aristoteles; qualiscunque
demum sit ea rerum distributio.
Categoriae sunt decem, Substan-
tia, Quantitas, Qualitas, Rela-
tio, Actio, Passio, Ubi, Quando,
Situs, et Habitus.

Substantia est 'res per se sub-
'sistens;' quaeque alteri rei haud
inhaeret, quo modo solent modi
seu Accidentia; quae ipsis substan-

Substantia.

PARS I. item cogitantium genera, a se invicem longissime diversa, forte sunt innumerabilia, quorum alia longe aliis praedita sunt sensibus et viribus, vitaeque degendae rationibus prorsus contrariis apta; a conchyliorum immobilium animabus vilissimis, ne de stirpibus dicamus, ad summos angelorum ordines, ipsumque Deum. Atque licet communi spiritus aut animae nomine haec omnia vocentur, haud tamen temere iudicandum eorum omnium similem esse naturam, aut gradu tantum a se invicem differentem.

In corpore et magnitudine, rebusque extensis versatur Physica et Mathematica, in Spiritibus Pneumatologia.

DE PRAEDICAMENTIS, ENTIS-
QUE AFFECTIONIBUS GENE-
RALIBUS.

I. **G**ENERALES Entium Af-
fectiones praecipuas at-
tingemus, percurrento Decem
Categorias, quas primus invenisse
dicitur Archytas, comprobavit
certe Aristoteles; qualiscunque
demum sit ea rerum distributio.
Categoriae sunt decem, Substan-
tia, Quantitas, Qualitas, Rela-
tio, Actio, Passio, Ubi, Quando,
Situs, et Habitus.

Substantia est ‘res per se sub-
‘sistens;’ quaeque alteri rei haud
inhaeret, quo modo solent modi
seu Accidentia; quae ipsis substan-

Substantia

PARS I.

tiis longe notiora sunt. Incognita enim est substantiarum natura, nisi quod obscuram quandam rei Qualitatibus substratae ideam, ex nobismet ipsis petamus*. Quae alia apud scholasticos de substantiis dicuntur, ea parum utilia. Hae vocabulorum technicorum sunt definitiones:

Subsistentia, est 'substantiae
' completio:' qua carent rerum
naturalium partes a reliquis divul-
sae. Subsistens dicitur Suppositum,
aut Hypostasis: Persona est
'Suppositum ratione praeditum.'

*Quantitatis
genera.
Magnitudo
triplex.*

II. QUANTITAS nomen est
ambiguum; neque varia quanti-
tatum genera definiri possunt, quia

* Vid. Lockii tentamen supra laudatum de Ideis
Substantiarum.

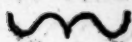
simplicibus fere ideis repraesentantur. Haec genera simplicia, Magnitudo, quae corpori aut spatio propria, eaque triplex, Linearis, Superficiaria et Solida: quarum omnium et vera est natura, et distincta notitia; licet sine hac ultima nunquam seorsim sint duae priores.

CAP. V.

Quantitatis genus alterum est *Tempus*. Tempus, cujus spatium aut Extensio priori prorsus dispar est, quae Diuturnitas aut duratio dicitur; mentisque actiones, passionnes, motusque omnes quorum conscia est, comitatur. Omnis enim cogitatio aut sensus temporis cujusdam sensum secum trahit, cujus quisque aequè conscius est, ac ipsius cogitationis. Unde inter

PARS I.

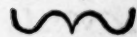

varias intellectus aut voluntatis operationes, ordinem cernit et consecutionem; novitque quae priores, quae posteriores, quibusque diu aut paulum fuerit occupatus: Dicuntur res huic cogitationum seriei coexistere, quod eandem temporis partem occupent. Haec igitur coexistentia temporis notionem neutiquam absolvit, quum tertium aliquod plane agnoscendum sit, quod et cogitationum consecutionem, aliasque res aut eventus pariter metiatur. Neque quidem ad motum necessario referenda est temporis Notio, quamvis ejusdem mensurae commodiores a motibus petantur*. De his non pauca antea sunt dicta.

* Vid. Lockium ubi supra, de temporis modis.

Hic obiter monemus, nullo CAP. V.
 certo indicio sciri posse utrum ve- *Verae quan-*
 rae Magnitudinum et Temporum *titates incer-*
 quantitates, nostras earundem i- *tae.*
 deas aequent, superent, aut ab
 iisdem superentur. Facile tamen
 constabit eandem cum iis servari
 in ideis nostris rationem *. Figu-
 rarum primas ideas excitant cor-
 pora; easdem tamen ipsa mens
 varie componere, magisque per-
 ficere et absolvere potest, quam
 ullibi in ipsis corporibus figurae
 reperiuntur. Has duas quantita-
 tum classes sine fine dividi posse
 docent Physici et Geometrae, e-
 orumque ope, motus, inclinatio-
 nes, rationes.

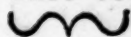
* Consulatur idem vir Cl. de Spatii et temporis
 modis.

PARS I.

Numerus.

Tertium quantitatis genus prioribus penitus dispar in Numeris reperitur. Quorum licet primae notiones a corporibus sensu perceptis plerumque excitentur, res tamen omnes, a corporibus prorsus diversae pariter numerari possunt, immo sine corporum Ideis numerorum Ideae perfectissimae esse possunt. Haud igitur numerorum Ideae, eorumve rationes ad magnitudines necessario referendae: quum res numero plures, saepe magnitudine inferiores sint; et ratione numeri inter se comparari possint res omnis magnitudinis expertes: immo numerorum habitudines, quippe faciliores, ubi adhiberi possunt, commodissimae sunt aliarum ratio-

num mensurae†.

CAP. V.

Praeter ipsas res numeratas nullus est extra mentem numerus; neque ipsius ideae quicquam praeter res numeratas respondet. Utilissima tamen est numerandi vis, ad res ipsas earumque rationes metiendas. Haec tria quantitatum genera, detractis corporibus, nihil per se efficere possunt: neque spatium aut tempus ulli mutationi obnoxia sunt. Tempus quidem et spatium actu infinita plerisque videntur; numerusque plane sine fine augeri potest: Nullus tamen intelligi potest numerus infinitus, quia ipsa numeratione multitudo definitur.

† Hic obiter notatur | mi, acutissimi Barovii in
doctrina viri longe opti- | Lectionibus Mathem.

PARS I.

Aliae quantitates.

Sunt et aliae quantitatum in rebus disparibus notiones. Quae motibus aut viribus motricibus tribuitur Quantitas, ad spatia et tempora referri potest. Aliis tamen potentiis et qualitatibus dispar prorsus quantitas adscribitur; ut mentis perspicaciae et ingenio, voluntatis motibus et impulsio- nibus, amor, odio, virtuti, vitio, gaudio, moerori, ipsisque qualita- tibus sensilibus; quae tamen raro quantitatibus annumerantur.

*Qualitatum
duo genera,
Motus et
Cogitatio.*

III. QUALITATIS, quae et-
tiam definitionem respuit, plura
sunt genera sibi invicem disparia.
Quae rebus vere insunt, hae prae-
cipuae; 'Vires, sive Potentiae,
'Habitus actuosi, Ingenia, et
'Propensiones.' Quae omnes

animorum praecipue sunt Qualitates. Quod ad sensiles attinet, quae patibiles dicuntur; quae uno tantum sensu percipiuntur, sunt animi ipsius sensus, aut affectiones sive modificationes; quamvis iisdem res externae non raro indutae aut affectae videantur. Pluribus obviae sunt sensibus Figura, Motus, Quies, Situs. hic ad nonam categoriam pertinet. Qualitatum verarum aut accidentium duo igitur sunt genera; Cogitationes, agendi vires, et Propensiones spiritibus propriae; et Motus, Quies, et Figura corporibus.

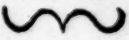
An autem Quies sit quid veri, praeter eam inertiam, qua vi^{gura.} Quies et Fi^{gura.} quadam vera, at forte aliena, aut

PARS I.

aliunde primo derivata, statum suum aut motum conservant corpora, de eo docti quidam dubitant. Figuram item, volunt quidam, nudam esse acervi denominationem, ex partium ad certas spatii partes habitudine petitam; neque mutata figura, aliter ipsas partes mutari. Per se quidem figura nihil potest; licet in certa quadam molis corporeae cohaerentis dispositione, nulla maneant impedimenta, quae gravitati aliisque viribus impressis obstare possint, quae in aliis molis cohaerentis figuris manerent. Unde cuneis impactis findentur ligna, quae materia aliter figurata findi nequissent; devolvit Sphaera aut Cylindrus, ubi cubus immotus maneret.

Disceptatur item an ipsa Gravititas, Elasticitas, Cohæsiō et similia quaedam, sint corporum ipsorum vires, aut cum natura corporea necessario connexae; an contra, sint vires a natura praestantiore, certa lege, continenter impressae, aut saltem ab ipsa primo insitae. Hoc posterius eo verosimilius, quod inter leges aut rationes innumeras quae pariter constitui posse videntur, unam quandam aut alteram caeteris neutiquam magis sua natura necessariam obtineri conspiciamus. Solae igitur qualitates, quas constat aliquid veri substantiis suis adijcere, sunt cogitationes viresque et motus: De caeteris inter Doctos non convenit.

CAP. V.

 Gravititas,
 Cohæsiō,
 &c.

PARS I.

*Qualitas
subjecto ap-
ta.*

De qualitate omni vera, hoc certum est, unius rei qualitatem, alterius rei simul esse non posse; quamvis haec suam habeat qualitatem alteri simillimam. Quaeque moli corporeae conveniunt qualitates, eas ita per corporis partes dividi et diffundi, ut parti cuique sua insit qualitatis dividuae portio. Si quae igitur sint qualitates individuae, illae rei simplici et individuae inhaerent.

Relatio.

IV. INTER Scholasticos, de Relationibus plurimae contentiones. quae de iis utiliora videntur breviter exponemus.

Ubi res duas aut plures, non prorsus dispares, simul animo contemplamur, apparetque affectio quaevis utrique aut omnibus com-

mūnis, idea nascitur relativa, earum inter se rationem aut habitudinem exhibens. In omni relatione tria aut quasi tria occurrunt, Relatum sive Subiectum, Correlatum sive Terminus, et Fundamentum: illa sunt res comparatae; hoc, ea affectio in qua comparantur, aut actio comparationi causam praebens. Sic inter magnitudines ejusdem generis cernuntur relationes, ratione ipsius Magnitudinis; inter Tempora, ratione Diurnitatis; inter numeros, ratione multitudinis. Respectu aliarum quarumlibet affectionum aut qualitatum, comparari possunt inter se et corpora, et spiritus. Relationum nomina innumerabilia, prout relata

PARS I.

funt similia, dissimilia, aequalia, majora, minora, dupla, tripla, et sic deinceps, velociora, tardiora, diuturniora, breviora, plura, pauciora, intensiora, remissiora, graviora, leviora, quibus addi possunt sexcenta similia. Relationes morales in relatorum actionibus, officiis, passionibus, injuriis, praecipue fundantur.

*Relatio non
est Res ex-
terna.*

Praeter ipsa relata et causam comparandi, sive fundamentum, quod nonnunquam ab ipsa relatorum natura aut essentia non est diversum, nihil reliqui est in rebus ipsis, quod ideae relativae respondeat: aliter, cuique fere rei annexae essent res aliae innumerae. Nulla enim est materiae pars, quae ad alias quasque non

aliquam gerat habitudinem: nullus spiritus qui aliis quibusque, aut similis aut dissimilis, aequalis aut inaequalis, non reperietur. Quum igitur ipsis rebus adscribitur relatio, respicitur semper, confuse saltem et obscure, idea in mente aliqua relativa, quae vel est, vel esse potest.

Haud tamen ideo fictae aut *Haud vanae* vanae sunt ideae relativae. *Relationum* Ex *Idea.* notis enim Relatorum affectionibus, resultat non quaevis idea relativa, ast ea sola quae utriusque naturis aut affectionibus convenit. Atque ubi relatorum unum cognitum est, ejusque ad alterum habitudo, alterius etiam notitia parabitur. In omnibus enim disquisitionibus praecipue anquiri-

PARS I.

mus, quaenam aliis rebus infer-
viant? quid proposito nostro ex-
sequendo conferet? quae qui-
bus, ad utilitatem nostram aptio-
ra, aut habiliora? In rationibus
igitur et relationibus quas vocant
investigandis omnes fere occu-
pantur scientiae, et disciplinae.

*Numerorum
clarissimae.*

Numerorum rationes caeteris
omnibus clariores sunt et distinc-
tiores. neque amplius quicquam
in relationibus exquirendis optare
potest quisquam, quam ut ad nu-
merorum rationes reducantur.
unde mirari subit, viros quosdam
doctissimos statuisse, omnem fere
rationum notitiam a magnitudi-
num rationibus petitam fuisse, at-
que ad easdem referendas; nul-
lamque inter numeros esse habi-

tudinem, nisi quatenus magnitudinum sibi invicem aequalium certas multitudines exhibent.

Quum contra, numero pauciores res, magnitudine saepe ampliores sint: atque inter res omnis magnitudinis expertes locum habeant numerorum relationes. Temporis quidem motusque mensuras a magnitudinibus potissimum petendas fatemur; harum tamen rationes per numeros ubi fieri potest facillime metiendae sunt: utramque autem mensuram respiciunt fere, non solum qualitates sensiles, quae secundariae dicuntur, verum omnes fere spirituum affectiones.

Omnis Relatio est mutua et reciproca, idemque in rebus ipsis

PARS I.

fundamentum quum convertitur relatio, quamvis aliam longe aut contrariam fortiatur appellationem.

*Actio et
Passio.*

V. RELATIONEM excipit Actio et Passio, quas inter manifesta est connexio; neque praeter ipsas res, quarum una agit, patitur altera, sunt duae res diversae. Supervenit enim unicum quiddam, actio scil. unde mutatur patientis status. Notionem Potentiae Actionisque simplicem, quantum potuimus, antea explicavimus*.

Leges Naturae.

Hoc solum monendum superest; quod et ante attigimus, de omni actione quae corporibus tribuitur; Corpora ipsa quae a-

* Vid. supra C. IV. 5.

gere dicuntur, vere etiam pati; CAP. V.
aut a vi alia tunc temporis agita-
ri, aequae ac ista in quae impin-
gunt. Quumque natura corpo-
rea neque legem proprie dictam
intelligere, neque eidem sponte
parere queat; quae Lege naturae
fieri dicuntur, ea omnia, viris qui-
busdam doctis verosimile vide-
tur*, rato quodam ordine, et con-
stanti tenore, pro certis rebus ob-
latis, a causa omnium prima, om-
nia vi sua continua sustentante,
omnia permeante, effici; cui nu-
dam praebent occasionem mate-
riae qualitates, motus, occurfus et
conflictus. neque cum quibus-
dam quae materiae tribuuntur

* Malebrancio, scil. Baxtero, et Newtonianis
quibusdam.

PARS I.

actionibus ea inertia, quae materiae omni semper necessaria statuitur, cohaerere posse videtur. De his tamen nemini mortalium quicquam satis cognitum et compertum est.

Reliquae Categorias.

VI. DE Ubi, Quando, et Situ, praecipua in capite tertio attigimus. De Habitu non aliud monendum quam quod in hac categoria non locentur vires vel corporis vel animi. Ea enim solum includit quae per se sunt substantiae, aliis tamen rebus aptari aut circumjici solent.

ONTOLOGIAE FINIS.

METAPHYSICAE

PARS SECUNDA.

DE

MENTE HUMANA.

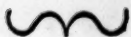
CAPUT I.

DE ANIMI VIRIBUS, ET PRIMO DE INTELLECTU.

I. **D**E SPIRITIBUS Scien- *Pneumatolo-*
tia, recentioribus dicitur *giae definitio.*

PNEUMATICA; quae pars erat
Metaphysicae apud antiquos, vel
Physicae. Quia vero, solis ratio-
nis nostrae viribus, aliorum spiri-
tuum, praeter mentes humanas,
et Deum Optimum Maximum,
haud certam habeamus notitiam;
de his praecipue erit in Philoso-
phia agendum. Quumque, a re-

PARS II.

*Spiritus est
substantia
cogitans; aut
quae cogitare
potest.*

bus magis cognitiss, ad obscuriora
eruenta, ipsarum rerum non spec-
tata dignitate, nobis sit progredi-
endum; a Mentis Humanae cog-
nitione recte incipit Pneumatica.

SPIRITUS, ANIMA, MENS,
notant eam naturam, qualiscun-
que sit, ' quae sentit, cogitat, aut
' cogitare possit; quaeque suarum
' actionum est conscia.' Naturas
istiusmodi esse quamplurimas, ea-
rumque varios ordines variis in-
structos viribus; plurimos men-
tibus humanis multo inferiores,
quibuscum paulum admodum ha-
bent commune, plurimos forte e-
tiam superiores, verosimile est.
Quae omnia, quamvis communi
nomine spiritus aut animae vo-
centur, sunt a se invicem toto fere

genere, ut dicunt, diversa. Prius autem de Animorum viribus quaedam explicanda, quam de ipsorum natura quicquam statuendum. Hoc autem satis apertum, animam humanam, a corpore crasso, quod sensibus externis obicitur, esse distinctam; quum nemo dixerit cogitationem, prudentiam, artes, aut virtutes, in carne aut ossibus, in tubulis, crassive humoribus esse sitas.

II. QUUM nondum sit exploratum, an ulla menti insit vis, quae efficiat ut crescat aut vigeat Corpus, atque ex ingestis nutriatur alimentis; *ἀυξητικὴν* et *θρεπτικὴν* animae vim, apud antiquos decantatam, non attingemus.

Duplex Animorum vis; Intellegendi, scilicet et Volendi.

PARS II. Quae aliae sunt Mentis potentiae, non incommode eas reduxeris ad duas, INTELLIGENDI scilicet, et VOLENDI, Facultates; prout vel rerum cognitionem, vel vitam beandam respiciunt.

Ad INTELLECTUM referuntur Sensus; illae, scilicet, Animae potentiae, aut, illa ejusdem constitutio, unde ex certarum rerum impulsu, certas continuo recipiat ideas, easque suo arbitratu haud mutabiles; sed quas constituuisse videtur natura quaedam superior, animae parens et fabricator: qui ita animum conformavit, ut sensiles quasdam species ad res referat externas, tanquam imagines, earum naturas aut qualitates depingentes.

De Idearum causa et origine, CAP. I.
 in diversas abierunt sententias viri *Sensationes,*
 docti: quorum nullus quicquam *earumque*
 affirmare potest, praeter hoc u- *Causae.*
 nicum, quod in mente, secundum
 certas leges, usu et attentione cog-
 nitas, ex certo rerum occurſu,
 subnaſcantur Ideae; neque ad
 cauſam aliam a vi Divina, certo
 referri poſſunt. cui etiam, accep-
 tum eſt referendum, quod Sen-
 ſationes quaedam externae, aliae-
 que Ideae, ſint rebus externis ſi-
 miles.

III. SENSATIO alia eſt PRI- *Sensatio alia*
 MA et DIRECTA; ‘ ubi ſpecies *directa, et*
 ‘ quaedam menti primo reprae- *antecedens;*
 ‘ ſentatur:’ alia REFLEXA et *alia reflexa,*
et ſubſe-
 SUBSEQUENS; ‘ ubi nova quae- *quens.*
 ‘ dam ſpecies, Menti in res prius

PARS II.

‘ perceptas converſae occurrit.’
De directa primo agendum.

*Sensatio ex-
terna.*

Quae ex motu quodam in corpore excitato, aut eidem imprefſo, oriuntur in mente Sensationes, dicuntur EXTERNAE. quae ad quinque claſſes vulgo reducuntur. Si autem pro perceptionum diverſitate inſtitueretur ſenſuum diviſio; plures quam quinque recenſerentur.

*Qualitates
ſenſiles; Se-
cundariae,
vel Prima-
riae.*

QUALITATUM SENSILIUM haud leve eſt diſcrimen, quod quaedam unico tantum ſenſu attingantur; aliae vero pluribus. Prioris generis ſunt ‘ colores, ſoni, ſapores, odores, calor et frigus.’ poſterioris generis ſunt ‘ duratio, numerus, extenſio, figura, motus et quies;’ quae

pluribus percipi possunt sensibus: immo, horum quaedam interno etiam sensu percipiuntur. Prioris generis qualitates, proprie dicerentur *SENSILES*; Posterioris, potius 'affectiones speciem sensilem comitantes.' Harum ideas, ut et Relationum quas ad se invicem habent, duce natura, rerum externarum repraesentationes aestimamus: unde et ideis intellectualibus annumerantur; quod in iis, rationis vires, summo cum fructu et voluptate exercentur.

Idearum sensilium quaedam sunt gratae, quaedam molestae, aliae mediae, sive indifferentes: quarundam specierum remissiores sunt gratae, intensiores molestae.

*Sunt vel
gratae, vel
molestae vel
mediae.*

 Hae vero sensationes neque res
externas, neque ipsos in corpore
nostro motus excitatos depin-
gunt, aut repraesentant: sine ta-
men colorum sensu, aut qualitate
aliqua tactili, nos prorsus laterent
omnia corpora, eorumque situs,
figurae, motus et magnitudines.
Sunt autem reliquae species sensi-
les proprie dictae, signa quaedam,
aut notae earum rerum aut mo-
tuum, quae corpus nostrum lae-
dere possunt aut juvare: quae lae-
dunt ut declinemus, molesto sensu
monemur; grato vero excitamur,
ad ea exquirenda quae juvare pos-
sunt.

‘ Haud, equidem, sine mente reor, sine nu-
mine Divûm.

Idearum sensationes comitanti-

um,
mentis
aut cor
Temp
quaevi
et acti
scia, t
secum
serie
longiu
tium
dem p
extern
sensu
quam
De
et ta
gura,
porum
male

um, quaedam omnem omnino
 mentis perceptionem comitantur, *Ideae Sensa-*
 aut comitari possunt. quales sunt *tionem om-*
 Temporis et Numeri notiones; *nem comi-*
 quaevis enim mentis perceptio, *tantes, Du-*
 et actio, cujus ipsa mens est con- *ratio et Nu-*
 scia, temporis alicujus notionem *merus.*
 secum trahit: Harum plures certa
 serie succedentes, menti etiam
 longius quoddam temporis spa-
 tium suggerunt. Numerari iti-
 dem possunt non solum res sensu
 externo perceptae; verum et quae
 sensu interno, aut Reflectione,
 quam dicunt, percipiuntur.

Duobus sensibus, visu nempe *Aliae, Visu,*
 et tactu, percipitur Extensio, Fi- *et Tactu,*
 gura, Motus, et Quies. *sensiles.* Has cor-
 porum affectiones primarias non
 male vocant quidam scriptores:

PARS II.

quia eas, natura duce, credamus rebus ipsis inesse quales cernuntur; doceantque Physici, ex earundem aliqua pendere corporum vim omnem ideas sensiles excitandi. At sensiles qualitates dicunt affectiones aut qualitates tantum secundarias; quibus nihil est in rebus externis simile; licet habeant hae res, ex stabili naturae lege, vim quandam eas in nobis ideas excitandi; quam a qualitatibus suis primariis fortiuntur.

Haec prima qualitatum primariarum perceptio, sive mentis actio quaedam, sive passio, dicatur; non alia similitudinis, aut convenientiae inter ejusmodi Ideas et res ipsas, causa assignari

posse videtur, quam ipse Deus, qui certa naturae lege hoc efficit, ut nōtiones, quae rebus praesentibus excitantur, sint ipsis similes; aut saltem earum habitudines, si non veras quantitates, depingant.

Primas idearum omnium formas aut primordia efficere videtur ipse Deus, mente nostra interea nihil agente. Ideas tamen admissas varie mutare potest mens, atque in eo vires suas strenue exercere. Ideas vel retinere potest vel dimittere; iisdem contemplandis se intendere, aut ad alia se convertere; Ideas concretas dividere potest abstrahendo, aut simplices conjungere et componere: Ideas itidem certa

PARS II.

ratione augere aut imminuere, inter se comparare, earumque habitudines cognoscere potest. In his omnibus, non minus quam in voluntatis motibus et appetitionibus, se vere aliquid agere, mens sibi conscia est.

Ex gratis sensibus, quae Voluptates dicuntur, Boni prima notitia oritur; ex molestis, Mali. Quaeque illis parandis, aut his avertendis inserviunt Utilia; quaeque iis contraria, Inutilia aut Noxia dicuntur. Ubi se exeruerint sensus sublimiores, bonorum praestabiliorum, et malorum graviorum notiones invehunt. Ex his intelligitur quid sit vita beata aut misera; quae ad sensus quosdam naturales necessario referenda.

Species gustu, odoratu et tactu perceptae ad corporis partes aliquas proxime referuntur; indicantque ea quae corpori proxime prosint aut obsint, idque jam afficiant. Visu audituque rerum distantium aliquam notitiam acquirimus, et voluptates nonnunquam longe praestantiores: immo in ipsa rerum cognitione et sapientia paranda, eorum non levis est usus. Utiliter igitur omnes hi sensus a natura dati sunt, vel ad corpora tuenda, vel ad genus humanum conservandum, vel denique ad jucunde, sapienter, honesteque vivendum: quod de sensibus nobilioribus mox enarrandis magis est manifestum.

IV. ALTERA percipiendi vis

PARS II.

*Sensus inter-
ni, aut Con-
scientia.*

est SENSUS quidam INTERNUS,
aut CONSCIENTIA; ‘cujus ope
‘ nota sunt ea omnia, quae in
‘ mente geruntur.’ Novit quis-
que sensus suos, judicia, ratioci-
nationes, volitiones, desideria et
consilia: neque haec mentem
cui insunt latere possunt. Hac
animi vi SE novit quisque, SUI-
que sensum habet: atque in se
actionesque suas, animum con-
vertere potest: unde et spirituum
aeque plena potest esse notitia, ac
corporum: intima latet utriusque
natura, notae sunt affectiones.

*Cogitandi
Modorum
sunt Ideae
abstractae,
ut et aliae
plures.*

Horum cogitandi modorum
Ideas nos habere generales, a qua-
litatibus singulas cogitationes dis-
criminantibus abstractas, negari
nequit. ubicunque enim simili-

tudo inter res diversas cernitur, aut plures ad unam referuntur classem, aut communi vocabulo aut symbolo quovis insigniuntur, una complexae Ideae pars, caeteris omissis, animo observatur.

CAP. I.

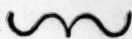

V. RESTAT ut deinceps de SENSATIONE SUBSEQUENTE et REFLEXA agamus, aut ‘de iis
 ‘rerum speciebus, aut sensu, quae
 ‘menti in res prius perceptas conversae occurrunt.’ quas ideo Sensationes appellamus, quod certa naturae lege, non nostro arbitratu, oriantur hae Ideae aut perceptiones. Harum plura sunt genera, breviter attingenda.

*Sensationes
 reflexae, aut
 subsequentes.*

Quae sensu externo attinguntur, eique media viderentur, eorum quaedam sensui cuidam re-

PARS II.

*His grata est
Novitas,
Amplitudo,
Similitudo,
et Sonorum
Concentus
quidam.*

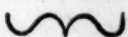
flexo grata sunt, quaedam ingrata; ubi mens non solum ad sensus suos externos, verum etiam ad ideas comitantes convertitur; et specie quadam, a gratis sensationibus externis diversa, commove-
tur. Imprimis, menti grata est rei fere cujusvis Novitas, pro naturali quodam ad res cognoscendas impetu, aut scientiae cupiditate. Grata item est, rei cujusvis perceptae Amplitudo; grata est plurium rerum Similitudo quaedam, ubi etiam cernitur Diversitas et Varietas. Sonorum quorundam gratissimae sunt compositiones et concentus, ubi non solum ipsi spectantur soni, graviores et acutiores; verum eorundem tempora; atque alia quae-

dam adjuncta, quae musicis sunt ^{CAP. I.}
 notissima. Grata est fere omnis ^{Et omnis I-}
 Imitatio; sive in operibus arti- ^{mitatio;}
 um, quae, κατ' ἐξοχὴν diceban-
 tur, pingendi, fingendi et coelan-
 di; sive in motu, et oratione ryth-
 mica. laetissimus etiam Rerum ^{Et, rerum}
 cognitionem, et scientiam, sensus ^{Cognitio;}
 comitatur; nec sine jucunditate ^{Et, omnis}
 observantur quaecunque in cer- ^{artificiosa}
 tos usus solerter et artificiose sunt ^{solertia.}
 fabricata; etiam eis qui nullam
 ex his rebus utilitatem sibi spe-
 rant.

Sensibus reflexis annumeran- ^{Sensus com-}
 dus etiam est ille, qui COMMUNIS ^{munis; et,}
 dicitur: qui ex alterius rebus pro- ^{Affectuum}
 speris gaudium, ex adversis tri- ^{contagio.}
 stitiam colligit, ubi nulla simul-
 tas, odium, inimicitia, aut turpi-

PARS II.

tudinis causa detestatio interve-
nerat. Mira etiam naturae no-
strae fabrica, plerique aliorum
hominum affectus et passiones,
contagio quodam, similes etiam
in nobis affectiones excitare so-
lent.

*Sensus De-
cori et Ho-
nesti.*

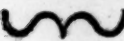
Sensuum reflexorum maxime
insignis est ille DECORI et HO-
NESTI; qui quasi de tribunali,
judicium in omnia quae agunt
homines exercet; in omnes ani-
mi aut corporis voluptates, in
sententias, actiones, voluntates,
vota, consilia, affectus: decernens
quid pulchrum, quid deceat, quod
honestum, quis in quoque sit mo-
dus. Huic sensui omnes fere quae
cum belluis nobis communes sunt
voluptates, viles videntur et eru-

bescendae: quae vero agendi consilia ingenium produnt sublimius; quae animi rationisque vires sapiunt; quae benignam monstrant Indolem; praecipue vero quae stabilem ostendunt et constantem voluntatem benefaciendi, et bene de aliis promerendi, omnium movent animos ipsa eorum specie et honestate; eique cui insunt, cum eorum revocat memoriam, gloriosa sunt et laetissima.

Menti innatam esse hanc vim, neque propter suam utilitatem ullam aut voluptatem, suas aliorumve actiones comprobari, ex eo constat, quod quisque ideo honestiora censeat sua erga alios officia, quo majori cum periculo

Haec vis innata, gratuita, et proxima.

PARS II.

 suo, aut damno fuerant conjuncta; quoque minus ad utilitatem, honorem, aut nominis sui celebritatem, fuerant destinata: quodque aliorum actiones honestas, de quibus legimus aut audivimus, in seculis licet prioribus, pariter ac praesentes laudemus: immo, virtutem, fidem, patriae suae caritatem, nobis damnosam, vel in hoste comprobemus. In his autem aliorum officiis, ubi erga alios aliquid amice, fideliter, fortiter gesserant, comprobandis, nos neque honorem, voluptatem, utilitatem, aut praemia nobis obventura sperare possumus. Quid? quod illi ipsi, qui vix praemia post mortem sperabant, dulce tamen aliquando et decorum putabant pro

patria mori; eorumque mortem censent et hostes laudandam*.

Huic affinis est ille sensus LAUDIS et HONORIS; cum perspicit quisquam consilia sua et actiones, aliorum sententiis comprobari; cui contrarius est molestissimus VITUPERII SENSUS: si cujus actiones et consilia, aliorum suffragiis damnentur. Hisce in utramque partem commovetur etiam illi, qui nullam aliam ex aliorum comprobatione sperant utilitatem, neque ab aliorum censura, incommodum. Immo, de fama superstite solliciti sunt homines jamjam morituri, quique nullum ejus sensum se habituros putant, non minus quam qui vi-

* Haec uberius confirmantur in Ethica.

PARS II.

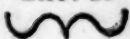
*Sensus ridi-
culi.*

tam sperant diuturnam.

Quum autem sensuum horum ope, eorum quae nobis occurrunt quaedam venusta, decora, gloriosa, veneranda videantur; alia vilia et despicienda; sensum alium reflexum cernere licet, eorum quae RIDICULA sunt, aut risum movere idonea: quum scilicet, eadem res contrarios simul excitat sensus. Ubi de hominum agitur consiliis et actionibus, quia in ipso hominis nomine inest aliqua dignitas, ex prudentiae solertiaeque quadam opinione; risum movent peccata turpia, quae cum gravi dolore, aut interitu non sunt conjuncta: quae enim cum dolore graviore aut interitu conjunguntur, magis commiseratio-

nem
rum
mul
ram
oppo
spici
bet
mon
ad m
V
bus,
in q
cina
pell
ope
inel
teri
not
et c
cio

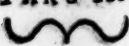

nem excitare solent. Aliarum rerum illae risum movent, quae simul speciem quandam praeclaram exhibent, una cum specie opposita, vili scilicet, humili et despicienda. Neque exiguum praebet hic sensus usum, sive ad sermonis voluptatem augendam, sive ad mores hominum emendandos.

VI. Ex hisce percipiendi viribus, acquirit sibi mens omnem, in qua versatur judicandi et ratiocinandi Facultas, Idearum suppellectilem; quae MEMORIAE ope conservatur. Ea enim menti inest vis, ut sensus-cujusvis praeteriti debiliorem imaginem, aut notionem revocare possit; quod et de omni mentis actione, iudicio, voluntate, et motu verum est.

*Memoria
et imaginatio.*

PARS II.

 Haec facultas, ubi de corporum Ideis agitur, Imaginatio appellatur. Similis etiam in aliis omnibus Ideis versatur vis, quae easdem revocare varieque mutare potest. Nulla tamen est imaginatio aut notio cujus primordia simpliciora, sensu aliquo externo vel interno, mens non prius hauserat. huiusmodi autem notiones ita condere et seponere valet mens, ut longo saepe post tempore easdem revocare possit*.

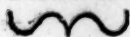
Quamvis autem a corpore aliquatenus in hoc animae statu pendeat et memoria et imaginatio, ipsi tamen animo vis utraque inesse videtur; quia ideas olim re-

* De idearum omnium origine, ut et de conclusionibus rationis legatur Lockii liber saepius laudatus, de Intellectu humano.

ceptas, eas etiam quae cum corpore aut sensu externo nihil commune habent, sponte saepe revocat. Phantasiam quidem, sponte sua, imagines etiam invocatae, mira quadam ratione transcurrunt; sive quia cum prioribus quibusdam mirum in modum connectantur, de quo mox dicendum; sive ob aliam causam latentem. Quae enim de Spiritibus nescio quibus Animalibus, per cerebri meatus intertextos et apertos facilius transeuntibus, tradunt Cartesiani, nimiam redolent fingendi licentiam.

De sensu externo et imaginatione sedulo cavendum, ne iis nimis assueti, ea quae utrumque fugiunt parum vera aut solida ju-

PARS II.

 dicemus: quum contra, quae verissima sunt, maximumque afferunt ad vitam vel beatam vel miseram momentum, his facultatibus neutiquam subjiuntur.

*Idearum
conjunctio-
nes natura-
les.*

Neque silentio praetereunda est altera animi dispositio, haud exigui in vita momenti, ad eas quae simul animum commove-
rant Ideas, ita in posterum conjungendas, ut quicquid unam postea suggesserit, alias etiam conjunctas secum trahat. Huic dispositioni, facilis sermonis usus, immo omnis fere rerum praeteritarum memoria, accepta sunt referenda.

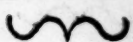
*Bonum om-
ne, sensu
quodam, dig-
noscitur a
malo: utilia,*

VII. SENSUUM ope et RATIOCINII, variae bonorum et malorum species menti suppedit-

tantur. 'Quae, sensui cuivis per CAP. I.
' se sunt grata,' BONA dicuntur; *ratione etiam cernuntur.*
'Quae molesta,' sunt MALA;
quaeque in suo genere ultima, et
propter se expetenda aut fugien-
da. Quae autem interveniunt
Ratiocinationes, non praecipue
in ipsis bonis aut malis ultimis
versantur: sed in MEDIIS, sive
Subsidiis, quibus utimur in bonis
ultimis consecutandis, aut malis
depellendis. In finibus autem ul-
timis inter se comparandis, cum
boni cujusvis ad vitam beatam
momentum, pendeat simul ab ip-
sius grati sensus dignitate, sive
jucunditatis Intensione, et Diu-
turnitate; locus erit facili cuidam
ratiocinationi, aut potius recor-
dationi; ut inter diversarum per-

PARS II.

ceptionum dignitates aut gradus comparatio instituat. De Diurnitate autem bonorum, rerum usu et experientia, judicandi facultatem comparamus. similia fere de malis dijudicandis, sunt tenenda.

*Voluptates,
aliae cessan-
tium sunt
passiones; a-
liae, actiones
comitantur.*

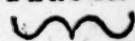
Sensuum gratorum et molestorum alii passionem, alii Actionem hominis comitantur; ipse licet sensus, utrobique passio dici possit. Quamvis vero beatitudo omnis in aliquo sensu sit sita; recte tamen dicitur, Beatitudinem omnis naturae quae ad agendum est nata, in actione sitam esse; quum longe praestantiores sint illae voluptates, homine longe digniores, stabiliioresque, quae certas comitantur hominum actiones,

*Laetiores
sunt quae ac-
tiones comi-
tantur.*

quam quae ex ulla passione, aut corporum impulsione oriri possint. Delectationes enim aliae alias, in immensum superant, neque omnes Naturae quae vere beatae, pariter etiam sunt beatae. Quae enim paucis sensibus, aut leviores admittentibus voluptates, sunt praeditae, beatitudinem quantam capere possunt maximam, ex iis haurient rebus, quae naturam praestantiorum, nobiliori sensu a natura subornatam, ne utique explebunt ad vitam beatam.

VIII. ALIA denique est, et *Habitus.*
in animo, et in corpore, mira dispositio; quod ex crebra actione *Qualitas potentiam innatam perficiens.*
oriatur in posterum agendi facilitas; quae *Habitus* dicitur: unde

PARS II.

mirum in modum vires insitae promoveri possunt: neque in sola Memoria habituum omnis vis sita esse videtur. Corporis sensu quovis saepius commoto aut diutius sensim imminuitur voluptas aut dolor: augetur tamen rerum jucundarum, si quando desint, molestum desiderium, ex eo quod crebrior fuerat antea earum usus.

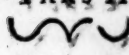
Idae relative; ubi, in pluribus rebus, est aliqua communis affectio.

IX. QUUM mens inter se comparat Ideas, sensu quovis interno vel externo acceptas, subnascitur Idea nova, quae dicitur RELATIVA; rationem, aut, habitudinem, inter res comparatas, repraesentans, nisi sint prorsus disparatae. Si quidem in rebus comparatis, nihil sit utrique commune; aut nulla similis in utra-

que qualitas aut affectio; nulla CAP. I.
intercedet ratio aut relatio*.

JUDICIUM, quod secunda *Judicia, alia*
Intellectus operatio dicitur, vix *Abstracta;*
ab omni perceptione distingui po- *alia Absoluta.*
test. ABSOLUTUM enim JUDI-
CIUM dici potest, 'Rei in certo
' tempore existentis perceptio
' complexa:' quae vel sensuum
ope proxime excitatur, vel, inter-
veniente ratiocinatione; cum rei,
de qua est judicium, cernitur con-
nexio cum iis quae sensus mon-
strat existere. JUDICIA autem
ABSTRACTA sunt 'Relationum,
' five cognationum quae inter res
' observatas intercedunt, percep-
' tiones:' aut, si quis putet judi-
cia potius esse mentis actiones di-

* Vid. Part. I. Cap. V. 4.

PARS II. verſas, ex his vero perceptionibus ortas; judicandi actus ſimplici quadam Idea repraeſentatur, quae definiri nequit. Haec ad Logi- cam pertinent.

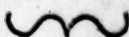
*Quo modo
penes nos
ſunt noſtra
judicia.*

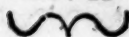
Neque multum in altera quaeſtione moramur: an ſcilicet, Ju- dicium ſit potius mentis paſſio, quam actio. In ſtudiis cognitio- nis, in animadverſione acriore, in ideis inter ſe comparandis, mens agere videtur: ut etiam in appetitionibus, et agendi propo- ſitis. Hoc convenit fere inter om- nes; nos non ideo judicare, rem hoc aut illo modo ſe habere, quia volumus ita judicare. Non alia igitur ratione, noſtra ſunt penes nos judicia, aut voluntatis impe- rium ſequuntur, quam quod pe-

nes nos sit, animi aciem in hanc aut illam partem convertere, atque utramvis sedulo examinare. Cumque argumentis certis animum serio advertit vir sanus, eaque intelligit; assensum cohibere nequit, aut si argumenta tantum sint probabilia quae intelligit; eam partem quam confirmant, esse probabilem aut vero similem, etiam invitus percipiet. major igitur circa apprehensiones, quas varie mutare possumus, est libertas, quam circa judicia. Quum tamen restet haec praesumptio aut suspicio, contra rationes plerasque quae tantum probabiles sunt, quod aliae in contrariam partem existere possint vero similiores: penes nos est, plenum

PARS II.

 mentis assensum, huic parti licet
verosimiliori denegare, atque ab
agendo abstinere; donec illae e-
tiam, quae in contrariam partem
invitant rationes examinentur.
Verisimilitudinis autem gradus
sunt innumeri; quidam ad ple-
nam certitudinem proxime acce-
dentes, qui fidem omnino fir-
mam, et plenam facere videntur.

CAPUT II.

DE VOLUNTATE.

I. **U**T PRIMUM menti ob-
 citur Boni aut Mali spe- *Voluntas*
quod sit.
 cies, exerit se altera animae Fa-
 cultas, ab omni sensu diversa, quae
 VOLUNTAS dicitur, omnem ju-
 cundum in sensu quovis motum
 appetens, atque omnes actiones,
 eventus, aut res externas, quae
 iisdem excitandis videntur infer-
 vire; atque, omnia contraria fu-
 giens et depellens. Innata enim
 cuique est vitae beatæ appetitio
 constans, quae oblata occasione,
 nunquam non se ostendit, in iis
 quae ad vitam beatam facere vi-
 dentur appetendis, et contrariis

aspernandis. neque tamen innata est summi boni, aut bonorum omnium accumulationis notio, ad quam omnia consilia referantur. Hoc jure dixeris ita mentem esse conformatam, dum placido motu fertur et provido, ut bonum quodvis per se appetat, et malum fugiat: quumque plura occurrunt, quae simul adipisci nequeat, ad ea se convertat quae majora et praestantiora videntur. Idem etiam de malis depellendis dicendum. Unde saepe voluptates omittendae, quibus citra majorum et diuturniorum jacturam frui non datur; aut quas graviores dolores insecuturi videntur: Dolores itidem nonnunquam perferendi; si aliter majores vo-

luptates adipisci, aut dolores graviores avertere nequeamus.

CAP. II.

Quemadmodum autem inter operationes Intellectus recensentur, non solum species quae corpore percipiuntur, nobis cum

*Appetendi
vis duplex.*

brutis animalibus communes; verum etiam perceptiones nobiliores, hominibus propriae; quae bonorum praestantiorum notitiam continent; sic APPETITUS

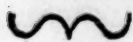
homini est duplex: altero cum brutis animalibus communi, qui

*Appetitus
Sensitivus.*

SENSITIVUS dicitur, caeco quodam impetu fertur in voluptatem; atque perturbato admodum animi motu impellitur, ad bona quaedam sensilia adipiscenda, et mala declinanda: altero, tranquillo, et rationem in consilium

PARS II.

advocante, confectatur ea, quae pensitatis omnibus adjunctis, praestantiora judicantur, et nobiliori sensu percipiuntur: qui RATIONALIS dicitur; aut, κατ' ἐξοχήν, VOLUNTAS. hic vero appetitus primo est explicandus; qui cum omni natura ratione praedita nobis est communis.

*Appetitus
rationalis.*

II. Ex boni aut mali specie objecta, cumque omnibus adjunctis pensitata, sponte sua existit haec appetitio, aut fuga; sine praevio voluntatis decreto aut imperio. Appetitionem et fugam proxime excipit plerumque deliberatio quaedam, de omnibus rei expetitae consequendae, aut rei quam averſamur depellendae, rationibus et subsidiis. Post explorata

haec
tur
agen
dum
appe
appe
TAT
aute
nia
com
tur,
gen
Vo

num
natu
quo
cun
nat
den

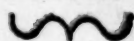
haec subsidia et rationes; sequitur Propositum aut Consilium ea agendi, quae ad finem consequendum videntur aptissima. Primam appetitionem aut aspernationem, appellant scholastici VELLEITATEM SIMPLICEM: agendi autem propositum, postquam omnia quae actionem antecedunt, comitantur, aut insecutura videntur, pro Agentis solertia et diligentia sunt pensitata; dicunt VOLITIONEM EFFICACEM.

Quemadmodum autem bonum quodvis, per se spectatum, *Qua ratione res mixtae appetuntur.* natura expetimus; et malum quodvis fugimus; sic ubi bona cum malis commista sunt, inclinat voluntas ad ea quae plura videntur et praestantiora; unde et

PARS II.

quaedam est deliberatio de finibus ipsis; aut rebus quae per se bonae aut malae videntur: quaeque FINES dicuntur OBJECTIVI: licet de FINE ultimo, quem vocant, FORMALI, sive de ipsa felicitate, et miseriae depulsione, nulla sit deliberatio.

Atque licet bona vulgaria non eam plerumque habent vim, ut appetitionem efficacem necessario moveant, cum graviora mala cum iis conjuncta non raro prospicere liceat: bonum tamen absolutum, aut infinitum, quodque nullum malum praeponderans comitetur, ubicunque clare conspicitur, appetitionem necessario movebit, et volitionem efficacem excitabit. Solis igitur cordatis et

sapientibus unicus proponitur finis ultimus, ad quem omnia agendi consilia referuntur. Caeteri magis ex tempore vivunt, res varias sequentes quae boni specie quavis commendantur, et contraria fugientes: nisi quid conjunctum videant, quod animum ad partem diversam magis impellere valeat. Omnis, autem, ‘sive de ultimo fine, sive de mediis, de liberatio; ad sensum quendam proximum grati et molesti, tandem referenda est.’

III. QUUM vero mentis sententia, deliberatione finita, non a voluntate pendeat; ast necessario sequatur ea veri indicia, quae menti proponuntur; neque velitatem simplicem, sive primam

*In quo sita sit
Libertas.*

PARS II.

appetitionem aut fugam, excitet
prævium quodvis voluntatis imperium; in his nulla est LIBERTAS; five ea notet ‘potentiam
‘agendi quæ volumus, et omit-
‘tendi quæ nolumus:’ five,
‘mentis vim quandam indiffe-
‘rentem, qua se huc aut illuc
‘flectere, hoc vel illud pariter
‘velle possit.’ LIBERTAS igitur
si sit ‘facultas, quæ positis om-
‘nibus ad agendum requisitis, a-
‘gere possit vel non agere, hoc
‘agere vel contrarium;’ locum
tantum habebit in ipso agendi
proposito, aut volitione efficaci;
prout eam prævio voluntatis de-
creto excitare possumus, aut co-
hibere; quæ quidem potentia,
si boni aut mali species objectas

vel non respiciat, vel easdem non sequatur, inutilis videretur et morosa. Si cui igitur absurdum videatur, mentem nostram istiusmodi vi, quae iudicia nostra neutiquam certo sequatur, esse praeditam; illi ita definienda erit mentis Libertas, ut tantum sonet, 'potentiam agendi quae volumus, et abstinendi, ubi nolumus:' utcunque demum mens ad volendum aut nolendum impulsæ fuerat.†

Stoicis placuisse videtur, suae cuiusque indole, vel naturali, vel adventitia, una cum boni aut mali specie objectæ, voluntatem impelli flectique, neque aliter fieri posse. credunt enim, ipsis animis leges

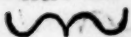
† Vid. Part. I. Cap. IV. 6.

PARS II.

quasdam naturales esse positas, aut eam esse ipsorum naturam, ut iis quas diximus causis necessario flectantur. Plurimis enim rebus eam tribuunt vim, ut per se, sine ulla ratiocinatione, animum impellant, certasque excitent appetitiones aut aspernationes. non solum enim res cuique utiles aut jucundae, desideria movent; verum sanguinis conjunctiones, beneficia accepta, virtutum in aliorum moribus significatio, aliaque ejusdemmodi, per se caritatem et favorem excitant; ut itidem immerentium miseria, misericordiam; injuriae, iram, ultionisque appetitionem: Naturalem autem cujusque indolem, certa etiam lege, varie a vario rerum occurſu

mutari; ex consuetudine, habitibus, ipsiusque corporis temperie. Data tamen indole, species objectae animum ita necessario flectunt, ut positis his omnibus adjunctis, aliter velle nequeat; quamvis aliter agere posset, si modo aliter vellet.

Hanc autem naturae nostrae rationem cum actionum honestate aut vitiositate, optime cohaerere contendunt; quippe quas in ipsis animi affectionibus praecipue sitas esse volunt; quarum aliae, (ea animae nostrae est conformatio) per se, suaeque natura, honestae et laudabiles, aliae turpes et detestandae cuique videntur, utcunque in nobis excitatae fuerant. Neque hinc legibus,

 minis, cohortationibus, vim ullam auferri, contendunt; quum eorum vis omnis ex eo oriatur quod boni aut mali speciem aliquam novam objiciant. Atque quamvis iram omnem inutilem, et summo rerum rectore, viroque etiam sapiente indignam ostendat haec ratio; non tamen poenarum comminationes aut irrogationes, inutiles aut injustas efficiet; si modo absque iisdem nec mala graviora saepe averti; neque homines, aliaeque naturae ratione praeditae, parum in virtute stabiles, alia ratione aequae commoda, a vitiis coerceri possint.

Peripatetici, alique viri docti et pii, quibus haec duriora, neque

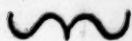
fatis cum iustitia divina cohaerentia videntur, aliam ineunt rationem: statuentes animos, quamvis aliquam boni speciem semper sequantur, inter duplicem tamen speciem, hinc, recti honestique, illinc, jucundi aut utilis, ad hanc vel illam partem se ultro flectere posse. Sed quaestionem hanc vexatissimam, quae doctorum et piorum ingenia semper torserat, atque de qua utrinque frustra ad sensum cujusque internum provocatur, jam relinquamus.

Qualiscunque vero sit hominum libertas, si modo idonea ipsis proponantur bonorum praestantiorum indicia; quicumque ea quae appetitum stimulare solent, sedulo examinaverit, atque ani-

Quale sit hominis imperium in appetitum.

PARS II.

mi nervos huic rei intenderit, illius omnes appetitiones et desideria, pro ipsorum bonorum ratione, acriora erunt, aut remissiora. poterit igitur quisque, qui hoc serio egerit, appetitiones suas quae praestantiora consecretantur bona, et graviora omnia mala depellunt, ita validas efficere, ut debiliores rerum viliorum cupiditates, et leviorum malorum fugam, facile possit, ubi opus fuerit reprimere; atque, omnia vivendi consilia ita instituere, ut bona omnia nobiliora consequatur, neglectis humilioribus quibuscunque, quae cum iis consistere nequeant.

*Gaudia et
Maerores.*

Praeter appetitionem et fugam, quae ab omni sensus per-

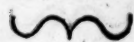

ceptione sunt diversae, proxime-
que et per se ad agendum inci-
tant, Voluntati adscribunt vulgo
GAUDIUM et MOEROREM:
quae potius sunt sensationes re-
flexae et secundariae; diversae
quidem ab iis, quas res praesen-
tes proxime excitant, quasque vel
antecedere possunt, vel sequi.
Oritur enim gaudium, ex rei ex-
petitae adeptione sperata, aut mali
nunc prementis sperata depulsio-
ne; moeror vero, ex mali futuri
metu, aut expectata boni jactura.

IV. Ab appetitione autem aut
fuga tranquilla, quae circa bonum
aut malum, nostrum vel alienum,
occupantur, atque species boni
et mali, ab intellectu praemon-
stratas sequuntur, diversi longe,

*Appetitus
sensitivus, et
Passiones.*

PARS II.

sunt motus animi perturbati, qui Voluntatis PASSIONES, et in Appetitu Sensitivo contineri dicuntur; ubi caeco quodam, ast naturali impetu, ad quaedam agenda impellimur, aut cupienda; etiam ubi ratio nullas boni aut mali inde nascituri species monstraverat; neque ea, ad felicitatem nostram, aut eorum qui nobis sunt cari, necessaria esse aut utilia docuerat. Motus hosce voluntatis comitatur confusa quaedam et validi animi perturbatio, rationis usum impediens. Perturbationes hujusmodi saepe animum agitant ubi nulla movetur appetitione pura, aut agendi consilio tranquillo: saepe appetitiones purae sine motibus hisce per-

turbatis reperiuntur; saepe simul CAP. II.
animum in contrarias partes distrahunt, 'aliudque cupido, mens
' aliud suadet:' nunc passiones
hasce reprimunt tranquilla agendi
consilia: nunc ab iisdem vincuntur: qui status est eorum qui nondum continentiam, aut imperium in animi partes humiliores consecuti sunt.

Motuum turbidorum, ad instar placidorum; quatuor sunt genera: Cupiditates, Metus, Laetitiae, et Aegritudines: et plures cujusque partes, quarum aliae aliis saepe adjungi implicarique solent: quae plenius explicare longum foret*.

* Haec omnia uberius exposuit Cicero Tusc.
ib. 4.

PARS II.

*Non omnes
Bonum spec-
tant sensile.*

Non autem omnes hi motus perturbati corporis tantum voluptatem aut dolorem spectant. Similes omnino sunt perturbationes, caecique animi impetus, apud incautos et incontinentes, erga bona et mala prorsus diversa: ad appetitum vero sensitivum referuntur, ideo quod sensum molestum admodum aut turbidum secum ferant, sanguinem, et totum saepe corpus agitantes. In hac classe recensentur, non solum illae appetitiones quae pastum, aut procreandi voluptatem consecretantur; verum et Ambitio, Iracundia, Commiseratio, Invidia, *σοφγῆ*, Gratia, et Odium, et ejusmodi alia.

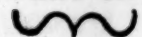
*Causa vitio-
rum.*

Motibus his perturbatis prae-

cipue imputandum, quod res varie haud quaquam pro ipsarum dignitate aut usu, animum moveant et flectant. Quemadmodum enim 'ignoti nulla Cupido,' sic ea quae parum perspicimus, quaeque raro animo revolvimus, debilem habent ictum: quaeque distantia sunt, ut oculo, ita animo, exigua et levia videntur, nisi crebra altaque meditatione propius admoveantur. Quaedam etiam Perturbationes totum animum ita replent, ut nihil ratione aut consilio assequi valeamus. Unde fit ut res terrenae, breves, viles caducaeque, toties homines a praeclaris, coelestibus, et aeternis consuetudinibus demoveant. Quicunque enim internum animi sui

PARS II.

 sensum et intelligentiam excus-
 ferit, inveniet speciem, formam
 et notionem viri sapientis et boni,
 cui nullus mortalium se fatis con-
 gruere et respondere reperiet:
 immo debilitatem multiplicem,
 depravationes, errores, et vitia,
 sibi adherentia cernet; a quibus
 vel summa cautione, studio, et
 meditatione vix, ac ne vix qui-
 dem, se liberare poterit.

*Animi mo-
 tus, vel, su-
 am spectant
 utilitatem,
 vel, alie-
 nam.*

V. NEQUE negligendum est
 insigne illud discrimen inter mo-
 tus voluntatis nostrae, sive tran-
 quillos, sive perturbatos, quod in
 quibusdam nostram tantum ul-
 timo sequamur voluptatem, aut
 utilitatem, aut nobis mala depel-
 lamus: in aliis vero aliorum fe-
 licitatem efficiendam aut con-

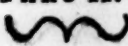
servandam; aut miseriam ab iisdem depellendam, spectemus.

Ubi enim nulla commovemur invidia, aut ira; aut nulla inter alienam felicitatem et nostram, cernitur repugnantia; naturam quamvis sentientem beatam fieri vellemus: laeta illi omnia et felicia precaremur; atque ab eo dolores omnes et molestias amovere studeremus.

Tranquillo philautias affectui respondet haec latissime patens benevolentia, quae sine discrimine, omnium felicitatem spectat et appetit. Tranquillis etiam voluntatibus, patriae, amicorum, cognatorum, et virorum quorumvis bonorum prosperitatem appetimus: quemadmodum et nobis

Sive perturbati sive tranquilli.

PARS II.

 ipsis, tranquillo voluntatis motu, varia quae ratio monstrat bona conſectamur.

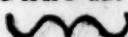
Ab utriſque vero diverſos habemus voluntatis motus perturbatos, ſive PASSIONES; quarum quaedam noſtram ſequuntur voluptatem aliquam aut utilitatem, quaedam alienam. Beneficia accepta, natura excipit grati animi ſenſus, motuſque vehementior benevolentiae erga bene merentes aut meritos: officia quae cernimus ergo quoſvis, honeſta et praeclara, et virtutes quaevis inſignes, animos noſtros commovent et plane incendunt, affectu ſaepe perturbato, ſtudioque ardentiore, viros hiſce virtutibus ornatos ad altiores dignitates pro-

vehendi. Eximia est in sobolem CAP. II.

σοφῶν, molesto sensu comitata:
caeco quodam naturae impetu,
ad procreandum feruntur omnia
animalia: Ira itidem brevis ille
furor, atque indignatio, natura
excipit injurias, sive nobis, sive
aliis immerentibus illatas.

Hos autem animi nostri motus Est quaedam
Bonitas vere
gratuita.
benignos, sive tranquillos, sive
perturbatos, neque antecedente
voluntatis imperio excitari; ne-
que nostram aliquam utilitatem
aut voluptatem ultimo spectare,
inveniet quisquis in animum suum
descenderit, et agendi consilia
sua, et affectus exploraverit: prae-
cipue, qui clarorum virorum pro-
posita et facta perspexerit, mori-
entium sanctissima officia, et mor-

 ipsis, tranquillo voluntatis motu, varia quae ratio monstrat bona conſectamur.

Ab utriſque vero diverſos habemus voluntatis motus perturbatos, ſive PASSIONES; quarum quaedam noſtram ſequuntur voluptatem aliquam aut utilitatem, quaedam alienam. Beneficia accepta, natura excipit grati animi ſenſus, motuſque vehementior benevolentiae erga bene merentes aut meritos: officia quae cernimus ergo quoſvis, honeſta et praeclara, et virtutes quaevis inſignes, animos noſtros commovent et plane incendunt, affectu ſaepe perturbato, ſtudioque ardentiore, viros hiſce virtutibus ornatos ad altiores dignitates pro-

vehendi. Eximia est in sobolem CAP. II.
σοφῶν, molesto sensu comitata:
caeco quodam naturae impetu,
ad procreandum feruntur omnia
animalia: Ira itidem brevis ille
furor, atque indignatio, natura
excipit injurias, sive nobis, sive
aliis immerentibus illatas.

Hos autem animi nostri motus *Est quaedam
Bonitas vere
gratuita.*
benignos, sive tranquillos, sive
perturbatos, neque antecedente
voluntatis imperio excitari; ne-
que nostram aliquam utilitatem
aut voluptatem ultimo spectare,
inveniet quisquis in animum suum
descenderit, et agendi consilia
sua, et affectus exploraverit: prae-
cipue, qui clarorum virorum pro-
posita et facta perspexerit, mori-
entium sanctissima officia, et mor-

PARS II.

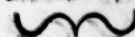
tes pro amicis, pro patria voluntarias. Immo, quae apud leviores homines jam jam morituros conspiciuntur, commendationes liberorum et amicorum, memoria et caritas amicitiae, summorumque officiorum in extremo spiritu conservatio, indicant innatam esse hominibus probitatem et bonitatem gratuitam, non invitam voluptatibus, nec praemiorum mercedibus evocatam.

*Instinctus
naturales.*

Sunt etiam mentis propensiones quaedam naturales, aut instinctus, ad quaedam agenda, sequenda, fugienda, nulla praecedente ratiocinatione, nullo de eorum momento ad nostram aut aliorum utilitatem judicio. In brutis animalibus haec magis ma-

nifesta; iisdem vero simillima hominum mentibus, benigno Dei consilio, et in suam cuiusque et omnium communem utilitatem inferuntur, ut indicent quaenam naturae apta, quaenam per se expetenda; utque sua quisque natura ad vivendum duce utatur. Ne enim iterum loquamur de proborum comprobatione et laudatione, aut beneficiorum crebra commemoratione, et afflictorum commiseratione molesta; quodque ad miserabilia visenda pronissimus, etiam ubi nullis officiis praestandis est locus. Quam suam aut aliorum utilitatem respiciunt, super defunctos lamentationes, mortuis tributi honores moestissimi, morientium ardentia so-

PARS II.

 bolis superstitis post obitum suum nasciturae desideria, orbitatis fuga, deformitatis in corpore, aut depravationis, eodem manente usu, summa averfatio? Quorsum, quod pueri, res sibi inutiles videndi audiendique cupiditate ducantur, quodque nunquam conquiescere possint? Quid spectant calamitatum, quibus nullum afferri potest levamen, diuturnae deplorationes; eorumque, qui nihil rerum humanarum ad mortuos pertinere arbitrantur, de fama superstiti sibi suisque paranda sollicitudines?

Molesti sensus vel antecedunt motus voluntatis; vel subsequuntur.

VI. QUASDAM animi passionibus natura praecedit sensus molestus, alias autem comitatur, aut insequitur. praecedit eas,

quas proprius appetitui sensitivo CAP. II.
 adscribunt scholastici; quae corporis nutrimentum respiciunt, et generis conservationem. Caeteras passiones aut appetitiones, molesti quidam comitantur aut sequuntur sensus, cum desunt ea quibus expleri possint. Horum sensuum plura sunt genera, a se invicem non parum diversa.

Quum vero praecipuam suam *Imperium*
 vim fortiantur humiliores omnes *animi in motus perturbatos;*
 cupiditates, ex incauta quadam
 Idearum complicatione; unde
 in certis rebus, sine causa naturali, miras virtutes, aut ingens aliquod ad vitam beatam momentum inesse, nobis fingimus; ex eo quod apud incautos quibuscum versamur, ambitiosos, luxu-

riosos, et flagitiosos, (qui pravis habitibus atque longo usu, naturalem rerum sensum depravaverint, aut fere exuerint,) haec maximi aestimentur: ut justum consequamur in hasce cupiditates imperium, et veram animi libertatem, plurimum profuerit, temere complicatas hasce notiones evolvere et divellere; resque omnes, quae appetitum stimulare solent, furtivis his coloribus nudatas, sedulo perspicere; ut quid veri boni, quid mali in quaque reperiatur, cognitum habeamus et exploratum; ne ultra veri boni aut mali mensuram, assurgat earum appetitio aut fuga.

*Passiones non
inutiles.*

VII. QUANDOQUIDEM vero non ea erat apud homines ra-

tionis vis aut solertia, quae perspicere possit corporum suorum fabricam; et cernere ea quae laederent, aut juvarent, aut quae-
nam ipsis idonea essent nutrimenta: sensu idcirco molesto, indigentiae aut inediae fuimus monendi; resque utiles a noxiis, sensu, non ratione, discernendae; et saepe caeco naturae impetu, ad ea quae nobis aut generi humano essent salutaria, fuimus stimulandi. Hisce autem solis, ne belluarum more inhiaremus, stimulis istiusmodi validis, instigati; aliis etiam appetitionibus plurimis, earum rerum quas ratio monstraret utiles, similes molestorum sensuum stimuli adjun-

guntur; quibus animus contra
humiliorum voluptatum illece-
bras magis confirmaretur.

CAPUT III.

AN SPIRITUS SIT RES A COR-
PORE DIVERSA.

I. **C**ELEBRIS est Quaestio,
'An res cogitans sit ab
'omni corpore diversa:' an con-
tra, possit ipsa materia, res nempe
extensa, solida, mobilis, ex parti-
bus diversis conflata, intelligere,
velle, eaque omnia in se conti-
nere, quae nos spirituum affectio-
nes communiter appellamus.

In posteriorem hanc senten-
tiam iverunt non pauci ex vete-
ribus, philosophi haud mali; pu-
tantes, subtilia quaedam corpora,
Aëra, scilicet, Ignem aut Aethe-
ra, esse eam ipsam Rem quae co-
gitat; licet crassiora omnia cor-

*An sit sub-
stantia ab
omni corpore
diversa.*

~~~~~
pora, nullam rationis vim aut
sensum habere possint.

Cartesianorum argutias de ipsa
animae natura, quam in actuali
cogitatione, eaque generali, sitam
volunt, prudentes praeterimus;
quia substantiarum omnium na-
turae intimae nos lateant; co-
gitatioque omnis, animae actio,
passio, aut affectio plane videat-
ur. Neque alia cogitatio gene-
ralis intelligi potest, praeter ge-
neralem cogitandi ideam: ne-
que quicquam affirmamus, utrum
anima semper cogitet, an non
semper.

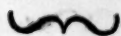
*Imperfecta
nostra rerum
notitia.*

In ardua hac quaestione pro-
fuerit meminisse, obtusam esse
mentis nostrae aciem; quae in-
timas rerum naturas cernere non

possit; atque ideo de iis, ex af- CAP. III.
 fectionibus sensu aut usu cog-
 nitis, verosimiles tantum deduci-
 mus conjecturas: quodque ad
 gravissima quaedam in Philoso-
 phia dogmata amplectenda, non
 argumentis aut ratiocinationibus,
 ex rerum perspecta natura petitis,
 sed potius sensu quodam interno,
 usu, atque naturae impulsu quo-
 dam aut instinctu ducamur. Qui
 horum memor, ad propositam
 quaestionem dijudicandam acces-
 serit, idoneas reperiet causas, cur
 credat, Naturam COGITANTEM
 ‘esse ab omni corpore diversam.’

II. PRIMO, enim, perspiciet *Magna u-*
 cogitationes qualescunque iis af- *triusque rei*
 fectionibus omnino esse dispares, *affectionum*
disparitas.
 quas rebus corporeis inesse con-

PARS II.

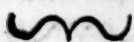
venit inter omnes; ita ut neque ex iis, neque ex ulla earundem compositione oriri possint. Ex plurium corpusculorum motu aut conflictu, non quicquam praeter motum in diversas plagas, aut corporum detrimenta et divisiones, oriri posse videtur: ex corpusculorum figuris quibuscumque, nihil praeter figuram aliquam, in ipsis, aut in aggregata quadam ex ipsis mole, vere potest subnasci; nihil quod cum sensu, intellectu, voluntate, quicquam habeat commune,

*Affectiones
quaedam
contrariae
ostendunt ip-
sas Res esse
diversas.*

III. QUID? quod omne corpus, si ullis hominum rationibus fidendum est, sit rerum vere diversarum, quae in diversis sunt locis, utcunque forte vicinis, ag-

gregatio, quae vi quadam idonea, facile possit dissipari. neque ea unica quae in una corporis parte inest affectio, possit etiam inesse alteri parti; quamvis ea similem habeat affectionem. Unius partis figura, aut motus, alterius partis non est figura, aut motus; licet haec altera habeat affectiones illis omnino similes. Quasunque vero habet mens affectiones quarum est conscia, (quas habet innumeras, sensus scilicet, ideas, judicia, ratiocinia, volitiones, appetitiones, consilia,) has omnes etiam repetentia quadam percipit esse unius ejusdemque rei affectiones; quam SE appellat; easque neque, extensas neque divisibiles: neque dubitare potest

PARS II.

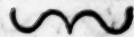
an non una sit eademque res, quae
diversis temporibus, plurima sen-
tiat, percipiat, judicet, desideret,
meminit: quod concretioni cor-
poreae contingere nequit; cujus
partium quaeque suas sibi habet
figuras, situs et motus, a reliqua-
rum partium qualitatibus vere di-
versos.

*Idem et cu-
jusque Sen-
sus internus
monstrabit.*

IV. IPSA, porro, mens, duce
natura, SUI videtur habere con-
scientiam, ab extenso omni, im-
mo ab ipso corpore quod suum
appellat, distincti. Hoc enim
corpus, ejusque partes, utcunque
SECUM sint connexa, SIBI ta-
men esse subiecta, SUO regenda
imperio, SIBI utilia aut molesta,
sentire videtur: SEQUE igitur,
ab isto corpore percipit esse di-

versum*.

CAP. III.

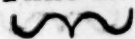

*Triplex af-
fectionum
perceptorum
discrimen.*

Quod argumentum, Platonicum, aut Socraticum, quo melius intelligatur; triplex non omit- tendum est perceptionum, five Idearum, discrimen: quod quae- dam, ipsa natura magistra, ad res referantur plane externas, ad nos non alia ratione pertinentes, quam quod percipiantur, quarum mutationes nos non afficiunt. Alterum autem est perceptionum genus, earum scilicet, quae nos propius attingunt, voluptatis aut doloris sensu perfundentes; quae tamen, ipsius naturae monitu, ad partes coagmentationis istius cor- poreae quod nostrum appellamus corpus, semper referuntur: quia

* Vid. Platon. in Alcibiade, I. et alibi passim.

PARS II.

cum istis locis, quae corporis partes occupant, connexae, ex earum motu quodam, aut affectione, sive mutatione, proxime oriri videntur. Haec autem duo Idearum genera, cum corporeis affectionibus, motu nempe, extensione et spatio, quadam ratione immiscentur; neque ad veram hominis dignitatem et praestantiam, aut turpitudinem et humilitatem, quarum causa, quisquam se aut alium magni faceret, aut parvi, quidquam conferunt.

Tertium est denique genus perceptionum, ab omni corporea affectione alienarum; quae ipsas hominis aut mentis humanae affectiones repraesentant: nullas spatii, extensionis, aut motus,

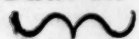
Ide
dep
tion
nis
stan
prae
fun
niti
nis,
dei,
fun
corp
nihil
V
corp
ver
nis
visib
part
inha

Ideas includentes; veras autem CAP. III.
 depingentes SUI cujusque affec-
 tiones, ex quibus conficitur om-
 nis sua dignitas, honestas et prae-
 stantia, aut contra, turpitudine,
 pravitas, humilitas. Istiusmodi
 sunt notiones intelligendi, cog-
 nitionis, scientiae, ratiocinatio-
 nis, amoris, benevolentiae, fi-
 dei, virtutis; aut eorum quae
 sunt his contraria: quae cum
 corporea affectione qualicunque
 nihil habent commune.

V. QUUMQUE insuper, omne
 corpus sit ex partibus vere di-
 versis conflatum; quumque om-
 nis corporea affectio sit etiam di-
 visibilis; ita ut singulis corporis
 partibus, pars etiam affectionis
 inhaereat; illae vero quae men-

*Res cogitans
 est unum
 quoddam, et
 simplex: cor-
 pus est pluri-
 um rerum
 aggregatum.*

PARS II.

tis ipsius affectiones, duce natura, putantur, sint indivisae et simplices; quae per varias corporis partes dispertiri nequeant, neque per spatii partes a corpore occupatas diffundi; merito hinc colligimus REM COGITANTEM esse naturam simplicem, ab omni materia diversam.

*Res cogitans
est actiuosa;
corpus, iners.*

VI. EST etiam sibi conscia mens humana, se vera vi agendi esse praeditam. Non enim iudicat solum et appetit; quae sunt verae actiones: verum et arbitrato suo attentionem huc aut illuc convertit; ab his se avocat; ad illa intendit; Ideas acceptas revolvit, aut negligit; auget, aut imminuit; resolvit concretas; aut componit simplices; ne de cor-

pore movendo etiam dicamus. CAP. III.

Corpus vero omne, siquid sapiant Physici, est iners; statum suum aut motum retinens semper, nisi vis accedat externa.

Huc accedat, earum virium divinarum quas animis inesse cernimus consideratio; inest Memoria, et ea fere infinita rerum innumerabilium; inest inventio et excogitatio, quae investigat occulta; quae omnibus rebus imposuit nomina; quae sonos vocis pene infinitos, paucis literarum notis terminavit; quae dissipatos homines congregavit, et ad Societatem vitae convocavit; quae errantium stellarum cursus varios notavit; quae frugis, quae vestitum, quae tecta, quae urbes,

PARS II.

vitaeque cultum et praesidia invenerat; atque a necessariis artificijs ad elegantiora defluxit, unde tot oblectationes ortae, ex poesi, eloquentia, et pingendi, fingendi, coelandique solertia. Quid memorem Philosophiam, donum divinum, quae nos ad Deicultum, ad jus hominum quod in communitate et societate situm est, ad modestiam magnitudinemque animi, omnemque virtutem erudit: divinae certe sunt haec vires, neque cordis, cerebri, sanguinis, bilis, ossium, aut nervorum; neque crassis hisce elementis ex quibus corpora constant inesse possunt*.

*Nulla est
spiritus ge-
neratio, aut
corruptio.*

VII. HAEC eadem monstra-

* Vid. Cicero. Tusc. I. 24.—30.

bunt spiritum neque generari, CAP. III.
more corporum, neque interire.

Corpora enim generantur, cum partium quae prius extiterant, debita fit conformatio, conjunctio et motus: moriuntur vero, cum tollitur haec conjunctio et conformatio motusque. Ex hac animae simplicitate eruitur illa, quae dicitur, PHYSICA ipsius IMMORTALITAS: quum corporis dissolutionem neutiquam necessario sequatur Rei plane diversae interitus. An autem manebunt Mentis humanae, et vivent, post corporis interitum, altioris est indaginis: de quo postea quaedam erunt dicenda.

Animorum simplicitas dubitandi ansam praebet, an ullum

De loco Spirituum.

PARS II.

occupent locum; aut ullam habeant ad spatium cognitionem. De naturis incognitis non aliter quam ex affectionibus conjectare licet: Animorum vero affectiones omnem extensionem et figuram respuunt: ipsius igitur nulla est extensio aut figura, neque ex rebus dissimilibus mixtus est aut temperatus. In hoc quidem rerum statu, non aliter quam corporis interventu, in res externas agere possunt animi nostri; earumque sensus per corporum motus excitantur: immo perceptiones quaedam, ratione mira et inexplicabili, ad corporis partes referuntur, quaedam etiam ad res aut loca a corpore distantia. Quae vero ideae animi ipsius affectiones

repraesentant, ad nullum locum CAP. III.
referuntur. Haud constat igitur
an locus aliter animo adscriben-
dus, quam per nudam Denomi-
nationem externam, a corpore
suo petitam. In hac quidem
quaestione, aliisque quae de animi
natura moventur, ab oculorum,
aliorumque sensuum consuetudi-
ne, et temere praejudicatis opi-
nionibus, mentis acies avocanda
est; ne ea sola nobis fingamus
esse vera, quae sensibus istis cer-
nuntur.

Ex his omnibus conficitur
Mentem humanam esse “ sub-
“ stantiam cogitantem ratione
“ praeditam a corpore omni di-
“ stinctam, cognitionem appe-
“ tentem, et beatitatem etiam

PARS II.

“ variam: quam praecipuam in
“ ipsa cognitione, benevolisque
“ voluntatis affectionibus, atque
“ actionibus iisdem consentaneis
“ reperire potest; quaeque etiam
“ cum corpore animato arcte
“ conjungi, atque ab ejusdem
“ mutationibus affici solet.”

CAPUT IV.

DE ANIMI CUM CORPORE CON-
JUNCTIONE; ET STATU SEPA-
RATO.

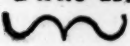
RESTAT animae ea vis fatis *Animi impe-*
nota, qua corporis sui mem- *rium in cor-*
pus.
bra movere valet. An vero ea
mentis, aut voluntatis sit effica-
cia, ut proxime et per se, nulla
naturae superioris interveniente
vi, corporis partes movere possit,
vix fatis est exploratum. Actio-
nem aliquam animi, sive energi-
am sentimus, in primis praecipue
tentaminibus; ubi corporis mem-
bra artificiose et varie saepius mo-
vere volumus. An vero haec a-
nimae actio per se, motus hosce
excitet, dubitandi ansam praebent

ea quae docent Anatomici. Notum enim est, motum membri exterioris, a nervorum et muscutorum motu quodam, cujus minime conscii sumus, quemque nunquam appetimus, aut excitare volumus, proxime pendere: Quemadmodum vicissim sensus in mente excitati, nervorum motum quendam, ad cerebrum pertinentem, proxime insequuntur: quem tamen motum haud percipit mens; cui semper fere species percepta, in corporis parte quadam a cerebro remota, aut etiam extra corpus esse videtur. Haec igitur omnia vi cuidam divinae adscribunt viri docti quidam et pii.

Ufu etiam notissimum, actio-

nes omnes affectionesque animi CAP. IV.
vehementiores, etiam quae circa
res minime sensiles versantur, sanguinis humorumque subtiliorum motus haud insensiles comitari; quorum tamen in cogitationibus placidis nullus est sensus. Quum tamen cogitationes, motusque animi omnes, voluntatis imperio excitentur, retineantur, deponantur et varientur; patet eos a materiae inertis, statum motumve mutare nesciae, vi neutiquam totos pendere.

II. De conjunctione animi Animi cum corpore conjunctionio.
et corporis, non aliud quicquam
novimus, praeter eas vires, aut virium umbras continuas, quibus se mutuo afficere videntur; ita ut mentis decretum sequantur

PARS II. confestim motus quidam in corpore; et vicissim, motus in corpore excitatos sequantur in mente sensus; quae varios deinceps excitant appetitus et cupiditates, motibus internis et externis committatas. Non paucae tamen sunt corporis partes, quas mens sua voluntate proxime movere nequit; quarumque motus neque sistere potest, neque mutare: neque illi in corpore motus continui, ex quibus pendet praecipue vita, sensum in mente excitant: qui quidem haud utilis foret, verum potius molestus.

Unde verosimile quibusdam videtur, haud suis ipsorum viribus, aut connexione necessaria, sed causae superioris interventu,

animam corpus movere, corpus-
que animam afficere; quum ita CAP. IV.
ad certas tantum corporis partes
pertineat vis animae; certisque
tantum partibus tributa sit vis a-
nimam afficiendi: quorum neu-
trum nostro consilio constitutum
fuit. Neque harum naturarum
magna disparitas cum istiusmodi
vi mutua naturali et necessaria co-
haerere posse videtur. Prout igitur
credunt, ipsum Deum animas
corporibus nascituris, ut primum
rite conformata sunt, conjunge-
re; ita eundem semper et ubique
praesentem, et actuosum, certa le-
ge, efficere ut se invicem ita affi-
cere valeant.

III. De vita Animae a cor-
pore sejunctae, haec tantum sunt

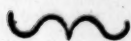
PARS II.

*Animi post
mortem du-
ratio, a Dei
voluntate
pendet:*

explorata: nos nullam existen-
tiae nostrae, aut eventuum quo-
rumcumque antequam nati fui-
mus, habere conscientiam aut
memoriam, inde tamen haud cer-
to conficitur Animas neutiquam
antea vixisse. Immo viris quibus-
dam doctissimis placuit, animas
nostras longe feliciores olim vix-
isse, atque ob culpas suas in eo
statu admissas, in terrena haec
corpora et caduca detrusas, de-
lictorumque poenas luere. Tan-
ta enim videtur hominum imbe-
cillitas, tanta depravatio, tantis-
que aerumnis obnoxii degunt, ut
haud credibile videatur, eos a Deo
opt. max. adeo imperfectos, et ad
vitia omnia proclives creatos fuis-
se. sua igitur culpa has labe con-

traxisse videntur. Quicquid vero CAP. IV.
hac de re statuatur, spem habue-
rint omnes gentes probabilem, a-
nimam post corporis dissolutio-
nem duraturam: non solum ex
eo, quod nullam substantiam in-
tereuntem videamus; neque ul-
lam interire validis ostendere pos-
simus argumentis: neque ex cor-
poris interitu, diversam plane rem
etiam interituram colligere liceat:
verum etiam, quod apud omnes
gentes, in omnibus seculis, in-
valuerit haec immortalitatis spes
et desiderium: idque universi
mundi administratio, sub Deo *Eam exigit*
Sanctitas et
Iustitia Dei.
iusto et benigno exigere videatur;
ne viri vere boni, quos malis plu-
rimis externis saepe videmus op-
pressos, quique ideo quod boni

PARS II.

sint, gravibus objiciuntur aerumnis, idoneo excidant virtutum praemio: aut contra improbi, quae omnia ex eorum voto eveniunt prospera, impuniti evadant: quorum neutrum patetur sanctissimi rectoris providentia benignissima; quae legum optimarum majestatem, in totius civitatis suae felicitatem, sacrosanc- tam, poenisque idoneis munitam conservabit.

*Non, aliter,
viro bono
probanda.*

Quumque omnia in hoc mundo corporeo, tanta arte et solertia, a summo omnium rerum conditore, sint constituta; plurima etiam in mentis humanae fabrica, artificis summi ostendant benignitatem et sapientiam; non pauca simul, in magnae hujus civitatis,

quae totum continet humanum genus, administratione, imperfecta et corrigenda maneant; quae si hanc solum vitam spectemus, tanto rectore, tamque benigno et potente forent indigna prorsus, et ab omnibus damnanda: quae tamen omnia, si modo corporibus supersint animae, facile corrigi possint, ita ut tota mundi fabrica atque administratio, Deo optimo maximo fiat dignissima: Quis dubitabit animas fore superstites; atque totam universi mundi administrationem esse perfectissimam? Neque levia cernimus, et in hoc rerum statu, istiusmodi consilii indicia. Saepe enim quae pro tempore quodam, si sola spectentur, culpanda forent, tanquam

PARS II.

tristitia, crudelia, et injusta, quorum omne crimen in Deum ipsum foret conferendum; ea ipsa, si cum iis pensitentur, quae necessario, etiam in hac vita, consequuntur; solertissimo simul, et benignissimo consilio instituta inveniuntur.

*Immortalitas optimo
cuique maxime exoptata;
et sperata.*

Quid? quod et quo propius ad naturae suae perfectionem accedit mens hominis, in aeterni temporis immensa prospiciens spatia, Deum mundi creatorem et rectorem agnoscens, et terrena omnia et caduca despiciens; propensa simul voluntate communi omnium consulens felicitati; et totum summa caritate et benevolentia complectens humanum genus; si quidem, omnia morte

sunt delenda, eo magis ipsi displicebit tota mundi administratio, et omne summi rectoris consilium et providentiae ratio. Quum mortalium nulli, non ipsis viris optimis, quibus saepe haec vita est aerumnosa, et inter moerores et lacrymas exigenda; (ne dicam, de innocentibus plurimis, praematura et luctuosa morte deletis) sinceris liceat frui bonis et diuturnis; aut alia sibi, aut suis, aut humano generi sperare, praeter haec brevia et evanida, morte confestim abripienda; quorum desipientiam ipsa hominum ratio commendavit; quae, immortalia et aeterna appetere et spectare iussit. Neque credibile est Deum qui se satis ostendit et solertissi-

PARS II. mum et benignissimum, haec hominum optimorum desideria vota-que ardentia, quae ipse inseruisse videtur, et praecipue commendasse, irrita et vana fieri voluisse.

METAPHYSICAE

PARS TERTIA.

DE DEO.

QUANQUAM omnis Philo- *Theologia*
 sophia jucunda sit et frugi- *naturalis*
 fera; ejus tamen nulla pars fero- *quid.*
 cior est et uberior illa quae Dei
 cognitionem continet; quaeque
 dicitur THEOLOGIA NATU-
 RALIS; exhibens scilicet, ea quae
 acute inventa fuere, aut accurate
 disputata a Philosophis, solis hu-
 manae rationis viribus subnixis:
 neque ea attingentibus, quae Deus
 optimus maximus, viros numine
 suo afflato, miris ultra sortem
 humanam indicis, pro summa

~~~~~
sua philanthropia, docere dignatus est. haec enim ipsa, imperfecta licet rerum praestantissimarum cognitio, non solum jucunda est, et viro digna; verum etiam summa praebet, ad omnem virtutem, ad omnia honesta vitae consilia, invitamenta; et firma simul jacet verae magnanimitatis, constantiae, et tranquillitatis fundamenta. Neque sine aliqua theologiae naturalis cognitione, quisquam ad vera Dei oracula a falsis fictisque discernenda, aut vera probe intelligenda, satis paratus instructusque accedet.

Hujus scientiae brevem Synopsin tradentes; praecipuos breviter attingemus locos, quos copiose tractant philosophi: primo,

de quaestione illa gravissima, AN CAP. I.
 SIT DEUS: et deinde DE AT-
 TRIBUTISSIVE CONJUNCTIS
 DEI: et denique, DE DIVINIS
 OPERATIONIBUS.

CAPUT I.

IN QUO OSTENDITUR DEUM
 ESSE.

IN hac doctrina, primum vin- *In quaestio-
ne, an Deus
sit; quid
quaeratur.*
 dicat locum quaestio, ‘an sit
 ‘DEUS.’ Ut autem constet quae
 vis huic nomini subfit; DEUM
 primo dicimus, ‘naturam quan-
 ‘dam, humano genere multo su-
 ‘periores, mundum hunc uni-
 ‘versum ratione et consilio mo-
 ‘derantem.’ Sufficit nobis haec
 adumbratio, accuratorem mox

tradituris divinae naturae descriptionem; cum eas exposuerimus rationes, quae et Deum esse, et natura Dei qualis sit ostendent. Quicunque vero mundum hunc, et praecipuas ejus partes, credit naturae intelligentis ratione et consilio administrari, Deum ille aut Deos esse credit; licet de natura aut attributis Dei, temere aut falso plurima alia statuatur. Hi enim soli sunt Athei, qui mundum rectoris sapientis consilio negant in initio constitutum fuisse atque in omni tempore administrari.

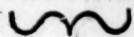
DEUM
ESSE, o-
stendit solers
mundi fa-
brica.

Deum autem esse, qui mundum hunc in initio constituit, atque in omni tempore regit, ostendit solertissima mundi ejusque partium omnium descriptio; quae

ita sunt fabricatae, ut neque ad CAP. I.
 usum meliores esse potuerint, ne-
 que ad speciem pulchriores.

II. DUPLICEM intelligimus *Duplex a-*
 agendi vim esse: unam, ubi de- *gendi genus;*
 stinato consilio speciem quandam *ex consilio, et*
 aut formam rebus inducere cu- *ex bruta vi:*
 pientes, corpora movemus: al-
 teram, ubi de effectu, aut forma
 quacunque efficienda securi, cor-
 pora quaevis nullo agitamus con-
 silio. Hac agendi ratione, nihil
 pulchrum, ordinatum, rebus pri-
 oribus simile, aut utiliter confec-
 tum sperare licet. Ex illa facile o-
 riuntur omnia pulchra, ordinata,
 similia, atque utilia. Neque ob-
 scura est hujus discriminis causa; *Utriusque*
 cum numero infinitae sint figurae *criterium;*
 situsque deformes et inutiles, quas *et, discrimi-*
nis ratio.

PARS III.

recipere possint materiae cujusvis partes: unica vero est forma, unicus fere partium situs, in data quavis specie, pulchritudini aut usui, inserviens. Sine arte igitur et consilio, spes nulla est ex bruta quavis vi impressa, vel pulchra, vel similia, vel utilia, oriri posse. Quum igitur in mundo quotidie tot oriantur formae pulcherri-
mae, res simili ratione fabricatae, quarum partes innumerae solertissime et ad speciem et ad usum sunt constitutae; qui haec omnia, sine divina mente et ratione, confici potuisse credit, ipse certe mentis et rationis expers est habendus.

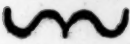
*Corporum
coelestium
motus soler-
tissime insti-
tuti.*

III. Hoc argumentum qui copiosius velit pertractare, nae illi

tota Physiologia est percurrenda: * summa tantum attingemus capita. Si quis corporum coelestium immensas magnitudines et impetus, certos motus, ratosque ordines cognovisset; SOLIS praesertim magnitudinem, pulchritudinemque, atque etiam efficientiam; quod oriens efficiat Diem, diffusa undique luce et laeta et salutari; occidens, det locum Tenebris requieti aptissimis; quodque idem constantissime efficiat tempestatum vicissitudines anniverfarias, cum summa salute et

* Hunc locum uberime explicarunt philosophi et antiqui et novi; Plato, Xenophon, Cicero, Arrianus, quique De Mundo libellum scripsit, inter Aristotelis opera, elegantissimum:

novorum nomina recitare longum foret; Cudworthios, Stillingfletios, Newentytios, Rayos, Pellingios, Derhamos, Fenelonios, Cheyneos, Clericos, Nyeos.

PARS III. conservatione animalium omnium et stirpium; haec certe omnia excellenti divinaque ratione fieri non dubitabit.

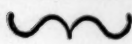
Terrae, Rerumque terrestrium, fabrica.

Ad **TERRAM** veniamus, circumfusam animali spirabilique natura, cui nomen est **AER**; vestitam Floribus, Herbis, Arboribus, Frugibus; quorum omnium incredibilis multitudo, insatiabili varietate distinguitur. Adde huc **NUBIUM**, quae Solis calore ex vasto oceano et paludibus excitatae, aeris gravitate suspenduntur, magnitudinem et usum; Montium Altitudines; Vim Ventorum; atque inde natas Fontium Perennitates, liquores Amnium pellucidos et salutares; quae terram hanc efficiunt laetum, copi-

osum, et amaenum, animantibus cunctis, domicilium. Nemo haec intuens Dei benignissimi vestigia non agnosceret.

Quam mira est eorum fabrica quae gignuntur e terra; quae radicibus iis continentur, quae succum ex terra trahunt: quanta est eorum varietas et pulchritudo! quanta eorum omnium vis, ut ex tantillis feminibus Herbas, Stirpes, Truncos, Ramos, Folia, Flores, et, Semina iterum proferant, incredibili varietate distincta, et animantium tot usibus inservientia! quorum quodque caeteris omnibus ex eodem genere, quorum infinita est multitudo, ita simile est, ut nulla manus, nulla ars, istiusmodi quicquam efficere,

PARS III. neque vel mens sibi fingere possit.

*Artis, et
consilii divi-
ni indicia, in
animanti-
bus;*

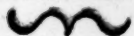
IV. ANIMANTIUM vero quanta varietas! quanta ad eam rem vis, ut in suo quaeque genere permaneant! Pastum autem animantibus large et copiose natura, eum qui cuique aptus est, suppeditavit: ad quem capeffendum conficiendumque, quae in figuris inest animantium, et quam solers subtilisque descriptio partium! quamque admirabilis fabrica membrorum! quae omnia ita nata sunt atque locata, ut nihil eorum supervacaneum sit, nihil ad vitam retinendam non necessarium.

*In eorum
Sensibus et
Appetitibus.*

Datus est animantibus et Sensus et Appetitus; ut altero co-

natum haberent ad res salutare
et utiles capeffendas; altero se-
cernerent pestifera a falutaribus.
Infitae funt membris vires, ad
motus voluntarios mira varietate
diflinctos, quibus falutaria arri-
pianr, et pestifera repellant, aut
declinent. Hi autem motus fen-
fusque certa lege excitantur, mi-
ro, et vix hominibus poft longas
difquifitiones, cognito artificio.
Motus enim plurimos in corpore
excitados, haud ipfi animanti cog-
nitos aut obfervatos, certi exci-
piunt fenfus in animo: atque vi-
ciffim, mentis decretum, de cor-
poris parte movenda, confeftim
excipiunt hi motus expetiti; in-
tervenientibus in utroque cafu
motibus quibusdam, earum parti-

PARS III.

um quae intus sunt inclusae, quos neque mens perceperat, neque imperaverat. Atque, haec mutua corporis in mentem, mentisque in corpore efficacia, pertinet quo usque utiliter pertinere possit, neque ultra porrigitur. Hi enim internarum partium motus continui unde pendet animantis vita, nobis dormientibus, aliud agentibus, aut etiam invitis conservantur: neque ullum sui sensum in mente excitant; qui nempe inutilis foret et molestus. Neque nostra sponte moventur hae corporis nostri partes, quarum motus voluntarius neutiquam nobis prodesse possit.

*Et Generum
conservati-
one;*

V. QUAM provido consilio conservantur animantium gene-

ra: et eorum quae gignuntur e terra! quae eam feminis habent vim, ut ex uno aut duobus plura generentur. Animantes aliae sunt mares, aliae feminae: partesque corporis ad procreandum et concipiendum aptissimae, atque corporum commiscendorum mirae libidines. Quumque foetus eorum animantium quae lacte aluntur, ex utero primum excidit, omnis fere matrum cibus lactescere incipit: eaque quae paulo ante nata sunt, sine magistro, duce natura, mammas appetunt, et earum ubertate saturantur. Atque, ut intelligamus, quam nihil horum sit fortuitum, quamque haec omnia sint providae solertisque na-

PARS III.

 turæ opera; insitus est iis omnibus animantibus, quorum opera indiget sua soboles, amor eximius et præcipua quaedam in iis quæ procreaverint, educandis custodiendisque cura, ad eum usque finem, dum se ipsa possint defendere; immo dum possint parentes sua opera iis prodesse. Verum ubi neque parentum auxilio indiget soboles, neque possunt parentes sua opera illi prodesse; aut, abest omnino hic amor, aut cessat.

*In hominis
præsertim
Fabrica cor-
poræ;*

Quanta autem existerent consilii solertissimi indicia, si tota hominis fabrica perspecta foret? si corporis totius species et dignitas? sensuum organa subtilissime fabricata, et aptissime locata? Quid loquar de animantium omnium

oculis aut auribus? Quid de iis
 quae intus sunt inclusa? Quid de
 hominum vultu omnes animo-
 rum motus indicante? Quanta
 opera machinata est ad usum ora-
 tionis natura? quam aptas, quam-
 que multarum artium ministras
 dedit manus?

CAP. I.

*Atque in
 Animi par-
 tibus;*

VI. VENIAMUS ad animi
 partes, quarum est aspectus illu-
 strior; et praecipue ad vim Rati-
 onis; quae homini in omnia ter-
 restria, sive animata, sive inani-
 ma, dederat imperium. Homi-
 num ratione et prudentia tot ar-
 tes inventae, quibus tanta rerum
 utilium et jucundarum copia sup-
 peditatur. Hominum ratio in
 coelum usque penetrat, et mun-
 di pulchritudinem contemplatur:

PARS III.

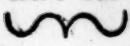
quae certe homini non a fortuna,
non a parentum consilio aut arte,
quae nulla intervenerat, sed a Deo
sapientissimo profecta est.

*Et viribus
nobilioribus.*

Quid memorem alias animi
partes? quod soli fere homini da-
tum sit, rerum pulchritudinem,
ordinem, partium convenientiam
et usum cernere. Quod sentiant
homines etiam in animi consiliis,
in dictis factisque, quid Pul-
chrum et Honestum, quid deceat,
quis Modus. Quodque animi af-
fectus, et agendi consilia omnia,
eo magis hominum sensui se pro-
bent, et ab omnibus laudentur,
quo maiorem in vita felicitatem,
atque ad plures pertinentem effi-
cere sunt idonea; etiam ubi hi
qui comprobant et laudant, nul-

lām suae utilitatis cujuscunque CAP. I.
habeant rationem.

Quid? quod et benignissimo consilio, animi constituuntur appetitiones? Natura enim non se solum CUIQUE commendavit; verum etiam Conjugem, Sobolem, Cognatos, Vicinos, Cives, quos omnes gratuita bonitate prosequimur, ubi nulla extiterat dissidii causa: atque boni bonos diligunt, quasi propinquitate conjunctos et natura. Serpit etiam longius haec hominum caritas, et totum aliquando complectitur humanum genus. Quid memorem naturalem honestatis, etiam in iis quos nunquam vidimus, comprobationem, miserorum commiserationem, bene meritorum

PARS III. gratam memoriam? vinculis hisce, quae oculorum aciem fallunt, homines inter se colligavit natura; et ad coetus, concilia, et civitates instituendas subegit; eoque ad omnia praeclara vitae officia subornavit. Haec omnia qui fortuito evenisse putaverit; nescio quaenam solertiae, consilii, aut prudentiae opera relinquere possit.

Finge etiam compagem corpoream cogitare posse, (quod tamen a vero prorsus absimile esse docuimus) * delicata tamen, arteque exquisitissima constructa sit oportet, ipsis atheis fatentibus, quae cogitando sufficiet. Quod igitur materia bruta inersque, a-

* Part. II. Cap. III.

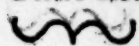

deo crebro, et constanter, rato quodam ordine, ita artificiose componatur, ut ad cogitandi vim evehatur; idque in singulis quibusque hominibus nascentibus, (ne de aliis animantibus loquamur,) sine ulla naturae sapientis potentisque ratione et consilio, nemo sine summa pervicacia, gariendi que licentia dixerit.

VII. In hac autem disputatione sedulo monendum est, naturam ratione praeditam, et consulto operantem, pariter in utramque partem operari posse ubi voluerit; efficiendo scilicet vel res pulchras, similes et utiles; vel, deformes, dissimiles, et inutiles. Immo destinato consilio aliquando, natura vel solertissima quae-

Dissolvuntur argumenta in contrariam partem.

PARS III.

dam efficere studeret inculta et horrida; in aliis nullum ornatum aut pulchritudinem expeteret; Ex vi tamen bruta nunquam efficietur quicquam pulchrum, uniforme aut utiliter constitutum. Non igitur ea, quae in mundo videntur neglecta et inculta, justam praebent causam, cur de provida rerum administratione dubitemus: cum tanto plura solertissime constituta, mundum divina regi providentia confirmant.

Quid? quod ea omnia fere in mundo, quae ab Epicureis ita vitio vertebantur, ut negarent mundum divinitus fuisse constitutum, magis sedulis rerum spectatoribus, optime et solertissime fabricata reperiuntur, aut ex ea machina-

tione necessario sequi, quae optima est omnino, et solertissima: adeo ut haec ipsa non levia sint divinae sapientiae indicia.

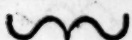
VIII. Ex his omnibus non temere colligimus, naturae sapientissimae potentissimaeque ratione et Numine mundum fuisse constitutum. Non tamen omissenda sunt alia in hac causa argumenta, acute a philosophis excogitata; quibus etiam ad pleniorum Dei cognitionem provehimur.

‘Plurimae res nunc sunt; ergo et in omni tempore priori, aliquid fuerat.’ Ratio et prudentia nunc sunt in mundo; ergo et fuerant ab aeterno tempore, et a primo. Virtutes enim istiusmodi

*Adducuntur
et aliae rationes.*

*Est necessario aliquid
Primum et
Independens.*

PARS III.

verissimae oriri non poterant ulla earum rerum vi, quae rationis et consilii fuerant expertes. Cumque causarum consulto operantium series infinita animo concipi non possit, sine natura quadam prima omnino et aeterna, quae a nulla priore fuerat effecta; * aeternum colligimus Deum a primo fuisse, eumque summa sapientia et potentia praeditum; a quo solo hae virtutes ad homines proficisci poterant, quae neque a bruta materiae vi, neque a parentibus insciis dimanasse potuerunt.

*Materia non
est indepen-
dens; neque
mundus cor-
poreus.*

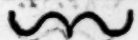
Docent scriptores metaphysici, materiam sive corpus, quod nullam capit virtutem aut per-

* Vid. Part. I. c. IV. 5.

fectionem, non fuisse rem primam per se, et aeternam; causam vero consulto operantem exegisse, a qua figuram et situm acciperet. Fingatur autem materia aeterna sine causa: fuerat tamen omnino natura quaedam altera, a qua motum acceperat materia, quae ad motum vel quietem est indifferens: quumque intelligi nequeat motus aut vis impressa, quae non in aliquam plagam tendat: materia vero omnis motu pariter in quamcunque plagam ferri possit; in tanta ambiguitate, nulla movendi vis materiae vel naturalis, vel necessaria censeripotest: ast omnis quam habet, naturae intelligentis vi fuerat impressa. fingatur tamen materia utcunque

PARS III.

mota, aut movendi vim sortita, nullum tamen consilium aut prudentiam: nunquam inde extitisset tantus mundi ornatus.

*Nova, ex
Physicorum
inventis, ar-
gumenta.*

Quid? quod, rerum causas qui diligentissime, nuper explorarunt, nova cernunt ubique providi consilii vestigia, novas causas cur ad divinam vim omnia moventem sit confugiendum. Non igitur naturae inscitia, et causarum ignorantia, homines ad Deum mundi architectum recurrere compulerunt.

Nec pauca sunt, in mundo novitatis, et recentioris originis argumenta; quae ostendunt neque terram hanc ab aeterno tempore fuisse, neque, in aeternum durare, posse idoneum animanti-

bus
dica
nis
do,
tus
paul
et ve
ab eo
tann
Hac
pore
nia d
cuna
ta ma
de h
cent
fiden
et fa
gine,
serva

bus domicilium. Ne quid enim dicamus de sole, perpetuo luminis effluxu aliquando exhauriendo, deque planetis quorum motus in spatiis non prorsus vacuis paulatim retardantur; imbrium et ventorum vi, plurima materia ab editioribus terrae partibus quotannis in alveos maris defertur. Hac continua mutatione, in tempore finito quodam, altiora omnia deprimuntur, et humiliores lacunae replebuntur; atque terra tota marinis aquis cooperietur. Adde huc, artium et scientiarum recentiore originem; historiarum fidem haud admodum antiquam; et famam de mundi recentis origine, apud omnes fere gentes conservatam; omniumque commu-

PARS III.

nem de Numine quodam omnia moderante consensum, nullis sensuum prejudiciis subnixum.

*Contentio
duarum sen-
tentiarum.*

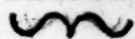
Huc accedat rationum quae hanc adstruunt sententiam comparatio, cum iis quae in contrariam partem adduci possint. Spectentur etiam illae angustiae quibus implicantur, qui naturae primae et sapientissimae notionem difficilem declinantes, vel ad mundum per se aeternum, solertissimeque constitutum, nulla tamen ratione, nullo consilio moderante; vel ad atomorum concursum fortuitum confugiunt: atque nemo cordatus non videbit, utra sententia sit viro gravi et sapienti probanda.

*Argumenta
Cartesii.*

IX. ARGUMENTIS Carte-

fianis non utimur, quippe manifesta fallacia laborantibus. Dicit primo; "Ideae cujusque causam
"esse aliquam, tanta saltem perfectione praeditam, quanta in
"ipsa Idea repraesentatur. Habemus autem ideam entis infinite perfecti; est igitur natura
"quaedam praestantissima, infinite perfecta." Quae ad hanc conclusionem sumuntur tanquam aperta, sunt, si non falsa, certe ambigua. Ideas enim obscuras et inadaequatas virtutum, suis longe praestantiorum, sibi ipsi fingunt homines: neque quisquam pleniorum aut clariorem habet entis summi ideam, quam ipse suarum virtutum Ideas amplificando, et a vitiis purgando, si-

Pars III.

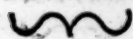

bi effinxit; nisi cui Deus sensum
 sui clariorem, supra communem
 hominum sortem largitus est.
 Frustra instat Cartesius, "homi-
 "nem fatorem, eandem summae
 "perfectionis habuisse ideam:
 "quumque sibi ad existendum
 "suffecerit, suffecit etiam ad sum-
 "mas sibi perfectiones tribuen-
 "das." Quod nihil affirmabit,
 nisi sui causa efficiens dicatur De-
 us, quod absurdum.

Perstat tamen, dicens "ne-
 "cessariam Existentiam in Idea
 "entis perfectissimi includi: ens
 "igitur infinite perfectum exis-
 "tit." Quicumque tamen pro-
 positionum abstractarum natu-
 ram perspexerit, cernet, hinc tan-
 tum colligendum, "quod si mo-

“do ulla sit natura perfectissima,
“cam necessario esse, neque ab al-
“terius voluntate pendere: haud
“vero inde conficitur esse ali-
“quam ejusmodi naturam.”

DE ATTRIBUTIS

CAPUT II.

DE VIRTUTIBUS DEI NATURALIBUS.

*Quo modo
innotescant
Attributa
Dei.*

QUUM satis docuisse videamur, ab omni aeternitate fuisse naturam aliquam praestantissimam ; ad ejus Virtutes sive Attributa explicanda progredimur. Ex Logica satis intelligitur, Ideas nostras omnes ex sensu aliquo, vel externo vel interno, oriri. Quae sensibus externis objiciuntur, argumenta suppeditant, ex quibus et Deum esse, et omni virtute eundem esse praeditum, merito colligimus : ipsas tamen Dei virtutes nulli sensus externi attingere possunt. Animorum igitur virtutes omnes sensu interno,

aut interna sui suarumque affectionum conscientia, intelliguntur.

Hinc omnia saltem primordia notionum quae virtutes divinas repraesentant, in mente subnascuntur. Quum autem constet natu-

ram primam et praestantissimam, vitiis iis omnibus et defectibus, quibus hominum virtutes labo-

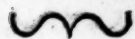
rant, esse immunem; hasce virtutum nostrarum aut perfectionum Ideas quantum possumus augendo, omnesque ab iisdem de-

fectus amovendo, virtutum divinarum notiones, quas capere possunt mentes nostrae perfectissimas informamus: unde quodam-

modo Communicabiles dici possunt omnes virtutes divinae; quia earum quaedam similitudo, aut

*Communica-
bilia et in-
communica-
bilia.*

PARS III.

obscura adumbratio in rebus creatis reperiatur. Incommunicabilia tamen vocantur ea nomina aut attributa, quae summum et altissimum notant virtutum gradum, ad quem solius Dei virtutes ascendunt.

*Independen-
tia et Neces-
saria Exis-
tentia.*

II. INTER attributa quae communicari nequeunt, primum locum tenet Independentia, qua Deus per se, primus omnium, semper fuisse intelligitur: ita ut neque causam ullam agnoscat, neque vim extrinsecus advenientem, cui quicquam sui debeat. Hinc tamen minime somniandum est, vel Deum sui causam esse, ejusve attributum vel conjunctum quodvis reliquorum esse causam, aut rationem effectricem. Indepen-

tia in se includit quod Deus a primo semperque sit necessario; ideoque, a nullius voluntate pendeat. Naturae autem primae nulla causa aut Ratio Efficiens est quaerenda; neque Naturae Necessitas est causa aut ratio, cur ipsa res sit cui haec inest necessitas; quum nullum conjunctum re cui adhaeret prius esse possit.

III. HINC etiam colligimus *Unitas.* Unum tantum esse Deum, si Dei nomine intelligamus Naturam primam, a nullo creatam. Plures enim istiusmodi fuisse res, neque ratio ulla suadet, neque intelligi potest. Ubi enim rerum quarumvis certus est numerus, causae cujusdam voluntariae aut liberae voluntatem, sive consili-

PARS III.

um, quo hic numerus prae alio constitueretur, intervenisse omnino censendum est: quod de Natura prima fingi nequit.

Polytheismus non omnem tollit Pietatem.

Hoc idem ostendit ipsa mundi fabrica: cujus omnes partes nobis cognitae, ita sunt inter se connexae, aptae, et a se mutuo pendentes, ut unici artificis consilium indicare videantur. Non tamen omnis pietas aut religio tolleretur, neque omnia virtutis fundamenta everterentur, licet credatur plures esse Deos: si modo concordii Deorum benignorum et prudentium concilio imperium in mundum universum afferatur.

Deus infinitus;

IV. Simili plane ratione Virtutes sive Perfectiones Dei esse INFINITAS sive maximas, eum

que omni vera et pura perfectione praeditum, concludimus ex eo quod sit omnino primus a nullo ortus. Ubi enim res quaevis certis tantum gaudet virtutibus, non omnibus, aut finito quodam perfectionum modo et mensura; haec causae effectricis voluntate omnino determinata fuisse videntur. Naturam igitur primam, quae nullam agnoscit causam, omnes habere virtutes, omnem praestantiam, eamque infinitam, merito colligimus.

V. DEUM non esse corporeum, eadem ostendunt rationes quibus mentes humanas esse res a corpore diversas, materiamque cogitare non posse, aut sui

Dens est Spiritus.

PARS III. sensum habere conficitur *. Neque quicquam sensus expers ullam habere potest praestantiam aut perfectionem ; quae tamen omnis naturae omnium primae tribuenda est.

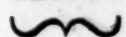
Simplex.

VI. DEUM esse naturam SIMPLICEM, partium expertem, neque ex rebus diversis concretam aut conflatam, efficitur ex eo quod sit spiritus ; quodque natura omnium prima a nullo orta sit perfectissima. Non igitur adscititiae sunt perfectiones Dei: verum omnes a primo cum natura divina necessario connexae. Est igitur IMMUTABILIS: adventitia etenim omnia, ad defectum aliquem supplendum accedunt.

Immutabilis.

Recte igitur definitur Deus ‘Spi-
 ‘ritus independens, cujus virtu-
 ‘tes omnes sunt praestantissimae.’

CAP. II.

VII. Quum in tempore om-
 nia quae novimus, successive du-
 rare videantur; ejusque notionem
 quandam aut sensum secum tra-
 hat omnis mentis actio aut passio,
 cujus ipsa est conscia: quumque
 ea omnia corporea, inter quae
 versamur, spatium quoddam aut
 locum replere videantur; ardua
 extitit de natura divina quaestio;
 ‘an successive duret, aut cum spa-
 ‘tio diffundatur.’ In contrarias
 abiere partes viri gravissimi*. Qui-
 dam Deum, omnemque rem co-
 gitantem, ita simplicem censent,

*Immensus, et
 Aeternus,
 quo sensu.*

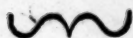
* Part. I. Cap. III. 4. et Part. II. Cap. III.
 4. 5.

PARS III.

ut neque eum spatio coextendi, aut locum quemvis occupare possit: haec enim sine partibus vere diversis, utcunque similibus aut cohaerentibus intelligi nequeunt. Quod etiam ex eo confirmant; quod, spirituum affectiones, virtutes, et vitia, eaque omnia quae mentis ipsius naturam attingere videntur, quaeque nos natura duce, mentis nostrae affectiones esse judicamus neque per spatium quodvis diffundi, neque per locum quemvis extensum porrigi posse videantur. Simili item ratione, (quod tamen mentis aciem fugere videtur) censent quidam, naturam divinam simplicem et immutabilem, omnia eadem semper unico intuitu et actu intelligentem et

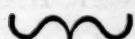
volentem, ne vel successive dura-
re. Alii contra viri etiam gravif-
simi, hanc non capientes senten-
tiam, statuunt durationem aeter-
nam esse ipsam Dei aeternitatem;
ejusque immensitatem esse spati-
um ipsum infinitum. In difficili
hac quaestione quae humani in-
genii vires prorsus superat, vix
quicquam quasi satis exploratum
possumus affirmare; praeter hoc
solum, quod ' quae in omni spa-
' rio eveniunt, Deo semper sunt et
' fuerant percepta et comprehen-
' sa: quodque per omnia loca
' semper possit efficere quae vo-
' luerit: ' verosimilior videtur sen-
tentia prior, quamvis ita obscura,
ut vix in cogitationem cadere pos-
sit.

*Incompre-
hensibilis.*

VIII. Ex his Dei attributis aut virtutibus naturalibus, quae cum aliis communicari nequeunt, praecipue cernere licet Deum Incomprehensum esse, neque ulli menti finitae satis perceptum. Neque quidem de Deo hoc dicendum eo tantum sensu, quo de alia qualibet Re sive Substantia dici potest, quod scil. intima ipsius natura nos lateat, quodque ejusdem innumerabiles ad res alias habitudines nemo perspectas habeat et cognitas: verum etiam quod nostrae horum attributorum ideae minime sunt propriae, quae ipsa depingant aut repraesentent, quamvis eadem aliquatenus attingere videantur. De attributis moralibus quae Com-

municabilia dicuntur, aliud statuendum. Eorum enim Ideae sunt propriae, eademque vere depingunt, quantumvis imperfectae sint et minime adaequatae: omnia enim argumenta quibus conficitur Deum esse, docent etiam eum summa Sapientia, Potentia et Bonitate praeditum, etiam ejusdem modi cujus nos distinctam aptamque informationem animo concipimus. Ad eas virtutes explicandas jam progredimur, quarum notitiam, ex ea nostrarum virtutum intima conscientia, cujus antea mentionem fecimus, haurimus.

DE INTELLECTU

CAPUT III.

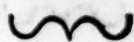
DE VIRTUTIBUS DIVINIS QUAE
AD INTELLECTUM REFERUN-
TUR.

*Deus vi-
vens et om-
nipotens.*

QUUM Deum Viventem dici-
mus, hoc volumus, quod
omnia intelligat, et percipiat, sua-
que voluntate efficaci moveat et
regat. Neque alio sensu Anima
Mundi dicendus est. Non enim
ex materiae motibus, grato sensu
aut molesto invitatus afficitur Deus,
prout a corporum suorum moti-
bus saepe hominum animae affi-
ciuntur. Quinetiam cum natu-
ra divina sit plane actuposa, et si-
mul omni perfectione absoluta;
non dubitandum est, Deum om-
nia quae voluerit efficere posse:

five omnia ipsi possibilia esse, pro-
ut in Ontologia † possibilia de-
finivimus.

CAP. III.

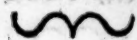
II. DEUM esse Sapientissi-
mum, neque caeco agere impe-
tu, docet mundi universi figura et
fabrica solertissima, docet ea ratio
et prudentia qua praediti sunt ho-
mines ; quam in hominum satore
perfectiorem esse necesse est.

*Sapiens et
omniscius.*

Idae divinae, re omni externa
prioris, neque ab exemplari ex-
terno, neque a natura superiori
excitari poterant : quumque ad
earum exemplar omnia fuere fa-
bricata, res omnes adaequate re-
praesentant. Sensationes igitur et
Imaginationes, ideaeve quaevis
inadaequatae, Deo haud adscri-

*Idae divi-
nae.*

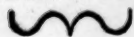
bendae. Rerum omnium creandarum, aut quae creari poterant, formas aut notiones Deum a primo in iis omnipotentiae et sapientiae opibus quibus pollebat, quarumque planissime sibi conscius fuerat, involutas et implicatas perspexisse putandum est. Neque credibile est primas rerum omnium Ideas, ipsum Deum in mente sua, rerum omnium finitarum a primo inscia, tanquam obscuras quasdam virtutum suarum adumbrationes, sponte olim effinxisse. Si quidem enim a primo ipse Deus, omnesque virtutes suae sibi perspectae fuerant, res etiam alias omnes, in quibus ipsius sapientia, potentia et bonitas olim versatura esset, a primo per-

spexerat. Quod uberius ex eo confirmatur, quod praeter ipsam Entis notionem generalem, omnes aliae aliquam ad alia habitudinem, in se includant, aut aliquid relativi contineant: Unde neque ipsae divinarum virtutum Ideae, apud Deum plenae distinctaeque esse poterant; nisi et rerum aliarum ideae adfuissent. Haec de quaestione hac ardua, vero similia videntur.

III. PARUM praestantiae in solis Ideis reperiretur, nisi adsit etiam scientia, aut cognitionum et connexionum omnium quae inter easdem intercedunt perspicientia. Unde Deo tribuenda et altera mentis operatio, quae Logici Judicium dicitur aut Scien-

Scientia infinita.

PARS III.

tia infinita: ab omni dubitatione, errore, ignorantia, oblivione, et laboriosa a notioribus ad ignota eruenda progressionem immunis, atque ad omnia pertinens.

Scientia simplicis intelligentiae.

Duplicem Deo scientiam ascribunt scholastici. Scientiam nempe Simplicis Intelligentiae, et Visionis. Illa veritates omnes abstractas, suamque naturam et virtutes necessarias perspicere censetur Deus: Ea nempe omnia, quorum ne vel ipsam Dei Voluntatem causam esse volunt: quum inter ipsas in mente Dei Ideas aeternas necessariae fuerant relationes aut nexus immutabiles, quae in veritatibus hisce aeternis et abstractis enunciantur. Neque quidem sibi fingere potest quisquam,

ear veritates aliter se posse habere; aut rerum naturam ita immutari, ut propositiones istiusmodi falsae evaderent:

Scientia visionis, a primo prae-
scivisse censetur Deus omnes ve-
ritates absolutas, de rerum omni-
um Existentiis, et mutationibus
quibuscunque quae ipsis eveni-
unt: quae scilicet ab ipsius decreto
omnes eventus regente pendere
statuuntur. Haec omnia igitur
non in effectis, sed in suo propo-
sito efficaci, Deus perspicere cen-
setur.

*Scientia vi-
sionis.*

Quicumque hoc duplex sci-
entiae genus Deo ascribentes, u-
trumque ad omnia pertinere vo-
lunt, nullum alteri generi, quam
Scientiam Mediam vocant, qua

*Scientiae
mediae nul-
lus locus.*

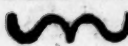
ex hypothefi provideat Deus quid acturi fint homines, relinquet locum. Pro diverfis autem de libertate fententiis diverfae funt etiam de fcientia divina. De eventis quae a caufis naturalibus et neceffariis pendent, nulla controverfia: de folis caufis liberis difputatur. Qui Stoicorum de Libertate fententiam amplexantur, cenfent, quod perfpexit omnium Agentium ingeniis, five naturalibus five adventitiis, cognitisque omnibus invitamentis et illecebris, quae ad has aut illas actiones alliciant, una cum fubfidiis omnibus quae agenti fuppetunt, certum praefcieniae divinae jactum fit fundamentum in quod innitatur; idque ab ipfo Deo, qui haec omnia

Cap. III.
 suo Decreto constituerat. neque
 Dei summam praestantiam pati
 censent, ut divina scientia, nova
 eventuum observatione indies au-
 geri, Deusve incertas de rebus
 futuris conjecturas facere creda-
 tur.

Qui contrariam de Libertate
 tuentur sententiam, hanc Stoi-
 corum doctrinam, de Praescien-
 tia et Decretis, in malis etiam ac-
 tionibus decernendis et praevi-
 dendis, Dei sanctitati et iustitiae
 adversari putant, neque ullum vir-
 tuti aut vitio locum relinquere.
 De divina sanctitate cum certa
 omnium eventuum praescientia
 et decreto concilianda, alius * erit
 agendi locus, ubi de operationi-

*Peripateti-
 corum sen-
 tentiae va-
 riae.*

 bus divinis. De virtute et vicio in actionibus certo provisus † jam antea diximus. Hoc tamen ipsa aequitas postulat ut moneamus, Peripateticae de Libertate rationis patronos neutiquam providentiam ad omnia pertinentem Deo denegare; neque omnes quidem, certam omnium rerum praescientiam negant. Quidam enim et homini indifferentem sui quaquaversus flectendi, non obstantibus quibuscunque invitamentis libertatem tribuunt; et simul Deo ascribunt certam omnium actionum ab aeterno praescientiam: quae quidem nobis inconstantissime dici videntur. Alii eam libertatem hominibus asserentes,

† Part. II. Cap. II. 3.

praefracste negant actiones liberas certo fuisse provisas; hoc enim fieri non posse contendunt: neque inde magis quicquam omniscentiae divinae detrahi, quam omnipotentiae detrahitur, quum negamus Deum efficere posse ea quae fieri nequeunt, quaeque impossibilia dicuntur. Utrique tamen statuunt, Deum ex certis causis plurima praescivisse; semperque praesentem, suaeque omnipotentiae conscium, se omnia, sua vi subinde interposita, optime recitatum et administratum, a primo secum statuisse; atque semper perspectum habuisse, quousque, et in quas partes, hominum licentiam evagari, quamque facile ipse eandem reprimere posset.

Quum tanta pietate curaque religiosa, ne quid Dei virtutibus derogetur, moveri videantur, contrariarum in hac ardua quaestione sententiarum patroni; a maledictis, contumeliis, iracundis contentionibus, et odiis, abstineant, neque inter se convicia, philosophia indigna, jactent.

DE VOLUNTATE DEI.

I. **V**OLUNTATEM etiam Deo
 tribuimus, nostrae, remo-
 tis omnibus vitiis, debilitate, et
 imperfectione, similem: neque
 perfecta foret natura intelligens
 quae voluntate careret. Nulli ta-
 men in Deo sunt motus pertur-
 bati, humanis similes passionibus;
 nullus sensus molestus, aut aegri-
 tudo: cum natura potentissima et
 sapientissima nulli obnoxia sit la-
 boris in re expetita consequenda
 defatigationi, aut timori ne spe
 sua decidat. 2. Quamvis in even-
 tibus externis, praesertim in op-
 timo et beatissimo mundi statu,
 delectari censeatur Deus, non ta-

*Voluntas
 Dei, qualis.*

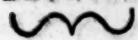
ARS III. men inde vitae divinae prosperitas perpetua fit incerta, precaria, aut a rebus pendens externis: quum hae omnes, omnisque earum status, ab ipso potentissimo pendeant. 3. Deo beatissimo vix quicquam ex Philautia videri potest expetendum, quod suam augeat prosperitatem. 4. Ex stabili potius benignitate, et felicitatem cum aliis communicandi voluntate, Deo naturali et immutabili, dimanare videntur omnia ipsius agendi consilia. 5. Quaecunque Deo per se grata sunt aut expetenda, eorum majora, magis, et maxima quaeque, maxime expetuntur. 6. Deo libertatem omnes ascribunt, ast variam. Eum tamen quicquam suis virtutibus innatis

Ipsius beatitudo non ab externis pendet.

cont
quam
iisdem
ad ea
us po
que p
dus
etiam
Qua
quae
quae
dam
inse
tam
cer
adm
uni
cer
niu
lun

contrarium velle posse vix quisquam dixerit; aut non velle quae iisdem conveniunt. Non igitur ad ea omnia quae a voluntate ipsius pendent indifferens, aut utrique parti a primo aequus censendus est Deus: est enim quaedam etiam Dei voluntas necessaria. 7. Quamvis in ipsis Dei consiliis quaedam finis rationem habeant, quaedam mediorum; quum quaedam viliora aliis praestantioribus inservire videat: progressionem tamen a fine expetito ad media decernenda, nostrae similem, haud admittit divina praestantia: quae unico prospectu omnia quaecque cernens, totam potius rerum omnium consecutionem stabili voluntate simul decernit.

PARS III.

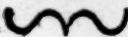
*Argumenta
quae Deum
docent esse
bonum.*

II. Deum esse omnino BONUM et BENIGNUM, colligimus non solum ex naturali illa anticipatione, quod soli boni sint beati; quodque ipsa benevolentia maximam vim habeat ad vitam beatam, illi cui inest, parandam, neque alium quemvis vitae beatae Deo summis opibus pollenti fontem obstrueret; sitque etiam per se laudanda, et summa naturae cujusvis intelligentis praestantia et perfectio, cujus etiam in ipsa, sensus erit laetissimus: verum etiam quod naturae praestantissimae, nullius rei sui causa indigae, nulla occurrere possint in partem contrariam invitamenta.

Triplex intelligi potest agendi prorsus ultimum consilium aut

propositum ; vel enim sibi quis vitam beatam paret, vel aliis eandem efficiat, vel miseriam aliis adsciscat: nam ut sibi quisquam miseriam doloremve adsciscat, quia miseria est, intelligi nequit. Sibi vitam parare beatam, haud in omnibus agendi consiliis spectare potest Deus ; neque miseris alios implicare ultimo et per se appetere. Deo talis appetitio naturalis ascribi nequit, cum ne vel miseriae sensum aut notionem, aliter quam observatis iis quae rebus a se creatis et imperfectis accidunt, adipisci possit. Haud igitur miseria, vel sua vel aliena, a primo, Deo a natura sua commendata fuit ; neque ulla natura conciliatio est eorum quorum nullus est sensus

PARS III.

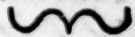
 proximus et naturalis. Restat igitur ut Deo bonitatem sive Benevolentiam gratuitam et naturalem adscribamus.

Huc accedat, quod, si quicumque ex vulgarium hominum nendum ex optimorum ingeniiis de natura Dei conjectari liceat, malevolentia omnis et ira et invidentia cum cui insunt ad alios confestim laedendos, deprimendos aut interimendos stimulat, quo peracto, per se cessant hae animi affectiones molestae, neque amplius foveri solent, quippe gaudio nullo sensu laeto amplius committatae: quum contra ingenii bonitas et benefaciendi studia, quo magis in beneficiis tribuendis exerceantur, eo magis vigeant et au-

geantur, ita ut ex istiusmodi officiis insatiabilis oriri possit naturae potentissimae voluptas.

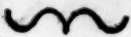
CAP. IV.

Tota etiam mundi machinatio, omnia quae arte et consilio fabricata sunt; benigno consilio videntur instituta, atque ad vitam et felicitatem efficiendam aut conservandam destinata: neque quicquam arte solertiaque videtur constitutum in eum finem, ut dolorem efficiat inutilem aut miseriam. Maligni consilii, aut machinationis invidae aut saevae nullum est vestigium; quod sub numinis maligni imperio saepius omnino in mundo, aut potius semper, cernere licuisset. Spectetur ea mundi figura et conformatio quae Deum esse ostendit; quam pulchra,

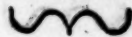
*Ex ipsa
mundi fabri-
ca benigno
consilio exco-
gitata.*

PARS III.

 solers, et benigna sit! quantam earum rerum copiam suppeditavit natura benignissima, quae ad vitam commode, immo jucunde agendam inserviunt! Ita hominum, ita animantium omnium sensus sunt constituti, ut quae salutaria et utilia, ea fere omnia sanis sint etiam grata; ad pestifera autem declinanda, sensu incitentur molesto. Omnes a natura infiti appetitus, ad sui cujusque aut generum conservationem et felicitatem utiles sunt, immo necessarii. Acri quodam decori et honesti sensu, una cum affectibus benignis et communibus, incitantur homines ut alii aliis prodesse velint, et mutua praestent auxilia: recti et honesti sensu lae-

tissimo remunerantur, qui operam
in aliorum felicitatem strenue na-
varunt; quos etiam gaudio affi-
ciunt honestissimo aliorum om-
nium comprobatio et laudatio.
Qui vero haec deferunt officia,
aut contraria agunt, acri consci-
entiae suae morfu et verberibus
caecis puniuntur.

CAP. IV.

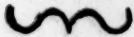

Majorem haec omnia vim ha-
bent, quod longe longeque plura
videamus in vita bona et laeta,
quam tristitia et lugubria: ita ut in
vita manere, fere omnibus sit ex-
petendum: atque his ipsis, qui-
bus aliquando e vita excedere ex-
optabile videtur, per plures mul-
to annos vita fuerat laeta et expe-
tenda.

Ex Felicitatis in mundo exsuperantia.

Quum autem in rerum coag-

PARS III.

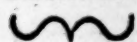

Varia Naturarum sentientium genera exigit optimum mundi systema.

mentatione sive mundo vel optime constituto, debeant esse diversa animantium genera, superiora et inferiora, ut locus sit praeclaris animi virtutibus ubi se exercent: excluderentur enim commiseratio, et beneficentia, liberalitatisque opera praecipua, prudentiorum curae sagaces, fortitudo, aequanimitas, patientia, lenitas, et officia fere omnia gratuita, (quorum sensus est omnium longe laetissimus, et memoria jucundissima;) si nulla esset imbecillitas, nulla indigentia, nulla hominum vitia et errores: quumque nulla officia honesta suscipienda essent, nullus consilio, prudentiae et industriae locus, nisi leges in rerum natura vigerent

generales, quibus cognitis, rationes suas possint homines instituire, et ex certis actionibus certos sibi polliceri effectus et consequentia; ex legibus autem vel optime institutis quaedam necessario orirentur mala: haud eam habebunt vim quae conspiciuntur in vita mala, ut probent mundum non fuisse a Deo bono constitutum. Enimvero sub Dei vel benignissimi imperio mala istiusmodi evenirent. Atque quidem quae cernimus mala, multa licet et varia, non in ipsa rerum machinatione sive artificio destinata videntur, tanquam ipsius finis proprius: verum ex materiei imbecillitate, inferiorum agentium errore, aut casu, praeter naturale operis pro-

PARS III.

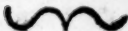
positum sive scopum eveniunt, secundum leges omnino utiles et necessarias.

*Malorum
causae vari-
ae, quae et ea
cum bonis a
Deo benigno
permiscenda,
suaderent.*

Ea etenim quibus non pauci premuntur mala, sequi plane videntur ex ea rerum structura et machinatione, iisque naturae legibus, quae omnino sunt necessariae et utilissimae. Conservari nequirent animantium corpora, nisi ea quae corporis fabricam laederent, ejusve compagem dissolverent, declinare et repellere, acri doloris sensu monerentur et subigerentur: si non sine multo labore, possint homines necessaria ad victum et amictum comparare; neque sine majore labore cultior fieri possit vita: labor ipse ad sanitatem, ad vires, tum animi tum corporis,

plurimum confert. In artibus CAP. IV.
autem excolendis, usus et medi-
tatio mortalia acuunt corda; et
voluptates, non labores, dicenda
sunt.

Quis autem contra naturae *Sensationes*
studia sensusque tam vehementer *molestae,*
obduravit, ut eos animi motus vi- *saepe utilis-*
simae.
tuperet, quibus aliorum infortu-
nia deploramus, quibusque ad
opem aerumnosis ferendam inci-
tamur, quamvis molestiam ali-
quam secum ferant? Aut eum
animi morsum aut dolorem, quem
ex criminum nostrorum consci-
entia capimus; quam Deus benignus
vitiatorum medicinam esse vo-
luit? Immo, quis omnem dam-
nabit iram et indignationem, qui-
bus nempe, ad nos nostrosque et

PARS III. bonos quosque ab injuriis tuendos incitamus; ad malos etiam deprimendos, bonosque ad altiores dignitates promovendos stimulamur?

*Mors etiam
expetenda.*

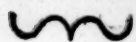
Quid? quod ipsa mors, a qua tam vehementer abhorremus, etiam necessaria videatur, si mundi totius habeatur ratio: ut scilicet hi quos omnium vitae voluptatum satietas ceperat, quique bene vivere nesciunt, decedant iis quibus vita erit laetior, quique ea decentius uti possunt. Neque quicquam habet mors immatura adeo triste et luctuosum, iis ipsis qui e vita excedunt, neque iis parum consuluisse censendus est Deus. Aufert mors vitae voluptates quas expectabant: at post mor-

tem, viris bonis aut laetus erit ^{CAP. IV.}
 sensus, aut nullus: si prius, quod
 et recta ratio, et omnium gentium
 consensus affirmat; multo erunt
 feliciores: si posterius; certe non
 erunt miseri. Neque breves mor-
 borum dolores id habent mo-
 menti, ut cum diuturna sanita-
 te, crebrisque vitae voluptatibus
 compensari mereantur.

Exiguam denique mundi par-
 tem cernimus, pro brevi etiam
 temporis spatio. In hoc angulo,
 et in brevi hoc tempore, vitae
 malis longe plura sunt bona; ita
 ut fere omnibus in vita manere,
 potius quam penitus interire prae-
 stabilius sit; omnisque rerum ma-
 chinatio benignum ostendit arti-
 ficis summi consilium. Mala plu-

*Mala bonis
 saepe infer-
 viunt prae-
 pollentiori-
 bus; aut
 cum iis con-
 nectuntur.*

PARS III.

rima, etiam in hoc aevo, magnas videmus afferre utilitates: quod hominum scelera saepe cohibeant et puniant; proborum virtutes exerceant et augeant; hominum mentes a rebus externis, et voluptatibus vilioribus, ad interna et vera bona convertant. Hinc certe fit vero simillimum, ea etiam mala, quorum nullum nunc cernimus usum, ad seculorum venturorum, mundive partium a nobis remotiorum, aut ad universi prosperitatem et perfectionem fuisse destinata. Ex iis certe neutiquam efficietur, mundi administrationem esse invidam aut malignam.

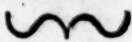
Deus est optimus.

Si igitur Deus sit benignus, animantiumque omnium felicitatem appetens; major eorum feli-

citās, minori anteponetur. Quantumvis igitur non pauci haud levibus laborent in malis; cum tamen Deus idem sit potentissimus; concludimus omnia optime in initio fuisse constituta, atque in optimo, qui fieri possit, statu conservari; spectato scilicet toto mundo, omnique ejus per omnia secula administratione †.

CAP. IV.

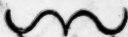

III. Cum ipsa bonitate connexa est Justitia, ejusque pars quaedam merito censetur. Justitia alia in commerciis viget, alia in civitatis rectione: haec autem sola Deo tribuenda: cujus idem est officium quod etiam bonitatis: quum

Dei Justitia.

† De tota hac quaestione legantur, Leibnitii Theodicea, Comit. de Shaftesbury & hapsodia,

Sam. et Johan. Clerici, Orationes Boyleanae, aliorumque, contra Manichaeos Disputationes.

 in legibus ad mores pertinentibus, omniaque honesta, totique mundo profutura jubentibus, condendis et promulgandis ipsa Bonitas se exereret; exigeretque etiam ut validis sanctionibus hae leges muniantur, quo magis in officio, debitoque obsequio contineantur omnes, indeque oritura felicitate fruantur. Quoque major sit harum legum vis in communem felicitatem, exigit eadem siue Justitia siue Bonitas, ut sine iniqua ulla in malos indulgentia, aut gratia toti Dei civitati nocitura, poenae legibus definitae irrogentur.

et Sanctitas;

Sanctitatis divinae fere eadem quae Bonitatis et Justitiae est natura; quod scil. Deus omnia op-

tima volens et toti mundo confulens, omni prava aut iniqua cupiditate immunis sit; atque in suis virtutibus, iisque omnibus qui sibi similes sunt delectetur, et contraria damnet et aversetur.

CAP. IV.

IV. Quumque nulla sit dubitandi causa, quin Deus, ultra communem naturae sortem homines plurima docere, iisque suam voluntatem declarare possit: Ex eo quod et optimus sit et sapientissimus, qui neque ipse falli potest, neque homines, ubi ipsorum interest ne decipiantur, fallere velle; colligimus Deum in Dictis Promissisque servandis esse veracem.

Deus verax;

V. Ex reliquis omnibus Dei virtutibus, colligimus eum esse Beatissimum. Dei autem vita be-

et Beatus.

PARS III.

ata neutiquam a rebus externis pendere potest: quum hae omnes ab ipso pendeant. Ex se potius, suarumque virtutum conscientia, optimoque mundi universi statu, quem sua virtute constituit et conservat, Deo optimo et benignissimo summa oriuntur et immutabilia gaudia.

I. I
titia
dice
fect
filiu
atq
qua
quo
tim
spe
us,
hil
con
qua
fiu

CAPUT V.

DE OPERATIONIBUS DEI.

I. **D**E Operationibus Dei licet exigua sit nostra notitia, haec breviter in universum dicenda: quod nullis laborent defectibus aut vitiis; ipsiusque consilium et voluntatem sequantur, atque idcirco liberrimae sint; quamvis nihil velle possit Deus quod ipsi sapientissimo non optimum videatur. Nunquam de spe sua aut proposito decidit Deus, nunquam consilia mutat: nihil ei volenti obstare potest, aut consilia ipsius impedire, ubi quicquam efficere secum statuerat: ipsius potentia sine ullo labore mo-

PARS III.

lesto se exierit: nihil eo invito fieri potest, nihil improvisum evenire: neque ab ulla causa externa vim suam mutuatur, aut ejusdem auxilio indiget, ubi sine aliorum interventu quicquam fieri expetit. Quae tamen inter se repugnant, ea fieri non posse, antea diximus*. An autem praeter ipsam Dei voluntatem, interveniat actio quaedam diversa; an contra ipsum velle per se sit efficax, nihil pro comperto affirmare licet.

*Bonitas est
operationum
divinarum
causa.*

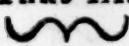
II. Ex iis quae de bonitate divina antea dicta sunt; haud improbanda videbitur sententia, quae statuit, summa sua et pura bonitate permotum Deum optimum

* Part. III. Cap. III. 1.

maximum, mundum hunc universum, ejusque partes quasque effecisse; ut aliis a se rebus vitam, perfectionem, et felicitatem impertiret; neque alia quaecunque admisisse in mundo mala, quam quae huic fini videbantur necessaria; utpote, cum bono praeponderante connexa.

Inter Dei operationes, primum occupat locum, 'rerum a se diversarum effectio, quae antea 'nullae fuerant.' quae CREATIO appellatur, eaque PRIMA. SECUNDA dicitur CREATIO, quae 'materiae primas induxerat formas; atque ex materia per se 'haud idonea species effecerat.' Creatio prima videtur Dei solius esse opus. Neque cuiquam incre-

PARS III.

dibile videatur Deum sua vi effecisse ut res quae antea non fuerant, esse incipiant; licet nihil simile vi humana fieri possit. Perpendatur enim quantulus sit homo; quamque in ipsis rerum naturis perspiciendis caecutiat; ita ut vix magis intelligat quo modo ipse suas revocet ideas, easque varie mutet; quo modo novos motus in animo, aut in corpore suo antea quiescente, suscitet.

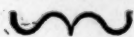
An autem natura ab omni aeternitate aëtuosa a primo etiam quicquam effecisse poterat, ita ut rei creatae duratio, omne tempus finitum antecesserit, nemini forte ex ipsa rerum natura satis est exploratum: quod sine fine res creatas conservare valeat De-

us, nulla est dubitandi causa. CAP. V.

Qualem autem Dei vim exi- *Conservatio.*

gant res creatae ut permaneant, haud satis constat: an scilicet, eadem vi continua egeant qua et esse coeperant: an vero, ea naturae stabilitas ipsis a primo tributa fuerat, ut durare per se possint, nisi divina vi rursus intendant. Incertum itidem an vi quadam divina, vel semper continuata, vel certa lege subinde interposita, efficiantur hi corporum attractus, motuumque communicationes quas cernimus; an contra, ipsis corporibus a primo ea vis tributa fuerat, cumque ipsis conservata. Hoc tamen omnino certum est, Deum, qui esse rebus ipsis dederat, posse etiam eas cum

PARS III. velit perdere; earumque durationem et vim omnem Deo acceptam esse referendam.

Dei providentia omnia reguntur.

III. DEUM providentia sua mundum administrare, iisdem fere rationibus colligimus, quae Deum esse ostendunt. Neque credibile est naturam praestantissimam, omni sapientia, bonitate et potentia ornatum, de mundo ejusque partibus, iis praecipue quae ratione sunt praeditae, tantaeque felicitatis aut miseriae capaces, quasque omnes tanta arte et solertia fabricaverat, securam esse posse: easque caecae fortunae vexandas committere.

Atque insuper, quum omnia quae eveniunt a causa aliqua adaequata sint efficiunda; nihil enim

effici posse videtur nisi a causa, quae vel per suam naturam et indolem, (una cum rerum specie obiecta, ubi de causis liberis est sermo;) vel per vim aliquam externam, ad hoc nunc efficiendum permoveatur: quippe manente indifferentia, nihil efficietur, nisi Fortunae aut Casui tanquam rebus veris efficientia aliqua tribuatur: hinc non immerito colligendum putant viri quidam docti, omnia per certas fieri causas, quae certa lege ab aliis prius movebantur, quaeque nos retro investigantes tandem ducent ad causam omnium primam; quae, prout sibi a primo visum est, totam rerum mutationumque seriem, earumque causas omnes constituerat.

PARS III.

Neque pietatis invitamenta tollet haec doctrina, siue omnia legibus certis a primo constitutis evenire dicantur; siue vi divina, secundum aeterna ipsius consilia, subinde interposita: dummodo utrobique hoc teneamus, virtutum vitiorumque, quae in animantibus ratione praeditis exstitura praeviderat Deus, in mundi regendi consiliis habitam fuisse rationem, iisque rerum eventus fuisse accommodatos.

*Quaestio, de
decretorum
ordine, praeciditur.*

Quumque nihil Deo infcio aut invito accidere possit; qui scilicet omnium rerum naturas, vires, mutationes, et nexus inter se omnes, immo omnia quae fieri poterant, unico intuitu perspexerat; non putandum est Deum, more ho-

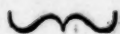
minum, diversa diversis temporibus appetentem aut decernentem, primo finem proponere, atque deinceps rationes finem consequendi: verum potius simul, unico stabili decreto, eam integram omnium rerum seriem quae sibi optima videbatur, decernere et efficere. unde, omnis de ipsius decretorum ordine quaestio praeciditur. Hoc tamen non obstante, quaedam a Deo, propter se expeti merito dicuntur; quaedam propter alia, tanquam media aut subsidia. Neque ex Physica excludendae sunt causae quae vocantur finales.

IV. De causarum naturalium, quae vocantur, efficientia, aut de mundi corporei motibus et mu-

*De liberis
actionibus
omnis quae-
stio.*

PARS III.

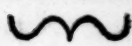
tionibus, quo modo a Deo regantur, nulla est controversia: quippe quae sequuntur causas quasdam legesque necessarias a Deo constitutas. Qua tamen ratione, ad causarum liberarum actiones, praecipue vitiosas, pertineat certa providentia, haud facile ita expediri potest, ut non in Deum actionum turpium crimen aliquod conferatur. In actionibus honestis regendis et determinandis, non metus est ne nimium Deo tribuatur: qui scilicet, vel quod naturalem aliquam cuique dederat virtutis indolem, eamque conservet subjectam legibus quibusdam naturalibus, quae eam vim habent in agentia etiam libera, ut ex certis causis, certo modo

eorum mutantur affectus et ingenia ; vel quod certa invitamenta, certas boni aut mali species ipsis objecerat; aut instinctu demum divino, supra naturae sortem, quosdam ad honesta omnia incitet ; ‘ omnis honesti et laudabilis fons ‘ et origo’ jure censeatur. Malarum vero actionum regimen non adeo facile explicatur. Adeas quidem simili quadam ratione, ex rebus objectis, ipsaque sua indole, certa lege permoventur homines: atque has omnes actionum causas rato ordine Deus constituisse censetur. Quum tamen eas tantum permittat, quas perspicit esse toti systemati utiles aut necessarias ; neque hominum pravitatem latius evagari sinat, pro sua be-

PARS III.

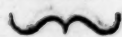
 nignissima in omnes voluntate: quocunque demum pravo affectu incitentur ipsi homines ad actiones malas, sanctissimo tamen consilio et benignissimo eas permittit Deus, in totius systematis perfectionem. In Deum igitur nulla turpitudine conferenda.

Deus ab omni vitio immunis.

Neque enim aliquid vitiosi in eo continetur, quod naturales erga bona inferiora appetitus et necessarios, cuique dederat Deus: neque ideo excusabiles sunt homines; quum cuivis, qui serio eadem perpenderit, graviora dedit Deus ad honesta omnia invitamenta; sensumque eorum, et appetitum hominibus inseruit, cujus ope, si id ipsis cordi esset, humiliores appetitus regere et reprimere pos-

sent. Neque Deo vitio vertendum est, quod pro sua larga bonitate, Naturas etiam inferiores, qui depravari possunt, et ad vitia flecti, creaverat: quum hoc, ut antea diximus, mundi status perfectissimus exigere videatur: atque ex ipsis eorum vitiis, commoda et utilitates longe praeponderantes, toti rerum universitati, Deus solertissimo suo consilio excerpere atque educere statuerit.

CAP. V.

Neque in providentia explicanda opus est, cum scholasticis, <sup>De praecur-
su et concur-
su.</sup> varias et a se distinctas Dei actiones, cuique hominum actioni conjungere, quas Praecursus sive Praemotiones et Concurfus appellant: quae cum sanctitate divina haud facile conciliari posse vi-

PARS III.

dentur. Quicquid enim de motibus externis dicatur; in ipsis animi motibus vix, ac ne vix quidem, actionis natura physica, a morali ita separari potest, ut illius Deus causa sit efficiens, hujus autem, homines. Quicquid item in datis quibuscvis adjunctis, ad exercitium actionis permovet, etiam ad speciem, ut loquuntur, impellit.

Neque dixerint qui sententiae Stoicae adversantur, plurima adeo parva et vilia esse, ut Dei cura plane indigna videantur. Ex minimis enim saepe maxima pendere videmus; neque parvis tantum juvantur magna, sed in iis omnis eorum spes saepe vertitur. Salem igitur in contraria sententia deridenda ne consumant.

Haec autem quam diximus CAP. V.
 providentiae ratio, ut naturae
 simplicitatem redolet, ita Deo dig-
 nior videtur illa, quae Deum a
 primo plurimorum eventuum in-
 scium statuit, semper praesentem
 vero, nova subinde capere confi-
 lia, prout ipsae res et eventus novi
 ipsi exigere videntur.

V. Deum jure sibi adrogare in
 res omnes IMPERIUM aut MA-
 JESTATEM, ex ipsis Dei perfec-
 tionibus, sapientiae nempe, et
 bonitate summa conficitur: quae
 ostendunt hoc imperium omni-
 bus profuturum, atque idcirco
 omnium suffragiis esse compro-
 bandum. Utilitatis autem invi-
 tamenta validissima, quibus ho-
 mines ad obsequium moveri pos-

*Jus divini
 Domini et
 Majestatis.*

PARS III.

funt, ex Dei omnipotentia petuntur, quae omnem contumaciam poenis gravissimis coercere potest. Quae vero rationes ostendunt decorum esse omnino et pulchrum, ut Deo in omnibus morem geramus, et omnem contumaciam esse detestandam; petuntur a beneficiis innumeris in nos collatis a Deo, qui nobis vitam dederat, et spiritum et omnia.

Deus, supra naturae sortem communem, suam indicare potest voluntatem.

VI. QUUM denique doceat ipsa ratio, posse Deum, si modo voluerit, viros suo numine afflatos plurima docere, quae alioquin homines latuissent; et cum iis sua communicare consilia et proposita; eorumque ministerio, leges et vitae institutionem humano generi promulgare: quod et revera

evenisse, narrant historici fide dignissimi: non a philosophia alienum erit inquirere, quae demum ratione possint hi viri afflati, apud alios ejus rei facere fidem. Ipsos enim praesentiae numinisque sui proxime pariter conscios certosque Deus efficere potest, ac sui cogitantis quisque conscius est.

CAP. V.

Nos quidem vix alia hoc fieri ratione intelligere possumus, quam si Deus ipsis futuros istiusmodi eventus praedixerit, qui nulla hominum prudentia aut solertia praesciri poterant: aut ipsis det vim miracula edendi, vires humanas longe superantia. Dei attributa, quae scire nostra praecipue interest, sunt Sapientia, Potentia, et Bonitas. Sapientiae di-

Quibus rationibus fides hujus fieri possit.

PARS III.

vinæ indicia dabunt vaticinia, et potentiae miracula. MIRACULUM frustra dixeris, “opus sola “Dei omnipotentia efficiendum: quia nemo eousque exploratas habet omnium rerum creatarum vires, ut hoc aut illud a solo Deo esse effectum affirmare possit. Hac igitur descriptione simus contenti, ‘quod MIRACULUM sit opus ‘praeter communem rerum tenorem, vires humanas longe superans; hominis tamen jussu, ‘aut ejus voluntate editum; aut in ‘ejus salutem, et apertam utilitatem.’ Hujusmodi enim ubi ceduntur ab homine miracula, ut se numine esse afflatum fidem faciat, plane ostendunt, naturam aliquam superiorem huic rei se immiscere.

Qualis vero sit ea natura potentior, an bona et benigna, Deus scilicet ipse, vel jussu Dei angelorum aliquis bonorum; an contra Daemon aliquis invidus et malitiosus; ex ipsis legibus et morum institutionibus promulgatis constiterit; quae si sancta sint, et hominum felicitati consulentia; eorum nuncium aut promulgatorem miracula patrantem, merito credimus divino numine fuisse afflatum. unde et THEOLOGIA NATURALIS nos ducet ad REVELATAM, quae dicitur, amplectendam.

F I N I S.

